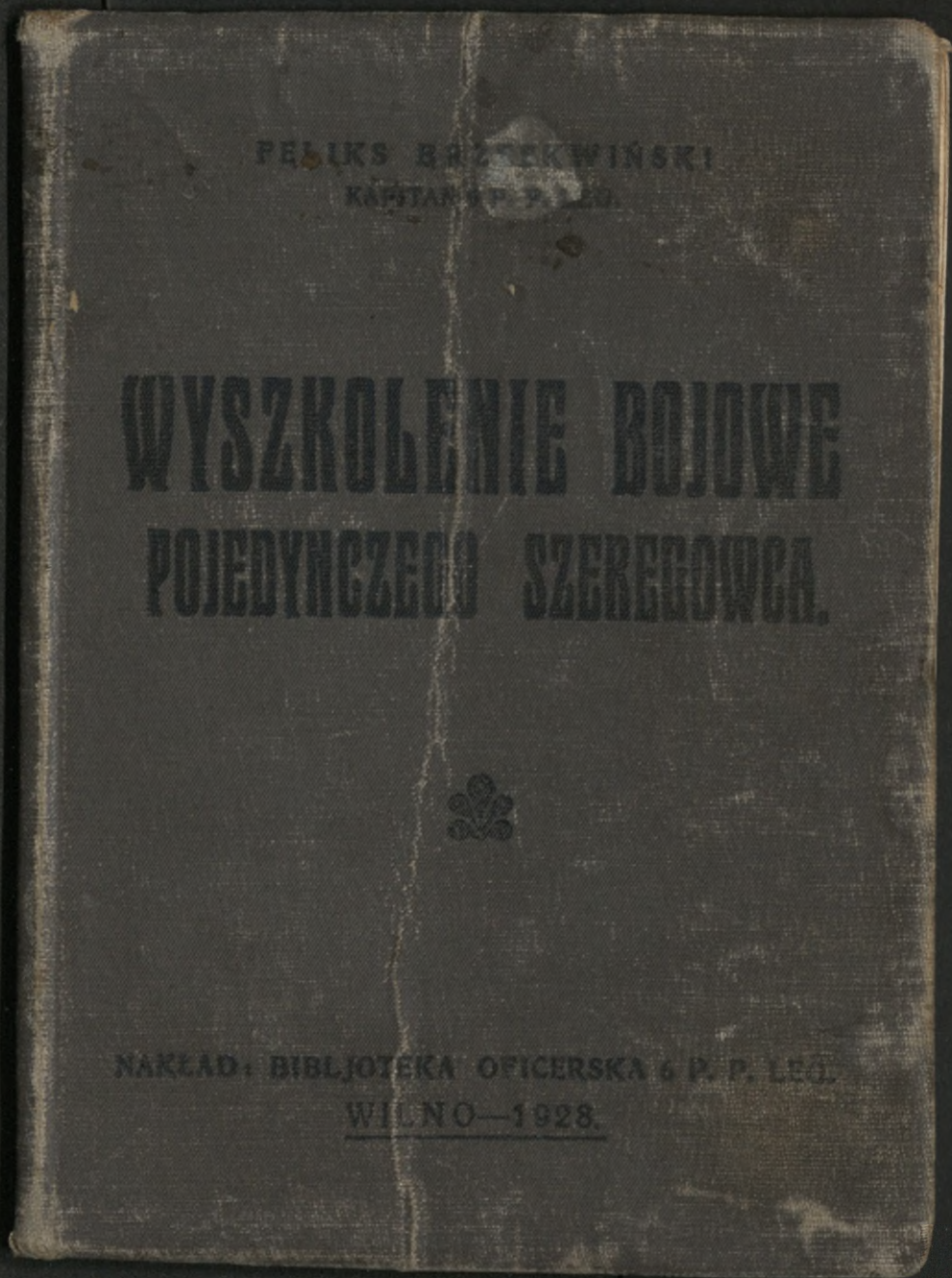
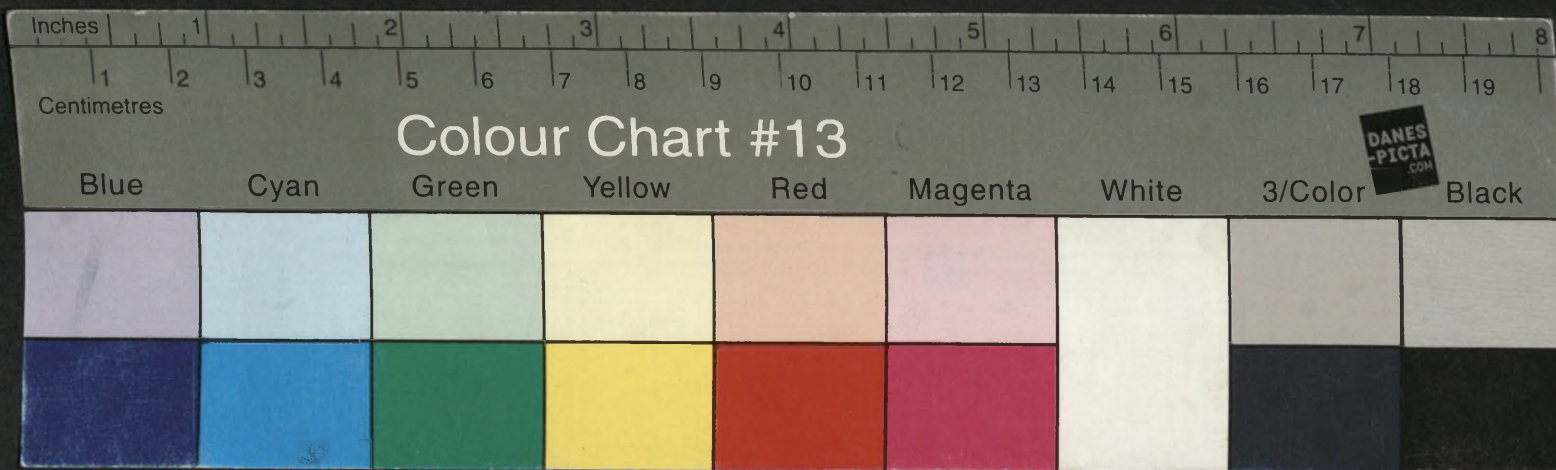

FELIKS BRZĘKWIŃSKI
KAPITAŃ P. P. LEQ.

WYSZKOLENIE BOJOWE POJEDYNCZEGO SZEREGOWCA.

NAKLAD: BIBLIOTEKA OFICERSKA P. P. LEQ.
WILNO—1928.

61-

4

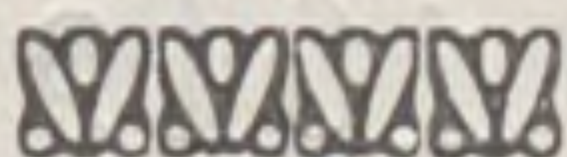

[Handwritten signature]

FELIKS BRZESKWIŃSKI

PORUCZNIK 6. P. P. LEG.

WYSZKOLENIE BOJOWE POJEDYNCZEGO SZEREGOWCA.

Dowódca Kompanji

[Handwritten signature]

NAKLAD: BIBLIOTEKA OFICERSKA 6 P. P. LEG.

TOWARZYSTWO WYDAWNICZE „POGOŃ” DRUK. „PAX” UL. ŚW. IGNACEGO № 5.

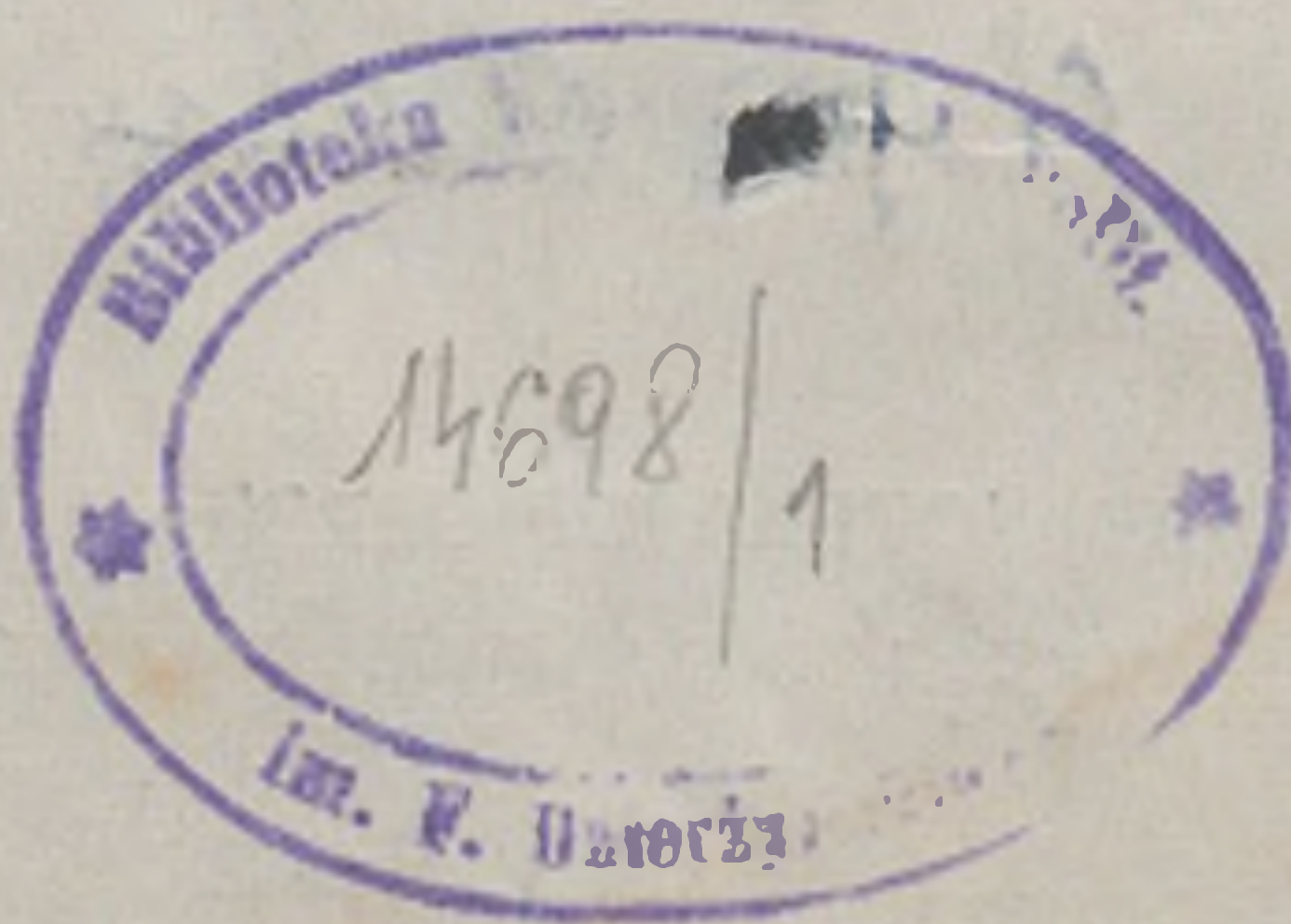
WILNO, 1928.

333. 57-7537

Wydawnictwo: „Wyszkolenie bojowe pojedynczego szeregowca“ zezwolone na używanie w formacjach i szkołach wojskowych Dziennikiem Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr. 6/1928 r., poz. 69.
(B. Og. Org. 333 wyszk.).

1019

Przedmowa.

Wojna nowoczesna stawia żołnierzowi wielkie wymagania. Narzędzia walki doszły do dużej doskonałości. Ilość ich stale się zwiększa—żołnierz musi umieć nimi władać, musi umieć przeciwdziałać ich skutkom wtedy, gdy działają w rękę przeciwnika. Z doskonaleniem się i wzrostem ilości sprzętu bojowego idzie w parze inne zjawisko, a mianowicie coraz większe usamodzielnianie bojownika. Przed kilkudziesięciu jeszcze laty główny wysiłek instruktora w pracy nad szeregowcem szedł w kierunku wyrobienia jego właściwości moralnych: posłuszeństwa i odwagi. Praca nad rozwojem umysłu żołnierza właściwie nie istniała.

Uczono go władania prymitywną w stosunku do dzisiejszych czasów bronią, której zresztą używał pod okiem i pod bezpośrednią komendą oficera. Dziś posłuszeństwo i odwaga odgrywają jeszcze większą rolę niż przedtem, ale pozatem szeregowiec musi posiadać znaczny zapas wiadomości, a przede wszystkim musi umieć samodzielnie rozumować. Dlatego trudniejszym stało się zadanie instruktora przysposabiającego żołnierza do pracy bojowej. Krótkość czasu będącego do dyspozycji powiększa trudności. Instruktor więc musi prowadzić swą pracę sposobem dokładnie przemyślanym, konsekwentnie i z dużym nakładem

twórczego, a metodycznego wysiłku. Improwizacje nie dadzą się zastosować. To co piszę nie jest jakimś odkryciem, są to kwestje znane i ustalone. A jednak powtarzam je, bo i w tej dziedzinie jak w innych zachodzi różnica między tem co się uznaje za słuszne i między tem co się robi. Dwie są przyczyny tego stanu rzeczy:

pierwsza to niechęć instruktora do twórczego wysiłku, nakładającego nań ciężary umysłowe i fizyczne, a więc brak dobrej woli instruktora;

druga przyczyna, to nieumiejętność wzięcia się do rzeczy, brak metody.

Celem pracy kpt. Brzeskwińskiego jest pomóc dobrej woli instruktora, wskazać właściwą drogę jego wysiłkowi; podzielić się swem doświadczeniem z ogółem kolegów, którzy w codziennym trudzie urabiają serca i rozwijają myśl polskiego szeregowca.

Inspektor Armji

RYDZ-ŚMIGŁY EDWARD

generał dywizji.

W S T Ę P.

Okres powojenny jest ciągle jeszcze okresem doświadczalnym w dziedzinie wyszkolenia wojskowego. Każda praca w tym kierunku, a zwłaszcza w dziale wyszkolenia bojowego, oparta na doświadczeniu, jest bardzo cennym materiałem dla toku pracy nad wyszkoleniem bojowym oraz dla przyszłego regulaminu wyszkolenia bojowego.

Obowiązkiem przeto naszym i wszystkich instruktorów, którzy bezpośrednio szkolą rekruta od chwili wcielenia jego do wojska, jest rozszerzać doświadczenia nabyte na tem polu i w miarę możliwości dzielić się niemi z kolegami. Tylko w ten sposób pomożemy czynnikom miarodajnym do ustalenia metod szkolenia, a sobie ulżymy w pracy. Taki cel miał na myśli ówczesny dowódca 6 p. p. Leg. Pan pułkownik Kozicki Stanisław, który polecił mi opracować niniejszy podręcznik.

Metoda heurystyczna zastosowana w tych ćwiczeniach najwięcej się nadaje do nauczania polskiego rekruta o przeciętnym poziomie, a kto wie czy nie jest najbardziej odpowiednią. Polega ona na tem, że przy pomocy instruktora uczeń dochodzi do rozwiązania zadania i bierze czynny udział w ćwiczeniu, a odpowiedź jego przeważnie będzie ułatwiającą zrozumienie przerobionego zadania, sta-

wianego sobie przez instruktora. By w niezbędnych pogadankach zmusić rekruta do pracy umysłowej, winne one być prowadzone formą pytaniową (erotematyczną). Metoda ta, oparta na pytaniach stawianych uczniom, przez instruktora naprowadza tychże do samodzielnego zrozumienia i poznania rzeczy.

Ponieważ pogadanki instruktorów z rekrutami w terenie będą dość częste, zwłaszcza w okresie wyszkolenia pojedynczego szeregowca, muszą one być bardzo umiejętnie prowadzone, aby odniosły należyłą korzyść i nie znużyły młodego żołnierza. Dlatego też forma pytań instruktora jak i odpowiedzi ucznia powinny podporządkować się określonym warunkom, a mianowicie:

P y t a n i e :

- a) winno być dostępne dla uczniów,
- b) winno być jasne i zrozumiałe,
- c) winno być zwięzłe (unikać pytań podwójnych),
- d) nie powinno krępować samodzielności ucznia, czyli nie może być zbyt szczegółowe,
- e) nie powinno dawać gotowej odpowiedzi,
- f) winno być poprawne pod względem językowym,
- g) powinno być stawiane jak przy nauczaniu zbiorowym, to znaczy należy rzucić pytanie dla całej grupy, potem powołać jednego ucznia do odpowiedzi lub wykonania,
- h) ponadto stawiając pytanie odwoływać się do własnych doświadczeń ucznia z jego zawodu lub życia cywilnego,
- i) przy rozdzielaniu pytań starać się, by cała grupa brała udział w pogadance,
- j) trudne pytania kierować do bardziej rozwiniętych

pod względem umysłowym, łatwiejsze do mniej rozwiniętych umysłowo,

k) jeżeli uczeń nie może dać od razu odpowiedzi, należy mu to pytanie powtórzyć lub wyjaśnić, względnie zmienić formę jego, potem dopiero zwrócić się do innego ucznia,

l) jeżeli nie otrzymujemy zadowalniającej odpowiedzi od kilku uczniów, zwrócić się z tem pytaniem do całej grupy, żądając odpowiedzi. Gdyby ten sposób zawiódł, postawić pytanie pomocnicze, wreszcie samemu dać odpowiedź w bardzo przystępnej formie.

O d p o w i e d ź (wykonanie) u c z n i a :

a) jeżeli jest trafna — prowadzić naukę dalej,

b) jeżeli jest podejrzenie, że odgadnięta lub podpowiedziana — należy się o tem przekonać i odpowiednio zareagować,

c) błędną pod względem językowym — uczeń poprawia przy pomocy instruktora,

d) winna być zbudowana pełnem zdaniem,

e) winna być głośna i wyraźna.

Jeżeli zapytany uczeń nie może dać odpowiedzi na postawione pytanie, zbadać przyczynę tego.

W tym wypadku przyczyną najczęściej będzie :

1) pytanie było niejasne — należy powtórzyć jaśniej,
2) uczniowi brak wiadomości — wydobyć je od kolegów lub samemu udzielić,

3) nieuwagę — zganić,

4) nieśmiałość — ośmielić,

5) nieznajomość języka polskiego — pozwolić na od-

powieź we właściwej mu mowie, poczem przetłumaczyć na mowę polską.

Ulegając prądom szkolnictwa wojskowego obecnej doby, zastosowałem także pokazy wszelkiego rodzaju tam, gdzie chodzi o wykazanie pewnej stałej zasady regulaminu (np. gotowość bojowa placówki). W wypadkach, kiedy uczeń sam ma możliwość dotrzeć do prawdy pozostawić mu to, gdyż lepiej zapamięta i uwierzy.

Regulamin piechoty Cz. II mówi: „Naukę pogładową należy stosować jaknajczęściej“. Jak pogładowość winna być zastosowana na ćwiczeniach przy nauczaniu żołnierza zasad walki wskazuje ćwiczenie Nr. 35. Poza wszelkiego rodzaju tablicami taktycznymi, szkicami, przeźroczami i filmami wyszkoleniowymi (są takie w dyspozycji Tow. Wiedzy Wojskowej w Warszawie, Zarząd Główny), należy organizować cały szereg ćwiczeń ilustrujących zasady, przyczem uczniowie w miarę możliwości będą brali w tych ćwiczeniach czynny udział jako wykonawcy. Aby jednak materiał zawarty w 46-ciu ćwiczeniach niniejszego podręcznika był należycie opanowany przez rekrutów, należy program ogólny ułożyć tak, by wszystkie inne przedmioty odpowiednio za-
zębiały się wzajemnie. Życiowo będzie to polegało na tem, że nawet szkoła grenadjera i walka na bagnety będą musiały mieć swoje lekcje z wyszkolenia bojowego tak wcześnie, by umożliwić i przygotować uczniów do właściwej lekcji wyszkolenia bojowego.

Cały materiał został ujęty w XI rozdziałach i 46-ciu ćwiczeniach, stosownie do czasu przewidzianego na ten okres szkolenia. Niektóre ćwiczenia jak nauka nastawiania celownika w terenie, ćwiczenia uwagi i t. d., nie stanowią

tematu osobnej lekcji, gdyż są przerabiane w miarę nadarzającej się sposobności, inne znowu będą wymagały poświęcenia większej ilości godzin. Uzależnia się to zresztą od poziomu umysłowego rekruta oraz czasu przewidzianego na szkolenie. Ćwiczenia mniej zasadnicze w razie braku czasu, będą mogły być opuszczone jako osobne lekcje.

Rozdział XI-ty zawiera jedno ćwiczenie; jest ono wzorem do organizacji innych tego rodzaju ćwiczeń.

Budowę każdego ćwiczenia oparłem na odnośnych zasadach dydaktyki, która rozróżnia poszczególne zadania dla nauczającego, a więc:

- 1) czego należy uczyć — co odpowiada „treści”,
- 2) dlaczego należy uczyć — czyli „cel” nauczania,
- 3) gdzie uczyć — miejsce — „teren”,
- 4) jak należy uczyć — „organizacja nauczania” i „sposób przeprowadzenia”, wreszcie
- 5) kto ma uczyć — t. j. osoba nauczyciela i jego pomocnicy.

W tym ostatnim wypadku osoba nauczyciela określona w niniejszym podręczniku słowem „instruktor”. Pod tą nazwą rozumieć należy zasadniczo oficera. Nie znaczy to, aby podoficer nie miał być nauczycielem szeregowca w dziale wyszkolenia bojowego. Nie należy podoficera czynić odpowiedzialnym za prowadzenia tego najważniejszego działu szkolenia, jednak łatwiejsze ćwiczenia starsi i doświadczeni podoficerowie mogą z powodzeniem prowadzić, gdyż przez to nabiorą wprawy i wyrobienia. Pomocnikami instruktora w organizacji ćwiczeń będą starsi szeregowcy i szeregowcy starszego rocznika. By zreduko-

wać ilość ich do minimum należy role podzielić pomiędzy nich tak, by każdy otrzymał kilka zadań do wykonania. W późniejszym okresie szkolenia, jako pomocników użyje instruktor zdolniejszych rekrutów pod dowództwem starszego szeregowca. Ponieważ wszelkie pozorowania w prowadzeniu ćwiczeń grają rolę niezmiernie ważną, koniecznem jest, bardzo staranne przygotowanie pozorujących i udzielenie im szczegółowych instrukcji.

Oszczędzanie ludzi i czasu zmusza nas do pozorowania nieprzyjaciela i sąsiadów. Czynimy to za pomocą tarcz i figur. Używaną przezemnie nomenklaturę należy rozumieć następująco: pod „figurami“ rozumię tarcze figurowe (tekturowe lub metalowe) do strzelań bojowych skonstruowane według rozmiarów i kolorów nakazanych Dz. Rozk. M. S. Wojsk. L. 9/23 zał. 1. Natomiast tarcze są sprzętem do pozorowania rozmaitych broni i oddziałów przy ćwiczeniach szkieletowych. Wszędzie gdzie tylko to jest możliwe, figurom oddaję pierwszeństwo przed tarczami.

Kończową czynnością instruktora przy wyszkoleniu bojowem, jest omówienie ćwiczenia. By omówienie odniosło należyty skutek, powinno się je prowadzić metodą pytaniową (erotematyczną), tembardziej przy wyszkoleniu bojowem pojedynczego żołnierza. W tym ostatnim wypadku, uważam za konieczne wszelkie omówienia przeprowadzać w trakcie ćwiczenia natychmiast gdy tylko nadarzy się ku temu sposobność.

Jestem zwolennikiem takiego omawiania w trakcie ćwiczeń przy wyszkoleniu bojowem pojedynczego żołnierza dla następujących powodów:

- 1) Pojedyncze wyszkolenie nasuwa zbyt wiele drob-

nych tematów do omówienia, by instruktor był w stanie wszystkie je wymienić względnie wynotować, — omawiając błędy natychmiast, unika tego.

2) Omówienie przy wyszkoleniu pojedynczem winno się przeprowadzać ściśle w tem samym miejscu, w którym zaszedł fakt stanowiący temat omówienia, co trudne by było pod koniec ćwiczenia uczynić względnie zabierze zbyt dużo czasu i zmęczy żołnierza.

3) Młody żołnierz posiada jeszcze za mało wyrobienia by mógł odnieść odpowiednią korzyść z omówienia końcowego, gdyż jako takie będzie ono zawsze ogólnikowe, a nie szczegółowe, wreszcie

4) przy wyszkoleniu pojedynczem instruktor jest w jednej osobie kierownikiem, dowódcą i rozjemcą.

Uważam jednak, że w paru zdaniach pod koniec ćwiczenia należy uwypuklić cel i zasady ćwiczenia oraz podkreślić największe błędy.

Licząc się z tem, że z pracy niniejszej będzie korzystał szerszy ogół instruktorów niech mi wolno będzie zwrócić uwagę na to, aby młody i początkujący instruktor bliżej się trzymał samego sposobu przeprowadzenia, starszy i więcej doświadczony, skorzystał z metody, którą mając doświadczenie ulepszy i urozmaici.

ROZDZIAŁ I.

Teren i jego znaczenie dla celów wojskowych.

Ćwiczenie Nr. 1.

Treść ćwiczenia: Wprowadzenie żołnierza w teren.

Cel: Zapoznanie żołnierza z terenem, jego formami i pokryciem.

Teren: Połączenie terenów: otwartego, pokrytego i pociętego o rozmaitem ukształtowaniu pionowym i bogato urozmaiconego.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch, w formie pogadanki swobodnej, pytaniowej.

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne (bez broni).

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie to przeprowadza się w luźnych grupach, t. zw. „zbiórkach rodzinnych”, by uniknąć przy pierwszych ćwiczeniach bojowych z rekrutem szkodliwych formalności.

Ograniczamy się do zapoznania żołnierza z nazwą terenu, określając mu ją w sposób najprostszy, z rodzajami terenu (otwarty, pokryty, pocięty, płaski, pagórkowaty, górski), z przedmiotami terenowymi, z widoczną siecią komunikacyjną, przyczem staramy się zbytnio nie

przeładowywać umysłu rekruta dużą ilością słownictwa terenowego.

W tem ćwiczeniu instruktor powinien osiągnąć tylko zrozumienie, nie nalegając specjalnie na zapamiętanie nazw przez uczniów. Zrozumienie to osiągnie się przestrzegając podczas pogadanki następujących wytycznych:

- a) naukę prowadzić pytaniami, jak przy nauce zbiorowej, w celu utrzymania uwagi ucznia,
- b) pokazywać, a nie odwoływać się do wyobraźni,
- c) przy stawianiu pytań odwoływać się do własnych doświadczeń z zawodu lub życia cywilnego rekruta,
- d) żądać odpowiedzi od wszystkich uczniów a nie tylko od wybranych i zdolniejszych.

Do tego rodzaju ćwiczeń obrać punkt obserwacyjny, możliwie panujący nad całą okolicą. Grupę ćwiczącą ustawić w „zbiórce familijnej“ frontem do obranego terenu. Instruktor wybiera miejsce takie, by nie zasłaniało widoku. Rzucić pytanie, poczekać chwilę, poczem wymienić nazwisko rekruta, który ma dać odpowiedź.

Naprzykład:

Instruktor:—Cobyście robili będąc na wiosnę o tej porze u siebie w domu? Rekrut A.

Rekrut:—Byłbym z koniem i pługiem w polu.

Instruktor:—Czy widzicie tu takie pole?

Rekrut:—Widzę.

Instruktor:—Pokażcie! — Rekrut B.

Rekrut:—(Pokazuje teren pagórkowaty).

Instruktor:—A czy łatwo jest orać takie pole? Rekr. C.

Rekrut:—Trudno, gdyż ono jest nierówne; koń się męczy.

Instruktor:—A czy wasze pole jest również porośnięte krzakami i drzewem jak to, które widzicie? Rekrut D.

Rekrut:—Nie, moje pole jest równe i czyste.

Instruktor:—A co widzicie na prawo od tego pola? Rekrut E.

Rekrut:—Na prawo od tego pola widzę las.

Instruktor:—Co widzicie przed lasem? Rekrut F.

Rekrut:—Przed lasem widzę łąkę i rzeczkę.

Instruktor:—Czy koło waszego pola również płynie rzeczka? Rekrut G.

Rekrut:—Nie, niedaleko mego pola jest małe jezioro.

Instruktor:—Opowiem wam teraz jak nazywać trzeba w wojsku to wszystko co widzimy przed sobą. To pole, te pagórki, doliny, rzeczka, jezioro — słowem, całą tę ziemię, na którą patrzymy i na której stoimy, będziemy nazywać w wojsku terenem. Teren jest to ziemia, po której chodzimy, jeździmy, którą uprawiamy, na której rośnie zboże, płynie woda którą pijemy i w której się kąpiemy i t. d.

Powiedzieliście, że wasze pole jest równe i czyste. Czem się różni od waszego to pole, na które obecnie patrzymy? Rekrut D.

Rekrut:—To pole przed nami nie jest równe, ma góry. dolinki i t. d.

Instruktor dąży zadając pytania w sposób powyższy do wyjaśnienia rodzajów terenu, pokrycia, przedmiotów terenowych, linii komunikacyjnych i tak dalej. Na końcu lekcji omawiając instruktor wyjaśnia cel przerobionego ćwiczenia, znaczenie terenu dla wojska i powtarza terminologię, by ją przypomnieć rekrutom.

Ćwiczenie Nr. 2.

Treść ćwiczenia: Opisywanie terenu.

Cel: Zapoznać żołnierza z formami, pokryciem i przedmiotami terenowymi, oraz drogą opisu przyswoić mu terminologję wojskową.

Teren: Jak w ćwiczeniu pierwszym.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu pierwszym.

Umundurowanie: Jak w ćwiczeniu pierwszym.

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie rozpocząć od nawiązania do poprzedniego ćwiczenia, powtórzyć je, potem zaznajomić uczniów w sposób wskazany w ćwiczeniu pierwszym z pewną ilością nowych elementów terenu, a mianowicie: przedmioty terenowe, rodzaje gleby, wody, komunikacje.

Ustawić grupę jak przy ćwiczeniu pierwszym i wskazać jej pewien odcinek terenu, określając ściśle granicę.

• Instruktor:—Jak się nazywa językiem wojskowym ta ziemia na której stoimy? Rekrut A.

Rekrut:—Ziemia na której stoimy gwarą wojskową nazywa się terenem.

Instruktor:—Czem się różni teren, który tu przed sobą widzicie od terenu przy waszej chacie? Rekrut B i C.

Rekrut B.:—Tu są lasy, pagórki, rzeka, a moje pole jest równe i czyste.

Rekrut C.:—Na mojem polu są kamienie i krzaki.

Instruktor:—A co nowego widzicie jeszcze w tym terenie przed sobą? Rekrut D.

Rekrut:—W tym terenie widzę jeszcze dom, ogród i dwa drzewa przy drodze.

Instruktor:—A jeszcze co widzimy? Rekrut E.

Rekrut:—Widzę drogę, słupy, most.

Instruktor:—A więc teren nie jest zawsze równy i pusty. W każdym terenie coś się znajduje — lasy, pagórki, drzewa, rzeczki, domy, słupy telegraficzne, drogi i t. p. Pamiętajcie, że wszystko to co się znajduje w terenie — co na nim rośnie, stoi, płynie lub leży — będziemy nazywali przedmiotami terenowymi. Nazwijcie więc te przedmioty terenowe, które widzicie we wskazanym terenie przed sobą? Rekrut E., F., G. i t. d.

Po ukończonej pogadance instruktor przeprowadza osobiście wzorowy opis obranego odcinka terenu, używając jedynie terminów znanych uczniom. Pierwszy opis powinien obejmować tylko ważniejsze przedmioty, by nie był długi i męczący. Po przeprowadzeniu opisu instruktor zarządza wpatrzenie się we wskazany odcinek, od jego prawej granicy ku lewej, od linii horyzontu do miejsca gdzie stoi ćwicząca się grupa. Wreszcie instruktor przystępuje do właściwej nauki opisu, która będzie polegała na tem, że uczniowie patrząc na odcinek terenu opisują go.

Przy opisywaniu przestrzegać bezwzględnie:

a) by rekrut opisywał oglądany odcinek od prawej jego granicy ku lewej, od przedmiotów najdalszych do najbliższych,

b) by używał terminów wojskowych,

c) by poprawnie mówił.

Innych rekrutów powoływać do poprawek, względnie uzupełnień drogą pytań stawianych przez instruktora w ciągu opisu. Po każdym opisie, w omówieniu przeprowadzonym dla całej grupy przez instruktora, podkreśla on zasadnicze

błędy odpowiadających, poczem przystępuje do opisu innego odcinka, powołując do tego następnego ucznia.

W tem ćwiczeniu opisują uczniowie mniej rozwinięci, jednak władający poprawnie mową polską. Celem poprawienia i uzupełnienia używać odpowiedzi zdolniejszych.

W tych pierwszych ćwiczeniach, nie należy zbytnio ganić ćwiczących, lecz przeciwnie, by nie wywołać nieśmiałości i zniechęcenia, przez umiejętne stosowanie pochwał — ośmielać.

Z miejsca opisywania terenu przez żołnierzy ustalić dla przeprowadzenia lekcji kilka odcinków do opisywania terenu, w czasie ćwiczenia, po ukończeniu opisu jednego, przystępować do opisu następnego odcinka. Przygotować starannie odcinki terenowe, obrać panujący punkt obserwacyjny, ułożyć pytania odpowiednio do poziomu uczniów, ich zawodu oraz pochodzenia.

Ćwiczenie Nr. 3.

Treść ćwiczenia: Wyszukiwanie przedmiotów terenowych ważnych dla celów wojskowych.

Cel: Nauczyć rekruta wyszukiwania przedmiotów terenowych wskazanych przez instruktora.

Teren: Jak w ćwiczeniu pierwszym.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu pierwszym.

Umundurowanie: Jak w ćwiczeniu pierwszym.

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie rozpocząć od opisu odcinka przez kilku uczniów jak w ćwiczeniu drugim (nawiązanie i powtórzenie). W tym czasie nakazać pomocnikowi ukrycie się w innym odcinku. Pomocnik w pełnym rynsztunku ukrywa się tak, by był trudny do

odnalezienia (powinien leżeć nieruchomo na tle podobnem do koloru munduru, zamaskowany). Po skończonym opisie grupę ustawić przed odcinkiem, w którym ukryty jest pomocnik instruktora. Bez określenia granic odcinka nakazać rekrutom odszukanie ukrytego strzelca. Po pewnym czasie określić odcinek, gdy to nie pomoże wskazać ważniejsze przedmioty terenowe, obok których znajduje się ukryty strzelec. W razie niemożności odszukania celu przez uczniów wskazać go wyciągniętą ręką, palcem, ołówkiem, względnie wycelowanym karabinem. W omówieniu wyjaśnić cel tego ćwiczenia i znaczenie umiejętności wyszukiwania wskazanych przedmiotów, poczem przystąpić do właściwego ćwiczenia.

Ćwiczącą się grupę ustawić w „zbiórce familijnej” i określić inny odcinek.

Instruktor:—Jaki przedmiot terenowy wyróżnia się w tym odcinku? Rekrut A.

Rekrut:—Najwyraźniejszym przedmiotem w tym odcinku jest las.

Instruktor:—Co widzicie na prawo od lasu? Rekrut B.

Rekrut:—Na prawo od lasu widzę wioskę.

Instruktor:—A więc wyraźnie widzimy las i wioskę na prawo od lasu. Co widzicie między wioską a lasem? Rekrut C.

Rekrut:—Między wioską a lasem widzę krzyż przydrożny.

Instruktor:—Co widzicie między wioską a krzyżem? Rekrut D.

Rekrut:—Między wioską a krzyżem widzę krzaki.

Instruktor:—Chciałem właśnie te krzaki wam pokazać, dlatego więc pytałem was o las, wioskę i krzyż.

Instruktor:—A czy potrafilibyście się ukryć w tym krzaku tak, by was stąd nie było widać? Rekrut E.

Rekrut:—Potrafiłbym.

Instruktor:—Wykonajcie to.

Instruktor:—A więc widzicie, że ten krzak przydać się żołnierzowi na wojnie, gdyż żołnierz może się w nim ukryć.

Do żołnierzy więcej rozwiniętych, instruktor może zastosować inną metodę pytań. Naprzykład:

1) Nazwijcie mi w tym odcinku wyraźnie widoczne przedmioty terenowe.

2) Czy możecie określić inne jeszcze przedmioty mniej widoczne? Wymieńcie je.

3) Jak sądzą, czy ten las przydałby się nam na wojnie?

4) Czy te i inne mniej widoczne przedmioty terenowe również przydadzą się nam na wojnie? W jakim celu? I t. d.

Przydatność łatwiejszych przedmiotów terenowych może być określona przez uczniów odrazu, trudniejszych—drogą pytań odpowiednio stawianych przez instruktora.

Ćwiczenie można zakończyć zabawą w chowanego na gwizdek. W zabawie bierze udział część rekrutów, reszta obserwuje.

Przygotować do ćwiczenia:

Odcinek terenowy,

hełm i rynsztunek dla pomocnika, instruktora,

ołówek, karabin, gwizdek.

Ćwiczenie Nr. 4.

Treść ćwiczenia: Nauka patrzenia w teren.

Cel: Wskazać sposoby jak należy:

- a) patrzeć w teren,
- b) obserwować wskazany odcinek.

Teren: Jak w ćwiczeniu Nr. 1.

Organizacja: Grupami od sekcji do drużyny, w formie pogadanki pytaniowej i swobodnej.

Umundurowanie i uzbrojenie: Jak w ćwiczeniu Nr. 1.

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie rozpocząć od nakazania ćwiczącym wyszukania dwóch mało znacznych przedmiotów terenowych zawczasu obranych przez instruktora. Przedmioty te będą granicami odcinka ćwiczebnego. Położenie nazwanych przedmiotów powinien dokładnie określić uczeń za pomocą innych więcej wyraźnych przedmiotów. Po obraniu w ten sposób odcinka, którego granice znają wszyscy uczniowie, (o czym się przekonać w formie pytań) przystępujemy do właściwego ćwiczenia.

Jako zasadę patrzenia w teren (obserwowania) należy przyjąć:

1) obserwować kolejno części odcinka, a nie całość bo rozprasza się zbyttnio uwagę i nie ujmuje się dokładnie ani całości ani części,

2) obserwować kierując wzrok od prawej granicy odcinka ku lewej,

3) rozpoczynać obserwację od najdalszych przedmiotów terenowych — następnie kierować wzrok na bliższe,

4) zatrzymywać wzrok dłuższą chwilę na tych przedmiotach, które mogą dać ukrycie nieprzyjacielowi, a którego wykrycie wymaga dłuższej obserwacji.

By uplastyczyć rekrutowi ten sposób patrzenia i zainteresować go, użyć lornetki pryzmatycznej, która ze względu na swoje ograniczone pole widzenia nadaje się do tego rodzaju nauki, gdyż ześrodkowuje niewyrobiony jeszcze w tym kierunku wzrok żołnierza.

Wskazanem jest dla istoty tego ćwiczenia i dla powtórzenia uprzednich ćwiczeń, dać uczniom samodzielne następujące zadanie:

Podzielić grupę na kilka grupek. W każdej grupce wyznaczyć rekruta (najzdolniejszego), któremu nakazać wybranie odcinka terenowego i określenie jego granic. Pozostali rekruci, patrząc w ten odcinek, określają te przedmioty terenowe, które ze względu na swój charakter wymagają specjalnej obserwacji. Teren urozmaicić przez ustawienie tarcz i figur. Wybrane przedmioty terenowe rekruci określają w stosunku do innych, więcej widocznych. Instruktor poucza, poprawia błędy i określa odległość. Ćwiczenia te przerobić stojąc, klęcząc, leżąc oraz w marszu, ustawiając żołnierzy nawprost określonego odcinka. W omówieniu za pomocą pytań, podkreślić sposoby patrzenia w teren. W przeprowadzeniu ćwiczenia kierować się następującymi wytycznymi:

a) zawsze wszyscy obserwują, a jeden tylko głośno opisuje teren i to ściśle według zasad kolejności wyżej wymienionych. Inni uważają, by podczas wywoływania ich mogli w każdej chwili uzupełnić, względnie poprawić odpowiedź kolegi.

Przy poprawianiu lub uzupełnianiu należy czynić to tak, by nie wywoływać w żołnierzu zniechęcenia lub niepewności siebie,

b) ćwiczenie takie przeprowadzać w małych grupkach i nie przedłużać je zbyt długo, gdyż w wielkich grupach część rekrutów łatwo może odbiec umysłowo od omawianego tematu, względnie nie mogłaby być należycie obserwowana, kontrolowana i poprawiana przez instruktora,

c) grupki zmieniają miejsca lecz tak, by wzajemnie sobie nie przeszkadzały.

Przygotowanie: Teren, lornetka, figury.

Ćwiczenie Nr. 5.

Treść: Ćwiczenie dokładności w patrzeniu.

Cel: WYROBIENIE dokładności w patrzeniu i opisywaniu, ponadto ćwiczenie to należy traktować jako przygotowanie do nauki określania celów i kierunku.

Teren: Jak w ćwiczeniu Nr. 1.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 4.

Umundurowanie: Jak w ćwiczeniu Nr. 1.

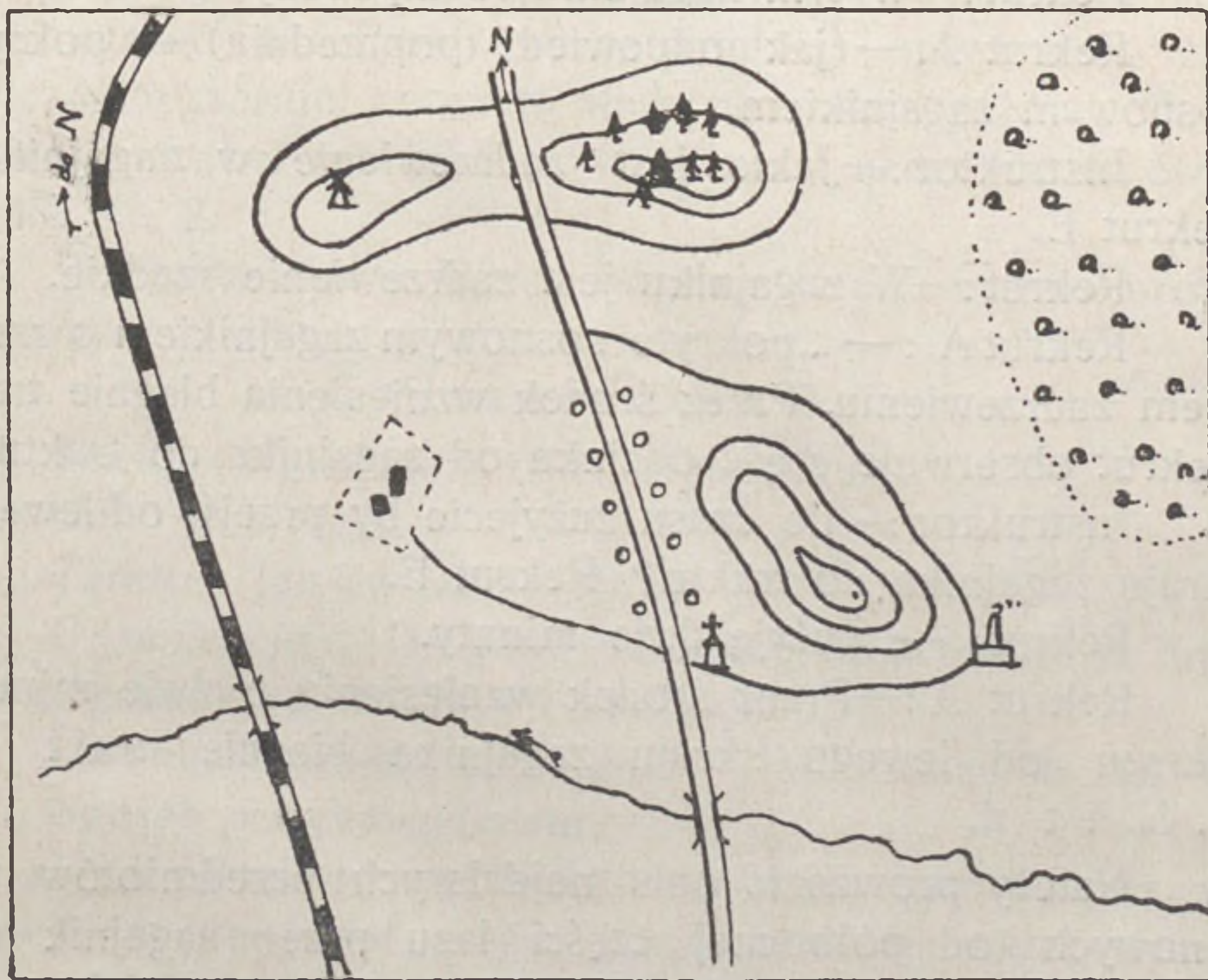
Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie rozpocząć od przypomnienia zasad kolejności przy patrzeniu i opisywaniu terenu (jak w ćwiczeniu Nr. 4), poczem przystąpić do opisu obranego przez instruktora odcinka terenu i znajdujących się w nim przedmiotów, żądając coraz to większych szczegółów, np. (tablica Nr. 1).

Instruktor: — Opiszcie odcinek terenu: prawa granica—lewy skraj lasu liściastego (włącznie) — lewa granica tor kolejowy idący do m. N. (włącznie). Rekrut A.

Rekrut A.:—Obserwuję część odcinka między skrajem lasu liściastego na prawo, a stokiem wzgórza na lewo. Teren równy i otwarty. Na lewo od skraju lasu wzniesienie.

Instruktor:—Ile czasu potrzeba piechurowi na przejście od skraju lasu do wzniesienia? Rekrut B.

Tabl. 1.

Rekrut:—Na przejście od... do... potrzeba 3 minuty.

Rekrut A.—:O 3 minuty marszu w lewo od skraju lasu—wzniesienie pokryte zagajnikiem.

Instruktor:—Jaki jest prawy stok tego wzniesienia—stromy, czy łagodny? Rekrut C.

Rekrut:—Stok tego wzniesienia jest stromy.

Rekrut A.:—O trzy minuty marszu w lewo od skraju lasu wzniesienie o stromym stoku, pokryte zagajnikiem.

Instruktor:—Jakie drzewa rosną w tym zagajniku?
Rekrut D.

Rekrut:—W tym zagajniku rosną sosny.

Rekrut A.—(jak odpowiedź poprzednia) — pokryte sosnowym zagajnikiem.

Instruktor:—Jakie jest zadrzewienie w zagajniku?
Rekrut E.

Rekrut:—W zagajniku jest zadrzewienie rzadkie.

Rekrut A.: — ...pokryte sosnowym zagajnikiem o rzadkiem zadrzewieniu. Przez środek wzniesienia biegnie trakt (rekrut obserwuje część odcinka od zagajnika do traktu).

Instruktor:—Ile czasu zużyjecie by przejść od lewego skraju zagajnika do traktu? Rekrut E.

Rekrut: — Zużyję dwie minuty.

Rekrut A.:—Przez środek wzniesienia, o dwie minuty marszu od lewego skraju zagajnika biegnie trakt do m. N. i t. d.

Należy prowadzić opis najdalszych przedmiotów terenowych od północnej części lasu przez zagajnik na wzgórzu, trakt, młyn do litery N. przy torze kolejowym, poczem od cegielni przez krzyż do zabudowań, wreszcie rzekę, most na trakcie i most na torze kolejowym. Zwrócić w tem ćwiczeniu uwagę na podkreślenie charakterystycznych cech opisywanych przedmiotów terenowych, jak: barwy zabudowań, dachu, szczegóły budowy kościoła, odróżnianie rodzaju lasów, łąk, rozróżnianie dróg polowych, traktów, szos, kolei. Określić najprostsze pojęcia formy terenu jak: góry, pagórki, grzbiety, siodła, szczyty, stoki strome, łagodne, wskazywać rodzaje nawodnień jak stawy, rzeki, rzeczółki, jeziora, strumyki, kanały i t. d. Nie na-

leży dążyć do zapamiętania terminologii, która w dalszym szeregu ćwiczeń, drogą ciągłego powtarzania, zostanie sama przez się opanowaną, wymagać natomiast przestrzegania zasad kolejności w patrzeniu i opisywaniu, żądając jednocześnie coraz to większych szczegółów. Ćwiczenie to traktować jako powtórzenie i uzupełnienie ćwiczenia Nr. 2.

Przygotowanie: Obrać odcinek terenu bogato urozmaicony.

Ćwiczenie Nr. 6.

Treść: WYROBIENIE OSTROŚCI WZROKU.

Cel: Jak treść.

Teren: Jak ćwiczenie Nr. 1.

Organizacja: Grupami od sekcji do drużyny, w formie pogadanki pytaniowej i swobodnej.

Umundurowanie i uzbrojenie: Jak ćwiczenie Nr. 1.

Sposób przeprowadzenia:

1) W określonym odcinku terenowym instruktor wskazuje jakiś przedmiot mający dużo cech charakterystycznych (np.: dom mieszkalny), poleca jednemu z uczniów określić jego położenie, przyczem odległość do tego przedmiotu winna być tak duża, by się przedstawiał ćwiczącym jako sylwetka. Posuwając się co kilkadziesiąt kroków do tego przedmiotu, żądać od poszczególnych rekrutów opisu wyłaniających się cech charakterystycznych. Wskazaniem jest by instruktor w miarę przybliżania się podawał jednocześnie odległość do opisywanego przedmiotu i zwracał uwagę uczniów z jakiej odległości ten lub ów szczegół jest widoczny. Nie żądać jednak specjalnie zapamiętania szczegółów charakterystycznych dla danej odległości. To samo prze-

robić ustawiając w terenie pomocnika i zwracając uwagę na szczegóły jak : rysy twarzy, guziki, sprzączka od pasa, orzełek, trzewiki, kończyny ciała, owijacze i t. d. aż do najdrobniejszych szczegółów.

To samo ćwiczenie przerobić powtórnie z tem, iż grupa oddala się stopniowo po kilkadziesiąt kroków i po zatrzymaniu się opisuje.

2) Wskazać w bliskiej odległości drobny przedmiot terenowy lub strzelca. Nakazać grupie „wtył zwrot“ i „marsz“. Po przejściu pewnej przestrzeni nakazać odwrócenie się na 1-ą do 2-ch sekund dla sprawdzenia, czy został pomocnik spostrzeżony, ten zaś w czasie marszu grupy przyjmuje inną postawę z góry przez kierownika ćwiczenia określoną, lub nieznacznie zmienia miejsce, w którym się znajdował poprzednio.

3) Na odległości (do 700—800 m.) od grupy, w pewnym określonym kierunku, ustawić pomocnika instruktora w odpowiedniej postawie, lub obrać przedmiot terenowy mało znaczny. Grupie podać kierunek na obrany przedmiot lub strzelca i zarządzić marsz. Kto pierwszy spostrzeże cel lub przedmiot, umieszcza się w terenie tak, by mógł go dobrze obserwować. Przedmiot terenowy lub cel szukany należy podać uczniom do wiadomości. W ćwiczeniu tem można również zastosować figury, początkowo większe i na wyraźnem tle, potem coraz mniejsze na tle więcej dostosowaniem do koloru figur. Trudność stopniować przez przerabianie podobnego ćwiczenia we mgle.

Przygotowanie: Pomocnik instruktora w umundurowaniu i uzbrojeniu polowem, figury, wybór odpowiedniego terenu i przedmiotów do spostrzegania.

Ćwiczenie Nr. 7.

Treść: Ćwiczenie w dostrzeganiu, znajdywaniu i określaniu celów oraz kierunku.

Cel: Wyrobić szybkość dostrzegania wszelkich zmian zaszłych w obserwowanym terenie.

Teren: Jak w ćwiczeniu Nr. 5.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 5.

Umundurowanie: Jak w ćwiczeniu Nr. 5.

Sposób przeprowadzenia:

Teren dookoła punktu obserwacyjnego, na którym znajduje się grupa ćwicząca zorganizować następująco. W rozmaitych kierunkach ukryć kilka tarcz na małych odległościach (do 600 m.), kilka czerwonych chorągiewek oraz strzelca z karabinem i ślepym nabojem na odległościach do 400 m. Ponadto ustawić jedną tarczę lub chorągiewkę mniej widoczną i nakazać żołnierzowi obsługującemu aby nią od czasu do czasu poruszał. Rekrutom nakazać obserwację terenu dookoła punktu obserwacyjnego w rozmaitych postawach. Instruktor za pomocą już wcześniej ustalonych znaków wywołuje ukryte tarcze (chorągiewki, ślepy strzał) nie przestrzegając kolejności. Rekrut, który zauważył wywołaną tarczę czy chorągiewkę lub usłyszał strzał, pada i woła: „widzę“ („słyszę“). Tarczę schować natychmiast, rekrutowi kazać określić widziany cel oraz jego cechy. Pozorujący przez cały czas ćwiczenia muszą być niewidoczni.

Trudność tego ćwiczenia stopniować przez:

1) ustawienie zamiast tarcz żywych celów, coraz to lepiej dostosowanych do terenu, zwiększanie szybkości

i zmniejszanie czasu pokazywania się celów, używanie zamiast ślepych strzałów kołatki i t. d.

2) zamiast celów żywych używać figury większe i mniejsze. Wskazanem jest zachęcać rekrutów przez stwarzanie współzawodnictwa, wyróżniając tych rekrutów, którzy w danym dniu dostrzegli największą ilość pokazujących się celów.

Przygotowanie: 2—3 tarcze lub figury oraz obsługa do nich,
3—4 chorągiewki oraz obsługa do nich, ślepe naboje, pomocnik instruktora w umundurowaniu i uzbrojeniu polowem.

Ćwiczenie Nr. 8.

Treść: Opisywanie terenu z pamięci i zapamiętywanie terenu.

Cel: Zapamiętać oglądany teren.

Teren, organizacja, umundurowanie i uzbrojenie:
Jak w ćwiczeniu Nr. 5.

Sposób przeprowadzenia:

Ustawić grupę na punkcie obserwacyjnym i nakazać rekrutom wybranie i określenie kilku dowolnych odcinków. Najodpowiedniejszy i możliwie niewielki z wybranych odcinków wskazać jako ćwiczebny. Zarządzić patrzenie w teren wskazanego odcinka według zasad kolejności (jak ćwiczenie Nr. 4) w ciągu 4 — 6 minut, celem zapamiętania przez rekrutów kolejności rozlokowania przedmiotów terenowych oraz ich cech. Po upływie tego czasu, nakazać odwrócenie się i zaczynając od zdol-

niejszych rekrutów przystąpić do opisu z pamięci metodą wskazaną w ćwiczeniu Nr. 5. Opisu jednak nie przerywać i nie żądać zbytnich szczegółów. Po ukończeniu opisu przez jednego z uczniów, postępować w myśl wytycznych a), b), c) ćwiczenia Nr. 4. Jako środek do łatwiejszego zapamiętywania terenu należy rekrutom wskazać, że podczas wpatrywania się w odcinek trzeba jednocześnie z obserwacją opisać go sobie w pamięci i to kilkakrotnie.

Stopniowanie trudności tego ćwiczenia polega na:

- 1) zwiększeniu odcinków obserwowanych,
- 2) żądaniu coraz to większej ilości szczegółów (początkowo od zdolniejszych rekrutów),
- 3) zmniejszeniu czasu przeznaczanego na wpatrywanie się w odcinek,
- 4) urozmaicenie terenu przez ustawienie w nim tarcz lub celów żywych, mniej lub więcej dostosowanych do terenu,
- 5) obserwacji i opisu w marszu,
- 6) opisywaniu terenu po powrocie do koszar lub na następny dzień.

Przygotowanie od 4):

odpowiednia ilość tarcz i celów żywych.

Ćwiczenie Nr. 9.

Treść: Wyciąganie wniosków ze spostrzeżeń w terenie.

Cel: Rozszerzyć pogląd żołnierza na teren i ułatwić mu obserwację.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja i umundurowanie: Jak w ćwiczeniu Nr. 5.

Sposób przeprowadzenia: Skoro rekrut nie czuje się już obco w terenie, przystępujemy do ćwiczeń w rozumowaniu. Przeprowadza się je w sposób następujący:

1) Instruktor nazywa pewien zgóry obrany przedmiot terenowy, na przykład most, nakazuje rekrutom wyszukać go i określić położenie tego przedmiotu w terenie. Po chwili wywołuje nazwisko rekruta, który ma to przeprowadzić. Po wykonaniu tego, instruktor odwołuje się do tych rekrutów, którym podobny przedmiot (most) oraz jego położenie są znane z okolicy rodzinnej. Każe w szczegółach opisać, co przyjdzie im z wielką łatwością. Wreszcie nawiązując okoliczności towarzyszące przedmiotowi widzianemu w danej chwili przez żołnierzy do okoliczności niewidzianych określonego na miejscu przedmiotu czyli rzeki względnie strumyka pod mostem, drogą najprostszych pytań naprowadza do potrzebnego wniosku — czyli wyprowadzenia takiego wniosku, że tam gdzie znajduje się most, według prawdopodobieństwa musi być rzeka, potok lub mokradło. Jako przedmioty nadające się do tego rodzaju ćwiczeń są: z mostku wnioskujemy o strumyku, z grobli o mokradle, z rodzaju zadrzewienia o glebie, z jakości zabudowań w miejscowości zamieszkałej i z ilości bydła na polach o stanie materialnym jej mieszkańców, z szeregu drzew lub słupów telegraficznych o traktach, ze świątyni o wielkości osady, z roślinności łąki o jej przydatności do przejścia, na przykład: trawy o szerokich liściach i wysokie świadczą o trudności przejścia, z koloru lasu wnioskujemy o jego zadrzewieniu, z rodzaju gleby o stanie dróg, ze śladów kołowych na brzegu rzeki — o brodzie, z kamienistego podłoża rzeczutki o możliwości przejazdu. Ilość łąk pozwala sądzić o

możności lub niemożności zaopatrzenia się w siano i t. d. Wyniki takiego rozumowania należy czasami stwierdzić naocznie, by przekonać rekrutów o słuszności tego twierdzenia.

2) Gdy rekruci zrozumieją korzyść tego ćwiczenia i jego istotę, należy przystąpić do wyciągania wniosków w terenie dla najprostszych celów wojskowych. Do takiego ćwiczenia zorganizować teren następująco:

W małym odcinku wybrać kilka wybitnych zasłon (krzaki, pagórki, kopy siana) i ukryć w nich szeregowców starszego rocznika. Ustawić przed tak zorganizowanym odcinkiem ćwiczącą grupę i nakazać odszukanie w terenie, punktów gdzie może być przypuszczalnie ukryty nieprzyjacielski żołnierz. Trafne odnalezienie przez rekruta potwierdzić ukazaniem się celu. Ćwiczenie takie bardzo zajmuje rekrutów i zachęca ich do pracy. Według wzorów tego ćwiczenia przeprowadzić podobne.

3) Jako dalszy etap ćwiczeń wnioskowania będzie łączenie tychże z opisem terenu (ćwiczenie Nr. 2) i ćwiczeniami opisu z pamięci (ćwiczenie Nr. 8). Daje nam to możliwość doskonalenia rekrutów w materjale już opanowanym. Ażeby ćwiczenia wnioskowania należycie zainteresowały, muszą być starannie przygotowane w terenie i pytania do nich obmyślane. Improwizacja na miejscu będzie szkodliwą.

Przygotowanie: Obranie terenu i tematów do wniosków, przygotowanie szeregowców starszego rocznika w umundurowaniu i uzbrojeniu polowem, ustalenie znaków porozumiewawczych dla pomocników (gwizdek lub chorągiewka).

Ćwiczenie Nr. 10.

Treść: WYROBIENIE umiejętności oceny terenu dla poszczególnych działań pojedynczego żołnierza.

Cel: Wykazać, że teren jest pomocnikiem i przyjacielem żołnierza w walce.

Teren: Pagórkowaty, pokryty i otwarty.

Organizacja: Grupami od 1 do 2 drużyn. Forma popularnych pogadanek i ćwiczeń.

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne z karabinem.

Sposób przeprowadzenia: Żołnierz pojedynczy prawie nigdy nie będzie walczyć samodzielnie t. j. odosobniono,

Tabl. 2.

jednak dla łatwiejszej nauki rozwiniemy ją od stworzenia przykładów walki samodzielnej.

Ćwiczenie rozpocząć od zorganizowania kilku gier — pokazów :

1) Ustawić w terenie w odległości około 50 kroków dwóch szeregowców starszego rocznika lub rekrutów — jednego w otwartym terenie, drugiego w ukryciu (za krzakiem, drzewem lub pagórkiem), uzbroić ich w drobne kamienie lub krótkie pałeczki gimnastyczne i kazać nawzajem się zwalczać. Drogą pytań wykazać sprzyjanie terenu dla jednego i niewygodne do walki stanowisko drugiego. (tablica 2).

Tabl. 3.

2) Na stromym stoku pagórka ustawić dwóch rekrutów, jednego wyżej, drugiego niżej, dać im długą pałeczkę gimnastyczną, karabin ręczny lub prosty kij i kazać zmagać się wręcz. Drogą pytań wyjaśnić na czym polega w tym wypadku sprzyjanie terenu dla pierwszego i dlaczego stanowisko drugiego jest niewygodne. (tablica 3).

3) W kierunku na grupę ćwiczącą kazać posuwać się od zasłony do zasłony dwóm szeregowcom starszego rocznika, a to jednemu w terenie równym i otwartym, drugiemu w terenie pagórkowatym i porośniętym. Drogą pytań wyjaśnić, że pierwszy przegrywa, drugi zyskuje i dlaczego.

Tabl. 4.

Pozwolić rekrutom składać się z karabinu do posuwających się w terenie szeregowców starszego rocznika (tablica 4).

4) Umieścić w terenie dwóch szeregowców starszego rocznika lub rekrutów uzbrojonych w karabiny, przyczem jednego za szczytem pagórka, drugiego u podnóża. Posuwając się z grupą w kierunku umieszczonych strzelców wykazać im drogą pogadanki pytaniowej zalety stanowiska pierwszego i wady drugiego.

Po przeprowadzeniu tych ćwiczeń zmienić teren, podzielić grupę na czerwonych i niebieskich, przydzielić parom lub czwórkom teren i na wzór powyższy zorganizować szereg ćwiczeń — gier, w których wykonawcami będą tylko rekruci. Będą one miały na celu ocenę i wybór terenu dla małych zadań bojowych.

Błędy poczynione przez wykonawców-rekrutów w tych ćwiczeniach podkreślać w omówieniu z każdą grupką.

Trudność ćwiczeń stopniować przez wybór terenu mniej pagórkowatego i słabiej pokrytego.

Przygotowanie:

Teren, pałeczki krótkie i długie, karabin oraz szeregowi—pomocnicy.

Na tem ćwiczeniu kończymy rozdział I. „Zapoznanie żołnierza z terenem i jego wojskowem znaczeniem“.

Aczkolwiek ćwiczeń porządkowych jest tylko dziesięć, to jednak prawie każde ćwiczenie, bądź przez rozbicie go na kilka stopni, bądź też przez stopniowanie trudności, winno się przerabiać normalnie przez dwie albo trzy lekcje. Dalsze etapy lub stopnie, wreszcie trudności niektórych ćwiczeń

(6, 7, 8, 9,) można przenieść do czasu przerabiania późniejszych rozdziałów, aby rekrut nie wyszedł z należytej wprawy i nie zapomniał przerobionego materiału. Uzależnienia się to zresztą od inicjatywy dowódcy kompanji i od poziomu wyszkolenia uczniów rekrutów.

R O Z D Z I A Ł II.

Wyszukiwanie i określanie celów polowych.

Ćwiczenie Nr. 11.

Treść: Zapoznanie żołnierza z różnymi rodzajami celów polowych.

Cel: Jak treść. (Ćwiczenie to jest wstępem do dalszych ćwiczeń tego rodzaju).

Teren: Otwarty (przejrzysty).

Organizacja: Grupami od 1—2 drużyn. Forma popularnej pogadanki.

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Organizujemy do tego ćwiczenia teren następująco. Na odległościach (główna 50 — 100 m., popiersie 150—200 m., r. k. m. 200—300 m., c. k. m. 300—400 m., biegnący 200—300 m., pełzający 100—200 m.) ukrywamy rozmaite cele polowe, przyczem przy rozmieszczaniu tych celów w terenie powodujemy się tą zasadą, by wszystkie były wyraźnie widoczne, niestawiając w tem ćwiczeniu jako cel dostosowanie ich do terenu. Przynajmniej na 2—3-ch celi położonych w bliskości siebie, wyznaczamy jednego pomocnika, który na umówione

sygnały będzie figury ujawniał i jednocześnie z pokazaniem figur będzie przyjmował obok postawę wystawionej figury.

Ćwiczącą grupę ustawia się frontem do zorganizowanego w ten sposób odcinka.

W krótkiej pogadance wyjaśnić rekrutom treść ćwiczenia.

Ćwiczenie przeprowadza się w ten sposób, że najpierw demonstrujemy rekrutom żywy cel na miejscu przeprowadzenia ćwiczeń, używając do tego pomocnika lub nawet rekruta, w umundurowaniu i uzbrojeniu odpowiednim do demonstrowanego celu. Potem pokazuje się cel żywy ustawiony w terenie, na odległości jak wyżej, wreszcie obok celu żywego odpowiednią figurę.

Demonstrując cele oglądane przez żołnierzy w miejscu opisu i w terenie, należy drogą pytań określić właściwości taktyczne danego celu oraz podać rekrutom do wiadomości odległości, na których dane cele są umieszczone.

Przy podawaniu odległości do ujawnionych celów — chociaż to będzie przedmiotem późniejszych rozdziałów — wskazanem jest, specjalnie podkreślić rekrutom pewne ważne cechy widoczności osób czy też figur na odnośnych odległościach (wyrazistość twarzy, części umundurowania, uzbrojenia i t. d.).

Przygotowanie:

Teren, figury do strzelań bojowych, o podstawach łatwych do umieszczenia, trzech pomocników w umundurowaniu polowem i uzbrojeniu, (celowniczy, amunicyjny, karabinowy), dwie chorągiewki lub trąbka do sygnalizacji.

Ćwiczenie Nr. 12.

Treść: Zapoznanie żołnierza ze sposobami rozmieszczenia celów polowych w terenie.

Cel: Ułatwić wyszukiwanie celów polowych oraz udzielić wskazówek, gdzie należy je szukać.

Teren: Pokryty i pagórkowaty.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 11.

Umundurowanie i uzbrojenia: Ćwiczebne z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Cele polowe (jak w ćwiczeniu Nr. 11), ukryć w terenie na odległościach i stanowiskach różnych i prawdopodobnych, a nieznanym żołnierzom. Umieścić je tak, by skuteczność strzelania do celu była osiągalna, licząc się nie tyle z ich widocznością po ukazaniu się, ile z wzorowem umieszczeniem i dostosowaniem do terenu. Oprócz tego, dla każdego celu wybrać obok siebie dwa stanowiska, jedno wzorowe, drugie takie, w którym cel umieszczony być niepowinien.

Ustawić ćwiczącą grupę frontem do zorganizowanego terenu i wywołać cel wadliwie umieszczony. Drogą pytań wydobyć od rekrutów właściwą ocenę umieszczenia celu oraz nakazać wyszukanie w bezpośredniej bliskości lepszego stanowiska. Trafne odnalezienie potwierdzić wywołaniem celu na właściwym dla niego miejscu.

W pogadance pytaniowej uzasadnić dlaczego cel powinien być umieszczony na właściwym stanowisku a nie na złym, przypominając jednocześnie podaną na uprzednim ćwiczeniu charakterystykę ważności i właściwości celu oraz odległość do pokazanych celów. W ten sam sposób postępować kolejno przy wywoływaniu wszystkich umieszczonych celów.

Przygotowanie :

Tarcze — jak w ćwiczeniu Nr. 11, chorągiewki lub trąbki do sygnalizacji, pomocnicy w ilości zależnej od posiadanych figur.

Ćwiczenie Nr. 13.

Treść : Nauka wyszukiwania celów polowych.

Cel : WYROBIENIE biegłości w wyszukiwaniu celów polowych.

Organizacja, teren, umundurowanie i uzbrojenie : Jak w ćwiczeniu Nr. 12.

Sposób przeprowadzenia :

1) Teren zorganizować w sposób wskazany w ćwiczeniu Nr. 12, z tą różnicą, że cele ustawić na danym odcinku tylko na wzorowych stanowiskach i w ilości mniejszej. Po pewnej chwili patrzenia się rzucić pytanie :

„Czy widzicie nieprzyjaciela?” Rekrut A.

Rekrut określa cele, które zauważył. Opuszczone określają inni rekruci powoływani kolejno przez instruktora. Ponieważ niektóre cele będą trudne do odnalezienia wykorzystać do wyszukiwania celów lornetki polowej. Gdyby i zapomocą lornetki uczniowie nie mogli odnaleźć poszukiwanych celów, instruktor uprzednio umówionym znakiem wywołuje przez pomocnika obsługującego cel oddanie strzału nabojem ślepym.

2) Trudność tego ćwiczenia stopniować następująco. Na odległościach poza granicami skutecznego strzału karabinowego umieścić cele, przyczem teren odcinka obranego do tego ćwiczenia winien być jaknajbardziej urozmaicony. Przy każdym celu, (ilość zależy od ilości pomoc-

ników do dyspozycji), umieścić pomocnika względnie rekruta. Cele i pomocników ukryć we wszystkich tych miejscach, które zająłby nieprzyjaciół w warunkach rzeczywistej walki, narazie jednak ich nie wywoływać.

Obsługę (pomocników) należy bardzo starannie ukryć, by miejsca celu nie zdradzić. Granice w ten sposób zorganizowanego odcinka podać rekrutom, nakazując każdemu wybranie stanowiska, w którym, podług jego zdania, należy się spodziewać obecności nieprzyjacielskiego strzelca lub innego celu. Rekrut musi dokładnie określić rodzaj celu. Po pewnym czasie ujawniać cele w rozmaitej kolejności i w wolnym tempie, aby nie wywołać odrazu znacznych zmian w obserwowanym terenie. Rekrut, który trafnie wybrał przypuszczalne stanowisko celu, podnosi rękę do góry. Po ukazaniu się celu podać do niego odległość.

Niezależnie od nauki wyszukiwania celu, ćwiczenie to utwierdza rekrutów w słuszności ich rozumowania. Uczniów, którzy trafnie określili przypuszczalne umieszczenie celów — wyróżnić.

Przygotowanie:

Jak do ćwiczenia Nr. 12., ponadto lornetka.

Ćwiczenie Nr. 14.

Treść: Nauka określania zauważonych celów.

Cel: Jak treść, ponadto nauka szybkiego odszukiwania celów, które zostaną określone przez dowódcę lub instruktora.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Grupami od 1 — 2 drużyn. Forma swobodnego opisywania na podstawie wyników patrzenia.

Umundurowanie i uzbrojenie : Jak w ćwiczeniu Nr. 12.

Sposób przeprowadzenia : W szerokim i głębokim odcinku terenu ustawić pewną ilość rozmaitych celów polowych (figur). Instruktor obiera zawczasu cel, około którego znajduje się znaczna ilość przedmiotów terenowych. Ponieważ określenie miejsca, w którym się znajduje cel, nie zawsze jest łatwe, dla ułatwienia więc posługujemy się przedmiotami pomocniczymi, które są wyraźnie widoczne. Instruktor uczy określania położenia celu w sposób następujący: posuwając się wzrokiem od pomocniczego przedmiotu w tył, (prawo, lewo) naprowadzamy żołnierza na przedmiot, koło którego znajduje się cel nakazany do określenia. Z braku przedmiotów pomocniczych posługujemy się szerokością palców, wyciągając rękę wprzód i trzymając pionowo palcami do góry. Odstęp zaznaczamy ilością palców umieszczonych pomiędzy krawędziami przedmiotu pomocniczego a celem, przyczem dla odnalezienia celu położonego w prawo od przedmiotu używać prawej ręki, w lewo — lewej, zamykając przeciwne oko. Zacząć od ścisłego określenia kierunku, w którym wskazany cel się znajduje, poczem wskazać najbardziej znaczny przedmiot pomocniczy oraz żądać, aby po każdorazowym wskazaniu przedmiotu pomocniczego lub celu rekrut mówił: „widzę“ („nie widzę“).

Naprzykład :

Instruktor : — Kierunek — środek tego lasu iglastego przed nami.

Rekrut : — Widzę środek lasu iglastego przed nami.

Instruktor : — Przed środkiem skraju lasu samotne, rozłożyste drzewo.

Rekrut : — Widzę samotne drzewo.

Instruktor: — Na dwa palce na prawo od podnóża tego drzewa pagórek.

Rekrut: — Widzę pagórek.

Instruktor: — Na tym pagórku ręczny karabin maszynowy nieprzyjacielski.

Rekrut: — Widzę.

Po takim określaniu celów instruktor dzieli ćwiczącą grupę na dwie równe części, zdolniejszych i mniej zdolnych. Zestawia zdolniejszego rekruta z mniej zdolnym i nakazuje każdej dwójce wybranie i namyślenie się nad określeniem dowolnego celu. Najpierw określają zdolniejsi. Instruktor i jego pomocnicy nauczają i sprawdzają oddzielnie każdą dwójkę. Przy omówieniu pod koniec ćwiczenia rekruci, którzy dali wzorowe określenie, powtarzają je przed całą grupą.

Określenie takie przeprowadzać z rozmaitych postaw, stopniując trudność przez zmianę bardziej urozmaiconego terenu na mniej urozmaicony.

Przygotowanie: Figury.

R O Z D Z I A Ł III.

Ocena odległości.

Odrębne ćwiczenia oceny odległości stanowią temat wyszkolenia strzeleckiego. W myśl zasad jednak „Instrukcji strzeleckiej” ćwiczenia te wplata się również do ćwiczeń bojowych. Dlatego też program wyszkolenia strzeleckiego powinien przewidzieć tak wcześnie ćwiczenia oceny odległości podstawowych, aby tą naukę można było doskonalić podczas pierwszych ćwiczeń z wyszkolenia bojowego. Ponieważ „należyta sprawność w ocenie odległości osiąga się przez częste i nieustanne ćwiczenia” (Instr. strzelecka § 130), już pierwsze dni pobytu rekruta w wojsku należy wykorzystać na zaznajomienie go z najprostszymi jednostkami odległości, a mianowicie:

a) z metrem—przez pokazanie rekrutom tej jednostki miary i przez porównanie pogładowe długości jego z długością części ciała ludzkiego (przedramienia, nogi od stopy do kolana), uzbrojenia (bagnetu, karabinu) i wyekwipowania (łopatki, kilofu),

b) z długością 10 i 50 metrów—przez pokazanie tych odległości na dziedzińcu koszarowym, korytarzach, izbach żołnierskich,

c) wreszcie ze 100-u metrową odległością przy każdej nadarzającej się sposobności, a zwłaszcza podczas przeprowadzania próby sprawności fizycznej (bieg 100 m.). Skoro żołnierz przebiega tą odległość i patrzy na nią przez dłuższy czas, instruktor zwraca mu uwagę, by starał się ją zapamiętać.

Nabytą umiejętność oceny odległości przy wyszkoleniu strzeleckim należy stale doskonalić podczas wyszkolenia bojowego wykorzystując każdą nadarzającą się sposobność. W pierwszych lekcjach wyszkolenia bojowego instruktor będzie sam podawał dokładną i sprawdzoną odległość do poszczególnych celów lub przedmiotów terenowych celem wtłoczenia jej w pamięć uczniów. W dalszych lekcjach należy żądać tego od rekrutów. Częste sprawdzanie ocenionej przez uczniów odległości będzie tu również wskazane jak i przy odrębnych ćwiczeniach oceny odległości w dziale wyszkolenia strzeleckiego (patrz: Instrukcja strzelecka § 144).

Ponadto podczas wyszkolenia bojowego należy zapoznać uczniów z rozmaitemi praktycznymi sposobami oceny odległości. Ćwiczenia Nr. 15. i 16. zawierają kilka takich praktycznych sposobów, które jednak nie będą stanowiły tematu jednej specjalnej lekcji, lecz mogą być wpajane uczniom podczas innych lekcji z wyszkolenia bojowego, przyczem nauczanie któregokolwiek sposobu winno odpowiadać treści ćwiczenia bojowego.

Ćwiczenie Nr. 15.

Treść: Zapoznanie ze sposobami oceny odległości.

Cel: Ułatwić ocenę odległości przez nauczanie rozmaitych sposobów oceniania tejże.

Teren : Urozmaicony.

Organizacja, umundurowanie i uzbrojenie : Jak w ćwiczeniu Nr. 14.

Sposób przeprowadzenia :

1) Oznaczyć w terenie odległości podstawowe 200, 300, 400 m. do łatwo widocznych przedmiotów terenowych, poczem układać w nich w pamięci odległość podstawową 100 m. Wyjaśnić rekrutom ten najprostszy a najpopularniejszy sposób oceny odległości używany przedewszystkiem w boju. Sposób ten daje nam dokładność od 10 do 15⁰o.

Jeżeli chodzi o odległości średnie lub wielkie, to do oceny ich możemy użyć tego samego sposobu albo podzielić ocenianą przestrzeń na dwie równe części, następnie ocenić część bliższą i podwoić osiągnięty wynik oceny uwzględniając pozorne skracanie się przestrzeni na dłuższych odległościach.

2) By ułatwić rekrutom zapamiętanie cech widoczności organizuje się szereg ćwiczeń. Ukryć w terenie kilku strzelców na rozmaitych odległościach. Za pomocą umówionych znaków wywołać ukryte cele, których odległość od swego stanowiska oceniają rekruci. Podkreślić sposób oceniania, kierując się przy ocenianiu widocznością żywego celu na rozmaitych odległościach (strzelec, obsługa ręcznego i ciężkiego karabinu masz.). Wskazanem jest stopniowanie trudności przez ukazanie celów najpierw w postawie stojącej, następnie leżącej, klęczącej i t. d. Cechy widoczności dla celów żywych przy normalnem dziennem oświetleniu i przy normalnym wzroku ocenającego są następujące : z odległości 30 m. widać — białka oczu, ze 100 m. — oczy i zarys ust, na 200 m. — jasne guziki i kontury kie-

szeni, na 300 m.—zarys twarzy oraz kiści rąk, na 400 m.—barwę munduru.

3) Chcąc ocenić odległość do jakiegoś celu, żołnierz mierzy jego wielkość na oko, za pomocą palca wyciągniętej ręki, ołówka, muszki i t. d., a znając wielkość naturalną tego przedmiotu lub wielkość z odległości 100-metrowej, otrzymuje za pomocą dzielenia szukaną odległość. Np.: Przy pomocy ołówka żołnierz stwierdził, że wielkość słupa telegraficznego, do którego ocenia odległość wynosi na ołówku 2 cm., a wie o tem, że przeciętna wysokość słupa telegraficznego wynosi 650 cm. Dzieli 650 przez

Tabl. 5.

dwa i otrzymuje 325, która to cyfra daje odległość do celu w metrach. (tablica Nr. 5).

Wyjaśniając rekrutom zastosowanie tego sposobu, należy zaznajomić ich z wielkościami najczęściej spotykanych celi i przedmiotów terenowych. I tak:

przeciętna wysokość drzewa wysokiego . 20.00 mtr.

„ „ słupa telegraficznego 6.50 „

„ „ jeźdźca . . . . . 2.50 „

„ „ człowieka . . . . . 1.76 „

„ „ „ „ kłęczącego 1.00 „

„ „ popiersia . . . . . 0.50 „

„ „ głowy . . . . . 0.30 „

Wskazanem jest dla łatwiejszego zapamiętania, aby rekruci mierzyli osobiście wysokości przedmiotów terenowych.

Z prostych a praktycznych sposobów oceniania odległości małych do celów żywych (strzelców), należy rekrutów zaznajomić z odpowiednim użyciem muszki karabinowej i zapałki — a mianowicie:

a) muszka pokrywa na:

200 m. — piechura do pasa,

400 m. — piechura do ramienia,

600 m. — piechura w całości.

b) zapałka zwyczajna, trzymana poziomo w wyprężonej ręce, pokrywa wysokość stojącego człowieka na odległości 400 m. (tablica 6).

4) Podczas przerabiania wymienionych i dalszych ćwiczeń oceny odległości, należy wprawiać rekrutów w poznanie czynników wpływających na ocenę odległości (patrz Instrukcja strzelecka § 143). Nie czynić tego odrazu, t. j. nie wymagać od rekrutów zapamiętania tych czynników, lecz

przy każdej nadarzającej się sposobności przeprowadzać porównanie oceny „za daleko” i „za blisko,” wyjaśniając przygodną przyczynę tego zjawiska.

Tabl. 6.

Przygotowanie tych ćwiczeń będzie polegało na bardzo starannem obmyśleniu ich w obranym terenie i przygotowaniu potrzebnej ilości szeregowców starszego rocznika, względnie figur, jakrównież na obraniu przedmiotów terenowych i uprzedniem odmierzeniu do nich odległości.

Ćwiczenie Nr. 16.

Treść: Właściwa nauka oceny odległości.

Cel: Drogą częstych ćwiczeń wyrobić uczniów na dobrych oceniaczy małych odległości.

Teren: Zmieniać dla każdego ćwiczenia.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 15.

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Ustawić w terenie szereg celów (żywych i figur), wybrać rozmaite charakterystyczne przedmioty terenowe, do których odległość powinna być instruktorowi znana.

W pierwszych ćwiczeniach obok miejsca skąd się przeprowadza ocenę odległości zaznaczyć chorągiewkami odległości podstawowe (w jednej linii) w tył lub w kierunku bocznym do kierunku oceniania. Robi się to w tym celu, aby uczeń miał sposobność wtłoczyć je sobie w pamięć i w każdej chwili w razie potrzeby odwołać się do odległości zaznaczonych. Ocenę przeprowadzać wszystkimi sposobami, z którymi zapoznaliśmy żołnierza w szeregu uprzednich ćwiczeń, przyczem uczniowie osobiście sprawdzają ocenioną przez nich odległość (Instrukcja strzelecka § 144). Warunki oceny, postawy oceniających i cele zmieniać. Wskazaniem jest również prowadzenie w myśl tych samych metod ćwiczenia oceny szerokości odcinka.

Przygotowanie: Jak w ćwiczeniu Nr. 15.

Ćwiczenie Nr. 17.

Treść: Nauka nastawiania celownika w warunkach walki (w terenie).

Cel: Zmechanizować czynność nastawiania celownika w warunkach polowych.

Teren: i organizacja: Jak przy ćwiczeniu w ocenie odległości. (Ćwicz. Nr. 16.).

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

Ćwiczenie będzie polegało na tem, że rekrut oceniając jakąś odległość, natychmiast określa celownik i nastawia go w tej postawie w jakiej oceniał. W późniejszych ćwiczeniach, przerabiać to także w marszu, w biegu, masce gazowej i t. d. Dla zmechanizowania czynności, kazać rekrutom nastawiać celownik nie patrząc względnie z zamkniętymi oczyma. Jednocześnie nauczyć rekrutów jaki mają nastawić celownik opierając się na ocenionej przez nich odległości. Wykazać możliwie na przykładach, że wyjątkowo gdy składają się okoliczności wywołujące niezdecydowanie co do dokładnego oceniania odległości i w związku z tem nastawienia właściwego celownika, można zastosować następującą zasadę:

a) użyć celownika 800 m.—do człowieka stojącego lub jeżdżca,

b) użyć celownika 500 m.—do człowieka klęczącego,

c) użyć celownika 400 m.—do człowieka leżącego—ale tylko wtedy, gdy cele powyższe znajdują się na odległościach mniejszych lub równych, od wyżej podanych celowników.

Uwaga: Ćwiczenia w nastawianiu celownika nie stanowią tematu osobnej lekcji i są przerabiane podczas wszystkich ćwiczeń bojowych. Specjalny nacisk należy położyć na nie przy ocenianiu odległości, gdyż przy tych ćwiczeniach będzie do tego rodzaju ćwiczeń dużo sposobności i materiału.

R O Z D Z I A Ł IV.

1). Wykorzystanie terenu i osłony przed wzrokiem i ogniem nieprzyjaciela.

(Wykorzystanie terenu w miejscu).

Ćwiczenie Nr. 18.

Treść: Zapoznanie z osłonami przed naziemną i powietrzną obserwacją nieprzyjacielską.

Cel: Wpływ widoczności strzelca na jego osobiste niebezpieczeństwo podczas walki.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch drużyn.
Forma: pytaniowa pogadanka, pokazy i samodzielna praca uczniów.

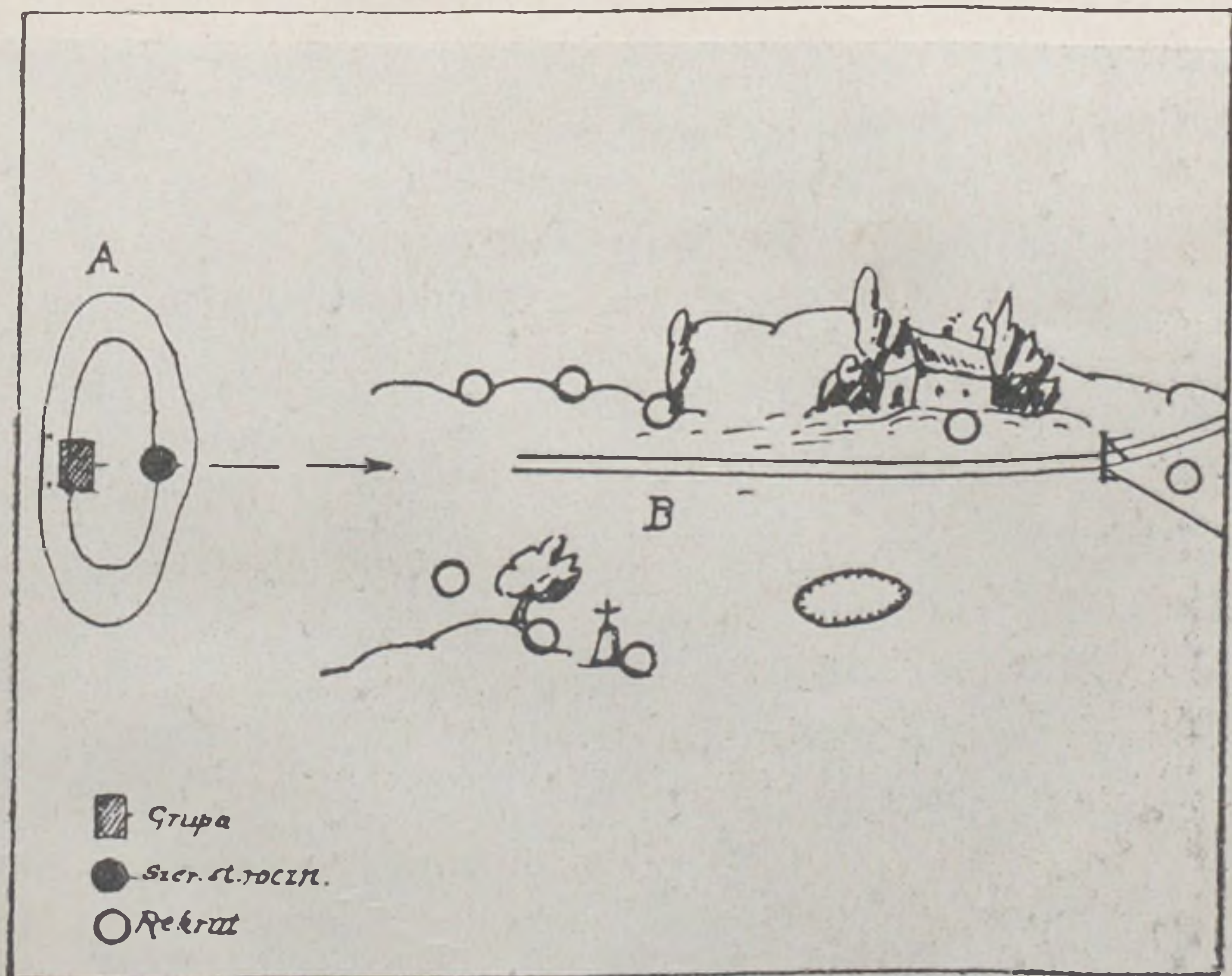
Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne, w pełnym rynsztunku, z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie, składa się z szeregu lekcji i tak:

1) *Ćwiczenie pokazowe:* Instruktor dzieli grupę, którą ma szkolić w danej lekcji, na dwie części. Jedną pozostawia przy sobie, drugą powierza swemu pomocnikowi, starszemu i doświadczonemu podoficerowi. Z własną grupą

udaje się na przygotowane zawczasu miejsce na wzgórzu A. (tablica 7), gdzie znajduje się już jeden szeregowiec starszego rocznika, zajmujący stanowisko ogniowe w kierunku na teren B.

Tabl. 7.

Pomocnik instruktora, z drugą grupą rekrutów udaje się w obrany teren B. i zaznajamiając rekrutów swej grupy ze stanowiskiem nieprzyjaciela na wzgórzu A., powie im: „Nieprzyjaciół widzi was ze wzgórza A., i będzie do was strzelał. Ukryjcie się tak, by was nie widział.” Na dany przez pomocnika instruktora znak, ćwiczenie rozpoczyna się.

Rekruci grupy pomocnika kryją się, zaś szeregowiec starszego rocznika na wzgórzu A. oddaje ślepy strzał do rekruta wadliwie ukrytego. Przy ćwiczeniach tych, żołnierz starszego rocznika oddając do rekruta strzał, wskazuje za

Tabl. 8.

pomocą dwóch chorągiewek ustawionych jedna za drugą kierunek oddania strzału do wadliwie ukrytego żołnierza.

Pomocnik instruktora podchodzi do takiego rekruta i nakazując mu położyć się na wznak jako zabitemu, mówi:

„Nieprzyjaciół was zobaczył i strzelił do was. Jesteście ranni. Pozostaniecie w miejscu leżąc na wznak“. Równocześnie pierwsza grupa ze wzgórza A. obserwuje, omawia i krytykuje. Po pewnym czasie instruktor ćwiczenie prze-

Tabl. 9.

rywa i zarządza zmianę grup, poczem omawia z obydwoma grupami całość ćwiczenia.

2) *Wykorzystanie postaw do osłony*: Dla wyjaśnienia rekrutom zastosowania postaw, organizujemy następujący pokaz.

7, 13 i 14), podkreślić, że do osłony przed wzrokiem należy przede wszystkim wykorzystanie tych przedmiotów, które swoją charakterystyczną cechą nie zwrócą na siebie uwagi nieprzyjaciela. Naprzykład z kilku krzaków o rozmaitej

Tabl. 12.

wielkości nie należy obierać za zasłonę największego, gdyż tam niewątpliwie w pierwszym rzędzie skieruje wzrok nieprzyjaciel.

Do tego ćwiczenia należy bardzo szczegółowo przy-

gotować pomocnika, szczególnie co do wykorzystania osłon i sygnalizacji z nim. (Tablice: 8 i 9, 10 i 11, 12 i 13, 14, 15).

5) *Osłony przed obserwacją z powietrza*: Ponieważ wykorzystanie takich osłon, (przed obserwacją z powietrza)

Tabl. 13.

jak las, zabudowania, zboże, wysoka trawa i t. d. będzie nawet dla najmniej rozwiniętych rekrutów łatwe i zrozumiałe, przy demonstrowaniu wykorzystania osłon przed

obserwacją powietrzną wystarczy podkreślić następujące zasady :

a) wybrać teren dostosowany do koloru ubrania, położony możliwie blisko, aby jaknajszybciej w nim się ukryć,

Tabl. 14.

b) zachować zupełny spokój przez przyjęcie postawy nieruchomej,

c) skryć te części ciała, umundurowania, ekwipunku i uzbrojenia, które przez swoją widoczność mogą nas zdra-

dzić (ręce, twarz, płachty, błyszczące części umundurowania, uzbrojenia i t. d.).

Dla wykazania tych zasad organizujemy pokaz następująco. Na odległości 400—600 m. umieszczamy dwóch pomocników instruktora względnie rekrutów:

Tabl. 15.

1) Jednego w terenie zbliżonym do koloru umundurowania i tyłem do ćwiczącej grupy, drugiego na tle odmiennym i twarzą do obserwujących.—Obaj leżą nieruchomo i bokiem, gdyż grupa obserwuje jako lotnik.

Ćwiczenie zorganizować, ustawiając grupę obserwującą na stoku stromego wzgórza (wąwozu), demonstratorów u podnóża. (tablica 16)

Tabl. 16.

2) Obaj w terenie zbliżonym do koloru munduru przyczem jeden porusza się wciąż, drugi leży nieruchomo.

3) Ponadto organizujemy pokaz jak należy wykorzystać do osłony takie przedmioty terenowe, jak krzaki, kamienie, pojedyncze drzewa oraz cienie i inne, podkreślając

zasadniczą różnicę wykorzystania tych przedmiotów jako osłony przed obserwacją z ziemi i z powietrza. Na przykład krzak, jako osłona przed obserwacją z powietrza, zostanie wykorzystany w ten sposób, że strzelec układa się u jego podnóża równolegle do najszerszej części oraz w jego cieniu, a nie twarzą do linii lotu, jak przy obserwacji ziemnej. (tablica 17).

Tabl. 17.

W tych ćwiczeniach osiągnięty zostanie wtedy cel, gdy uczniowie tylko zrozumią zasady krycia się przed wzrokiem, chociaż nie osiągną jeszcze umiejętności wyko-

rzystania osłon, która będzie tematem i celem dalszych ćwiczeń.

Przygotowanie :

Dwóch szeregowców starszego rocznika w umundurowaniu i uzbrojeniu polowem, naboje ślepe, obranie terenu (wąwóz, wzgórze o stromym stoku) i przedmiotów terenowych jako osłon przed obserwacją naziemną i powietrzną.

Ustalić znaki porozumiewawcze — trąbka, względnie chorągiewki.

Ćwiczenie Nr. 19.

Treść: Nauka krycia się przed naziemną i powietrzną obserwacją nieprzyjacielską.

Cel: Nauczyć wykorzystania terenu, przedmiotów terenowych, oraz postaw, do osłony przed wzrokiem nieprzyjaciela.

Teren: Bogato urozmaicony.

Organizacja: Grupami od sekcji do drużyny. Forma rozwiązywania samodzielnie przez uczniów małych zadań. Omawianie właściwego rozwiązania przez innych uczniów oraz instruktora dla całej ćwiczącej grupy.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe, w pełnym rynsztunku z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Teren, w którym ma się odbyć ćwiczenie podzielić na kilka odcinków, wybierając dla każdego odcinka nieprzyjacielski punkt obserwacyjny na odległości średniej i zaznaczając go tarczą lub chorągiewką. Ćwiczącą grupę podzielić na kilka części i każdej z osobna dać następujące krótkie założenie i zadanie.

a) „Na tej sosnie gdzie jest tarcza (chorągiewka) znajduje się nieprzyjacielski obserwator. Schowajcie się w tym odcinku (określić) w ten sposób, ażeby was on nie dostrzegł.“

b) „Od strony tamtego pagórka leci nieprzyjacielski lotnik. Ukryjcie się tak, by was nie mógł zobaczyć. Kierunek oznaczyć wysoko ustawioną chorągiewką odbijającą się dokładnie na horyzoncie powyżej pagórka.“

c) „Z poza tego wzgórza (wskazać lub określić dokładnie) wyszedł i posuwa się w kierunku na was mały oddziałek (patrol) nieprzyjacielski. Jesteście ranni. Skryjcie się!“

Po przekonaniu się, czy wszyscy zrozumieli cel ćwiczenia, każdy żołnierz:

ad a) klęka, pada, ukrywa się za pagórki, domy, krzaki i t. d.

ad b) układa się nieruchomo na odpowiednim tle, pada w cieniu drzewa, układa się w krzaku, na granicy dwóch różnych miedz, w cieniu chmury, pagórka, chowa twarz, ręce, ukrywa świecące części uzbrojenia i t. d.,

ad c) kryje się ostrożnie w zaroślach zdala od drogi, zachowuje się spokojnie, obserwuje patrol i t. d.

Po pewnym czasie, kiedy się wszyscy ukryli, instruktor zbiera całą grupę, przyczem każdy rekrut musi pamiętać jak i gdzie się ukrył. Zaczynając od najbliższej zasłony, instruktor omawia kolejno wobec całej grupy wykonanie przez każdego rekruta powierzonego mu zadania. W tym czasie, przed dojściem instruktora do następnego stanowiska, rekrut, który je zajmował, biegnie i umieszcza się jak przed

sprawdzaniem. Przy omawianiu stosować metodę pytań. Żądać tylko krycia się bez składania do strzału.

Przygotowanie: Obrąć kilka odcinków z punktami obserwacyjnymi, zaznaczyć je tarczą lub chorągiewką, przygotować kilka założeń i zadań na wzór wskazanych w tekście ćwiczenia.

Pobrać do ćwiczenia ad b) model aeroplanu, który umieścić na wysokiej tyczce.

Ćwiczenie Nr. 20.

Treść: Zapoznanie z osłonami przed ogniem piechoty nieprzyjacielskiej (karabin, karabin maszynowy).

Cel: Zapoznać żołnierza z właściwościami tych osłon i ze sposobami ich wykorzystania.

Teren: Jak w ćwiczeniu Nr. 19.

Organizacja i umundurowanie: Jak w ćwiczeniu Nr. 19.

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie to nie wymaga specjalnej organizacji w terenie, zmusza jednak instruktora do dokładnego obmyślenia w nim samego ćwiczenia. Należy obrąć tego rodzaju teren, aby żołnierza zaznajomić z największą ilością osłon przed ogniem piechoty i ze sposobami wykorzystania ich. Instruktor uprzednio wybiera cały szereg osłon, układając kolejność pokazywania ich, zaczynając od najbardziej łatwych i często spotykanych do najtrudniejszych i rzadko spotykanych. Wzorowe wykorzystanie każdej osłony należy uprzednio omówić z pomocnikami, przeznaczonymi do demonstrowania rekrutom zajmowania osłon. (Tablice 18, 19.).

Ćwiczenie przeprowadza się w ten sposób, że instruktor z grupą podchodzi kolejno do każdej osłony, z góry

zajętej przez pomocnika w umundurowaniu i uzbrojeniu polowem i drogą pytań charakteryzuje osłonę. Wyjaśnia sposób wykorzystania jej we właściwy sposób (uzasadnia), podaje jej wady i zalety. Ponadto zaznaja z odpornością odnośnego materiału na siłę przenikania pocisku, posiłkując się załączoną tabelą, która wykazuje, jak głęboko przenika pocisk karabinowy zależnie od materiału i odległości.

M A T E R J A Ł.	O d l e g ł o ś ć w m e t r a c h :					
	100	200	400	600	800	1000
Stalowa płyta 3,5 mm.	—	—	—	—	nie przebija	
„ „ 4,5 „	—	—	n.e przebija		—	—
„ „ 9,5 „	nie przebija		—	—	—	—
Ziemia	75 cm.	68 cm.	60 cm.	55 cm.	50 cm.	45 cm.
Piasek	27 „	30 „	33 „	35 „	33 „	30 „
Drzewo dębowe . .	57 „	50 „	42 „	27 „	—	—
„ sosnowe . .	100 „	90 „	68 „	60 „	54 „	47 „
Śnieg ubity . . .	130 „	137 „	147 „	132 „	100 „	87 „
„ nieubity . .	300 „	272 „	215 „	188 „	150 „	115 „
Kopy siana, zboża. .	—	—	400 „	—	—	—

U w a g a : Odporność materiałów na poszczególnych odległościach wyjaśnić rekrutom poglądowo. Naprzykład: tylko takie drzewo daje ukrycie przed ogniem karabinowym, które ledwie da się objąć ramionami, i t. d.

Przy pokazywaniu poszczególnych osłon, należy zwró-

cić specjalną uwagę na szczegółowe ich wykorzystanie, ze względu na ważność i trudność wykonania.

Pokazy wykonywać dwojako bez składania się i ze składaniem się do strzału. W omówieniu powtórzyć poglądowo odporność materiałów.

Ułatwi i bardziej utwierdzi w pamięci żołnierza umieszczenie w koszarach w miejscach widocznych odpowiednich tablic poglądowych.

Przygotowanie: Obranie terenu, omówienie ćwiczenia z pomocnikami w terenie, tablice poglądowe.

Tabl. 18.

Tabl. 19.

Ćwiczenie Nr. 21.

Treść: Nauka krycia się przed ogniem piechoty (karabinu ręcznego i maszynowego).

Cel: Nauczyć wykorzystania: terenu, przedmiotów terenowych oraz postaw do krycia się przed ogniem karabinu ręcznego i maszynowego.

Teren, organizacja, umundurowanie i uzbrojenie: Jak w ćwiczeniu Nr. 19.

Sposób przeprowadzenia: Jak w ćwiczeniu Nr. 19. Zamiast punktów obserwacyjnych, organizujemy nieprzyjacielskie gniazda oporu, wyposażając obsadę tych gniazd w naboje ślepe. Grupę wprowadzić w przygotowany teren, dać założenie i zadanie:

a) „Z tych krzaków strzelają do was. Ukryjcie się tak, byście byli bezpieczni.“ Rekrut biegnie za najbliższą zasłonę jak: pagórek, dom, drzewo i kryje się. Jeżeli w pobliżu niema zasłony, pada, pełza lub robi skoki do najbliższego ukrycia. Skoro ukrycia nie może znaleźć w pobliżu, po stwierdzeniu kierunku strzału pada frontem do nieprzyjaciela, by przedstawić jak najmniejszy cel.

b) „Ze wzgórza na lewo przed nami strzela nieprzyjacielski karabin maszynowy—kryj się“ i t. d. Dalszy ciąg lekcji jak w ćwiczeniu Nr. 19. W ćwiczeniach wymagać przede wszystkim należytego ukrycia się przed ogniem, gdyż ćwiczenia ukrycia się przed wzrokiem były już uprzednio przerabiane.

Przygotowanie: Jak do ćwiczenia Nr. 19. Teren, tarcza — „karabin maszynowy“, naboje ślepe.

Ćwiczenie Nr. 22.

Treść: Nauka krycia się przed wzrokiem i ogniem nieprzyjacielskiego karabinu ręcznego i maszynowego. Ćwiczenie to jest połączeniem i powtórzeniem ćwiczeń Nr. 19. i 21.

Cel, organizacja i sposoby przeprowadzenia: Jak przy ćwiczeniach Nr. 19. i 21. z tem jednak utrudnieniem, że w założeniach i zadaniach łączyć obserwację i ogień, żądając od uczni połączenia obydwu składników krycia się. Stopniować trudność przez obserwację i strzały z dwóch kierunków, przytem niespodziewanych, żądać szybkiego krycia się. Prowadzić ćwiczenia w coraz trudniejszym terenie.

Przygotowanie:

Jak do ćwiczenia Nr. 19. i 22.

Ćwiczenie Nr. 23.

Treść: Zapoznanie żołnierza z zasadami maskowania się.

Cel: Udoskonalić i uzupełnić ćwiczenia w kryciu się przed wzrokiem nieprzyjaciela. Nauczyć sposobów maskowania.

Teren: Bogato urozmaicony.

Organizacja: Grupami do 2 drużyn. Forma: pokaz i pogadanka.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe, w pełnym rynsztunku z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Żołnierz jest częściowo zamaskowany kolorem swego munduru. Pozostałe części ciała nieokryte mundurem, jak twarz, ręce oraz uzbrojenie (bagnet, łopatką) i wyekwipowanie (menażka, manierka), łatwo mogą zdradzić stanowisko żołnierza w walce. Należy zaznajomić go ze sposobami maskowania i nauczyć tych czynności. Uskutecznić to w szeregu ćwiczeń.

1) Instruktor ustawia kilku pomocników na odcinku dość szerokim. Jedni są dobrze ukryci i zamaskowani, inni gorzej czyli więcej widoczni. Dla każdego celu ustala instruktor znak, na który ma być cel ukazany. Po przybyciu przed tak zorganizowany odcinek, instruktor wraz z grupą umieszcza się na odległości 200—300 m. przed odcinkiem i mówi:

„Obserwujcie wszyscy uważnie ten odcinek (tu określa granice), szukajcie czy jest tam nieprzyjaciel, w jakiej ilości i gdzie ukryty.“ Rekruci, którzy wyszukali miejsca ukrycia nieprzyjaciela, podnoszą rękę do góry. Wskazany

przez instruktora rekrut określa dokładnie stanowisko nieprzyjaciela. Inni w tym czasie obserwują odcinek. Przypuszczalnie cała grupa nie dostrzeże wszystkich dobrze zamaskowanych celów. Na umówiony znak, pomocnicy, którzy nie zostali wykryci, nieznacznie się poruszają, lecz nie powstają. Gdy to nie odniesie skutku, instruktor, ustalonym znakiem powoduje stopniowe ukazanie się tych celów, które dotychczas nie zostały wykryte. Po ujawnieniu wszystkich, instruktor udaje się z całą grupą do stanowisk pomocników, tam zarządza ponowne ich ukrycie się i zamaskowanie jak przed rozpoczęciem ćwiczenia. Za pomocą stosownych pytań i odpowiedzi rekrutów, wykazuje cel maskowania się.

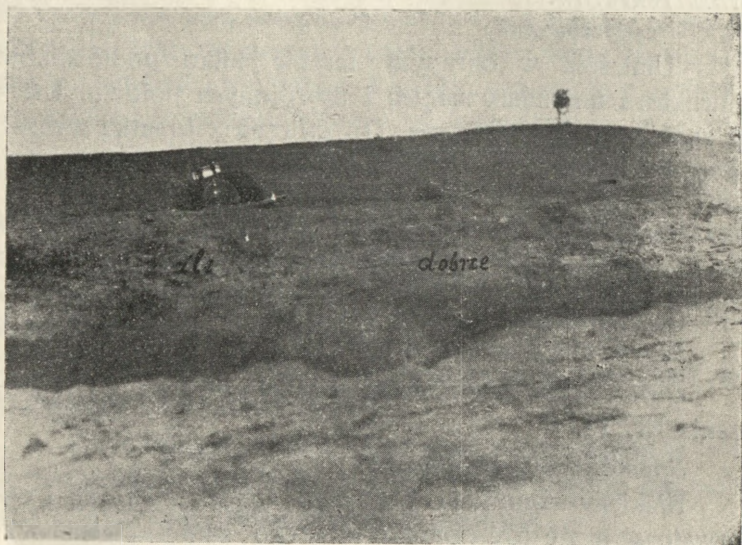
2) Maskowanie twarzy. Na tle ciemnem odpowiadającym kolorowi munduru, umieszczamy możliwie pod światło dwóch składających się strzelców. Jednemu kazać nałożyć hełm normalnie nie zakrywając czoła i wysunąć się do popiersia. Drugiemu nakazać schować się za osłoną (pagórkiem) tak, aby tylko poziom oczu był widoczny i nasunąć hełm w ten sposób, by cień od daszka padał mu na połowę twarzy. Wynik demonstrujemy grupie, pouczając zbliżka o pokazanym sposobie maskowania twarzy.

3) Jeżeli tło nie odpowiada kolorowi hełmu i ciała, należy hełm, twarz i ręce wysmarować wilgotną ziemią. Na tle roślinnem stworzyć z roślinności przyłbicę na hełm, twarz i ręce wysmarować ziemią. Różnicę pokazać rekrutom przed maskowaniem i po maskowaniu. Szczególną uwagę zwrócić na to ćwiczenie w porze zimowej.

4) Maskowanie tornistra. Tornister czy plecak, nawet w normalnem położeniu, często zdradza stanowisko żoł-

nierza w walce, szczególnie przez umieszczoną na nim menażkę. Zorganizować sposobami wyżej wskazanymi, przy pomocy dwóch strzelców, odpowiednie ćwiczenie z normalnie nałożonym i opuszczonym tornistrem. Różnicę zademonstrować (tablica 20). Podkreślić, że tego rodzaju maskowanie tornistra może się odbywać jedynie przy dłuższym zatrzymaniu się na stanowisku ogniowym.

Tabl. 20.

5) Podobne ćwiczenie zorganizować dla pokazania rekrutom, jak ich, zwłaszcza w dzień słoneczny, zdradza łopata względnie bagnet. Istotną treść tych pokazów prze-

robić z grupą, dając rekrutom podobne małe założenia i zadania.

U w a g a : Ćwiczenia te należy uważać jako uzupełnienie ćwiczeń Nr. 18. i 19. Szczegóły, które podkreślają te ćwiczenia, zostały wyeliminowane z ćwiczeń uprzednich ze względu na swoją drobiazgowość. Zasady w tem ćwiczeniu podkreślone, muszą być w szczegółach opanowane przez rekrutów.

Przygotowanie :

Umieścić w obranym terenie kilku pomocników instruktora umundurowanych i uzbrojonych polowo. Ustalić znaki porozumiewawcze. Do ćwiczeń z łopatką wybrać odpowiedni dzień.

Ć w i c z e n i e   N r .   2 4 .

Treść : Nauka mylenia nieprzyjaciela.

Cel : Wskazać sposoby mylenia.

Teren : Urozmaicony.

Organizacja, umundurowanie i uzbrojenie : Jak w ćwiczeniu Nr. 23.

Sposób przeprowadzenia :

Niekiedy stanowisko żołnierza tak strzelca jak i obserwatora może być pomimo dobrego zamaskowania wykryte przez nieprzyjaciela. Należy wpoić w żołnierza zasadę, że i w takim wypadku powinien spełnić poruczone mu zadanie i wytrwać na stanowisku. Obowiązkiem jednak instruktora jest wskazać żołnierzowi i nauczyć go, jak należy postąpić, kiedy własne stanowisko lub działanie zostaną odkryte przez nieprzyjaciela. By wyjaśnić rekrutom

na czym polega mylenie i nauczyć ich sposobów tegoż organizujemy następujące ćwiczenie :

1) Ustawić w terenie pomocnika instruktora w umundurowaniu polowem, w hełmie i z karabinem w ten sposób, aby na stanowisku ogniowem był dobrze zamaskowany. Na umówiony znak, pomocnik oddaje dwa lub trzy strzały, które zdradzają jego stanowisko. Pozostawiając na zdradzonem stanowisku hełm tak, by ten był dobrze widoczny od strony ćwiczącej grupy, czołga się niewidocznie na inne stanowisko, z którego po pewnym czasie oddaje ślepy strzał. Cel pokazu omówić, wyciągając z niego odpowiednie wnioski. Zaznaczyć, że pozostawianie części ekwipunku może być zastosowane tylko przy służbie obserwatora.

2) Podobne ćwiczenie przerobić z obsługą karabinu maszynowego, która dla zmylenia pozostawia gałęzie imitujące karabin maszynowy. Kiedy rekruci pojmą zasadę mylenia, przystąpić do właściwych ćwiczeń. Jako tematy ćwiczeń przyjąć :

a) obsługa karabinu maszynowego buduje obok rzeczywistego ślepe stanowisko,

b) obserwator zauważony myli nieprzyjaciela tem, że zmienia stanowisko odkryte przez nieprzyjaciela, opuszczając je widocznie, poczem skrycie powraca ,

c) goniec idący z meldunkiem, będąc ostrzelany, pada rozkładając ręce jakby był trafiony, poczem skrycie posuwa się dalej,

d) żołnierz strzelający na stanowisku, będąc zauważony i ostrzelany, udaje trafionego i myli nieprzyjaciela przez odpowiednie zachowanie się, mające na celu wprowa-

dzenie nieprzyjaciela w błąd, poczem nieznacznie zmienia stanowisko.

Wykonawcami w tych ćwiczeniach są rekruci, których instruktor naprowadza na rozwiązanie krótkich zadań w ramach odpowiedniego założenia.

Przygotowanie :

Obrać odpowiedni teren, przygotować pomocników, obmyśleć proste założenia i zadania.

2) Wykorzystanie terenu w ruchu z nauką utrzymania kierunku.

Ćwiczenie Nr. 25.

Treść : Nauka posuwania się skrycie w terenie.

Cel : Nauczyć żołnierza posuwać się w terenie tak, by nie był zauważony przez nieprzyjacielskiego obserwatora.

Teren : Urozmaicony.

Organizacja : Grupami od 1—2 drużyn. Forma rozwiązywania przez uczniów małych zadań, w ramach działania pojedynczego szeregowca.

Umundurowanie i uzbrojenie : Polowe, w pełnym rynsztunku z bronią.

Sposób przeprowadzenia :

Ceiem obserwowania terenu ćwiczebnego, obrać kilka nieprzyjacielskich punktów obserwacyjnych. Umieszczamy tam pomocników jako obserwatorów, dając im kolorowe chorągiewki. W krótkiej pytaniowej pogadance wyjaśnić rekrutom treść i cel ćwiczenia, poczem dać dla całej grupy proste zadanie w ramach odpowiedniego założenia.

: Naprzykład :

a) „Nieprzyjacielski obserwator patrzy na nas z tego lasu. Przejdźcie z tych krzaków na tamten pagórek tak, by was nie zauważył.“

b) „Obserwator nieprzyjacielski — na tej stodole. Przejdźcie z tego pagórka do tamtego domu tak, by was nie zauważył w czasie przechodzenia.“

Po daniu zadania dla całej grupy, wymienić po pewnej chwili nazwisko rekruta, którego powołujemy do wykonania nakazanego przejścia. Zaczynać przytem od zdolniejszych. Gdy rekrut posuwa się nieumiejętnie, odnośny obserwator porusza chorągiewką. Reszta grupy wspólnie z instruktorem omawia błędy popełnione przez ćwiczącego i obiera trafniejszą drogę, względnie sposoby posuwania się. Trudność tego ćwiczenia stopniować przez zmianę terenu na mniej pokryty i mniej pagórkowaty, przez żądanie szybszego rozwiązania i przestrzeganie utrzymania nakazanego kierunku. Oprócz wyboru drogi żądać dobierania sposobów posuwania się: szybkim krokiem, biegiem lub pełzaniem.

U w a g a : Znaki chorągiewką, podawane przez pomocnika, są przeznaczone tylko dla instruktora. Na podstawie ich ustala on, czy ćwiczący mógł rzeczywiście przejść miejsce tak, że nie został zauważony przez obserwatora. W wielu wypadkach teren nie pozwoli na zupełnie niewidoczne posuwanie się. Dlatego też pomocnik instruktora winien być odpowiednio pouczony o tem, by nie poruszał chorągiewką podówczas, gdy rekrut nie może lepiej wyzyskać terenu. Ćwiczenie to przerabia się w ciągu kilku lekcji, przyczem jedną i tą samą lekcję nie należy zbyt długo przeciągać, gdyż nauka ta jest stosunkowo trudną.

Przygotowanie: Obracć teren z punktami obserwacyjnymi. Omówić ćwiczenie z pomocnikami, którzy mają być na punktach obserwacyjnych, wyposażając ich w choraągiewki. Wskazanem jest, by instruktorzy sami przez te miejsca mogli przejść, aby łatwiej poznawali błędy.

Ćwiczenie Nr. 26.

Treść: a) Zapoznanie z rodzajami pocisków artylerji i ich działaniem,

b) zapoznanie z różnemi rodzajami ognia artylerji,

c) zapoznanie ze sposobami pozorowania ognia artylerji.

Cel: Jak treść.

Teren: Przejrzysty.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch. Forma pogadanki i pokazów.

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne bez broni.

Sposób przeprowadzenia:

A. Ćwiczenie rozpocząć poglądową pogadanką o broni towarzyszącej, artylerji, pociskach artyleryjskich i ich działaniu.

Dyspozycje dla pogadanek:

1) Broń towarzysząca, organizacja, amunicja i działanie.

2) Podział dział artyleryjskich:

a) lekkie, średnie i ciężkie,

b) armaty, haubice i moździerze.

3) Organizacja baterji—(bardzo ogólnikowo).

4) Amunicja:

a) skład naboju: ładunek prochu i pocisk

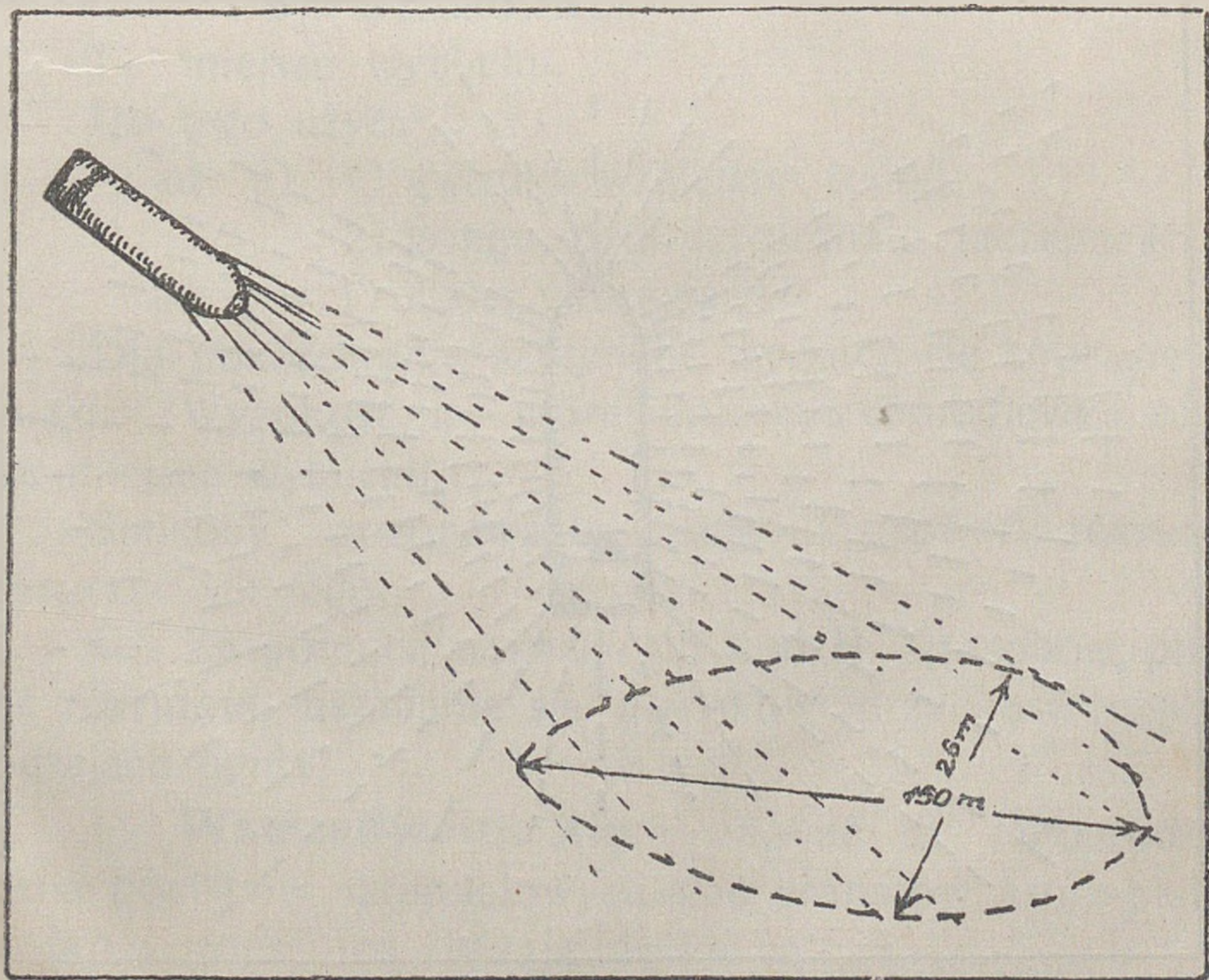

w formie walca łukowo zakończonego
(wskazaniem jest pokaz naboju),

b) rodzaje pocisków: szrapnele, granaty,
pociski specjalne,

5) Działanie szrapneli:

a) pokazać eksplozję używając do tego odpowiedniej petardy lub granatu O. F., powieszonego wysoko na sznurku, albo naczynia, w które wsypujemy grudki ziemi lub drobne kamyczki. Eksplozję petardy wywołać zapaleniem długiego lontu, granatu

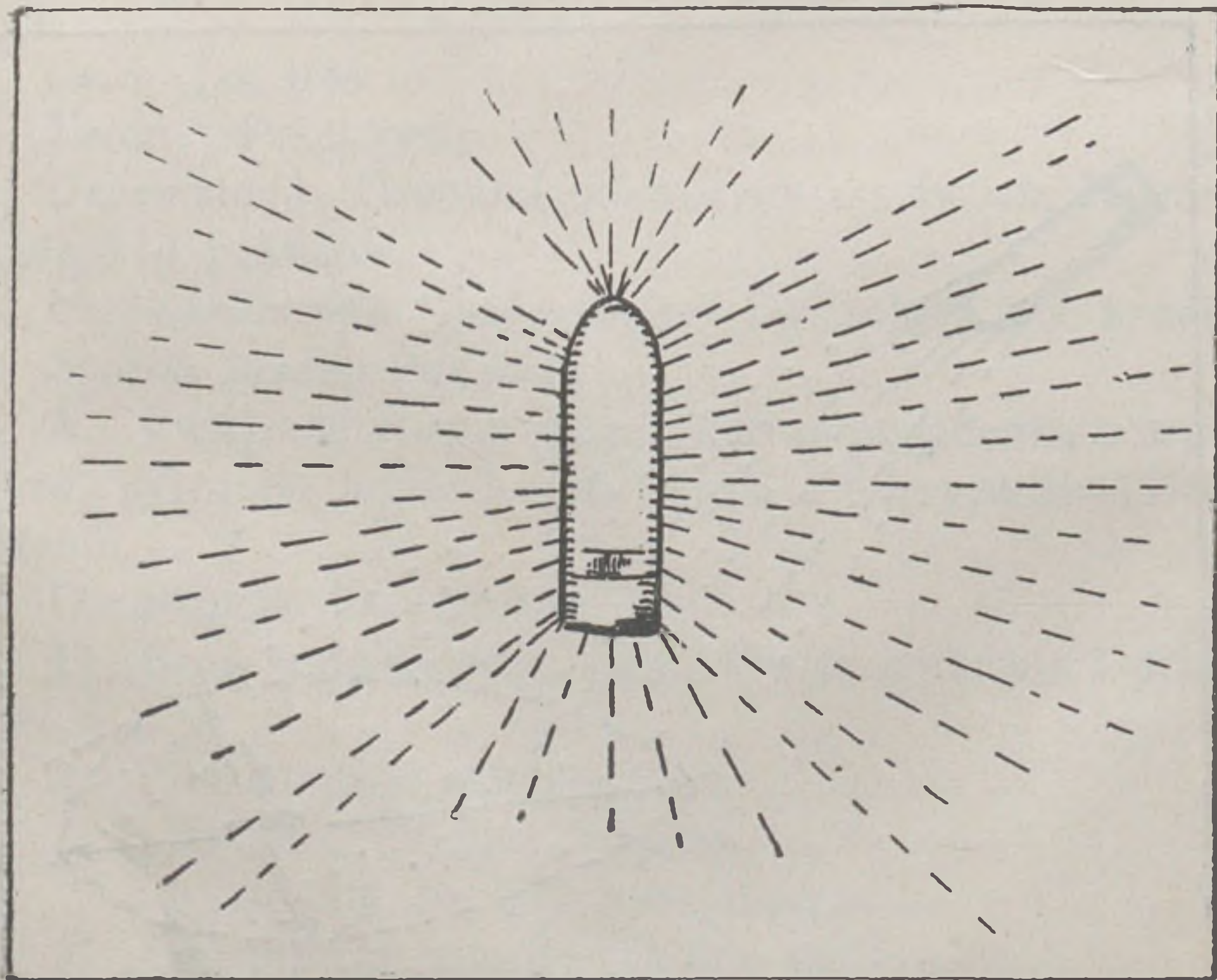

Tabl. 21.

O. F. — szarpnięciem sznurka. Pokaz z grudkami ziemi lub kamykami, gwałtownym szarpnięciem i wysypaniem zawartości naczynia.

- b) pokazać działanie w terenie, wytyczając chorągiewkami przestrzeń rażenia (tabl. 21).
- 6) Działanie granatu :
- a) pokazać eksplozję, używając do tego petardy lub granatu O. F.,
  - b) pokazać działanie, wytyczając w terenie chorągiewkami przestrzeń rażenia (tabl. 22),

Tabl. 22.

c) pokazać wykopaną już wcześniej jamę w formie leja :

dla pocisków :

75 mm. :	głębokość leja	0.3 m.	,,	szerokość	rażenia	15 m.
105	„	„	0.6	„	„	45 „
195	„	„	1.3	„	„	70 „

B. Zapoznanie ze sposobami pozorowania ognia artylerji.

Ogień artylerji należy pozorować :

a) słuchowo :

- 1) dla zaznaczenia zbliżającego się pocisku,
- 2) dla nauczania poznania detonacji pocisku.

b) wzrokowo :

- 1) miejsce wybuchu.

Do tego użyć :

ad a) 1) gwizdka względnie trąbki.

2) gongu, petardy, granatu zaczepnego.

ad b) 1) białej chorągiewki.

Dla pozorowania szrapnelu wyrzuca się chorągiewkę do góry. Wysokość, do której doleciała chorągiewka, oznacza miejsce wybuchu.

Sposoby pozorowania zademonstrować rekrutom i nauczyć ich tego.

C. Za pomocą wskazanych pod **B.** sposobów, pokazać rekrutom układanie się pocisków przy następujących rodzajach ognia :

1) **Wstrzeliwanie się** — używać do tego rodzaju ognia pocisków szrapnelowych albo granatów, które padają rzadko i stopniowo zbliżają się ku celowi.

2) **Niepokojący** — pociski padają rzadko i w stałych

odstępach czasu na pewnej dość znacznej oraz określonej przestrzeni.

3) **Ogień zaporowy**—pociski padają na niewielkiej przestrzeni i bardzo gęsto.

4) **Salwami** — jednocześnie pada cztery do osiem granatów.

Podczas pokazywania wyjaśnić rekrutom w pogadance właściwości tych rodzajów ognia, określając przypuszczalne stanowisko baterji i pozorując kierunek strzału, a to w tym celu, aby żołnierz mógł stwierdzić z jakiego kierunku nadlatują pociski. Kierunek stanowiska baterji oznaczyć tarczą. Wyjaśnić do czego są mu te wiadomości potrzebne.

Przygotowanie:

Tarcza do pozorowania stanowiska baterji,
chorągiewek białych 8,
gwizdków 8,
granatów O. F. (petard) zależnie od potrzeby,
gong 1 — 2,
naczynie na grudki ziemi lub jeden koszyk,
pomocnicy.

Ćwiczenie Nr. 27.

Treść: Nauka zachowania i posuwania się w ogniu artylerji z wykorzystaniem terenu.

Cel: Skrycie się przed obserwacją i ogniem artylerji.

Teren: Urozmaicony — dobry do wykorzystania.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 25.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe, w pełnym rynsztunku z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Obrać teren, na którym umieścić cały szereg środków pozorujących ogień artylerji. Kierunek stanowiska baterji oznaczyć tarczą. Do pozorowania wyznaczyć kilku szeregowców starszego rocznika pod dowództwem podoficera, który w czasie pozorowania porozumiewa się z nimi głosem. Każdy z pozorujących ma swój numer i winien go zapamiętać (1, 2, 3 i t. d.). Podoficer, dokładnie obznajomiony z treścią i celem ćwiczenia, obserwuje ćwiczących. Kiedy uważa za konieczne wywołuje dany numer. Pozorujący wykonują szybko i z całą dokładnością przepisane ruchy, poczem padają (kryją się). Aby czynność pozorujących była skuteczną, podoficer-dowódca winien zawczasu kilkakrotnie w myśl wskazówek instruktora przećwiczyć pozorowanie.

Rekrutów uczymy przechodzić kolejno przez:

a) *Teren, w który nieprzyjaciel się wstrzeliwuje.* Wykazać zasady: żołnierz w ogniu artylerji wsłuchuje się w nadlatujące pociski i stwierdza kierunek strzałów. Słyszając gwizd nadlatującego pocisku, pada w kierunku strzału, słysząc eksplozję, idzie dalej. Zawsze, a zwłaszcza przy przechodzeniu terenu, w który nieprzyjaciel się wstrzeliwuje, stara się być niewidoczny. Przestrzeń ostrzeliwaną powinien przebiec. Jeżeli zmuszony jest do stałego przebywania w przestrzeni ostrzeliwanej, zajmuje lej i stara się być zupełnie niewidocznym i leżeć bez ruchu.

b) *Teren ostrzeliwany zaporowym ogniem artylerji polowej.*

Wykazać zasady jak pod a). Żołnierz przechodząc przez ogień zaporowy, stara się podejść jaknajbliżej pasa zagrożonego. Pas zagrożony oznaczyć sznurkiem. Po wy-

buchu jaknajwiększej ilości pocisków (podkreślić w pozorowaniu) przebywa pas zagrożony skokiem, dążąc do skrócenia pauz i starając się w tym terenie jaknajkrócej przebywać.

c) *Ogień salwami.*

Zasady przechodzenia jak pod b). Skok następuje po wybuchy salwy.

Naukę przechodzenia (wyzyskania terenu) przez ogień artylerji muszą przerobić kilkakrotnie wszyscy rekruci. Nauka odbywa się pojedynczo lub grupkami (po dwóch, trzech), przyczem grupki są o ile możliwości uszykowane w zawiązkach kolumnienek ze zwiększonymi odległościami między poszczególnymi żołnierzami. Już wcześniej zacząć przyzwyczajać rekrutów do tego szyku. Jedna grupka ćwiczy, reszta omawia z instruktorem. Przy grupce ćwiczącej — podoficer jako pomocnik i rozjemca. Dla pozorowania w następnych ćwiczeniach można użyć rekrutów.

U w a g a. Ponieważ zachodzi obawa, że rekruci mogą przecenić niebezpieczeństwo ognia artylerji, wskazaniem jest, by instruktor podczas ćwiczenia opowiedział młodym żołnierzom kilka przykładów z wojny, któreby wykazały, że ogień ten nie jest taki niebezpieczny jak się wydaje.

Przygotowanie:

Przygotowanie będzie polegało na udzieleniu szczegółowej dyspozycji dowódcy pozorujących, pozatem na wyposażeniu w sprzęt jak w ćwiczeniu Nr. 26.

Ćwiczenie Nr. 28.

Treść: Nauka przechodzenia przestrzeni ostrzeliwanej pociskami gazowymi.

Cel: Zapoznać żołnierza z zasadami przechodzenia przez teren ostrzeliwany pociskami gazowymi.

Teren: Zbliżony do równego, suchy.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 27.

Umundurowanie i uzbrojenie: Jak w ćwiczeniu Nr. 27, maski gazowe.

Sposób przeprowadzenia: Ćwiczenie przeprowadzić w terenie w ten sposób, aby najpierw ćwiczący przechodzili przez niepokojący ogień. Po pewnym czasie i w odpowiednim miejscu, białe chorągiewki, pozorujące ogień nieprzyjacielskiej artylerji, umówionym sygnałem zmienić na żółte. Zapoznać uprzednio rekrutów, że żółtymi chorągiewkami pozoruje się pociski gazowe. Wykazać następujące zasady:

- a) stwierdziwszy obecność gazu lub na rozkaz, żołnierz nakłada maskę,
- b) zwalnia tempo marszu,
- c) unika wszelkich gwałtownych ruchów, by zachować równomierny oddech,
- d) nie pada,
- e) unika miejsc nizinnych, rowów, lejów i t. d.
- f) podczas przejścia przez strefę gazową i po przejściu jej nie dotyka rękami wrażliwych miejsc ciała jak: twarz, oczy, błony śluzowe i t. d.

Jeden lub dwóch rekrutów ćwiczy w myśl prostego założenia. Pozostali omawiają z instruktorem błędy popełnione przez ćwiczących.

Ćwiczenia te przerabiać często przy każdej nadarzającej się sposobności, jednakowoż po zapoznaniu rekruta z gazami i ich właściwościami. Wskazanem jest, by rekru-

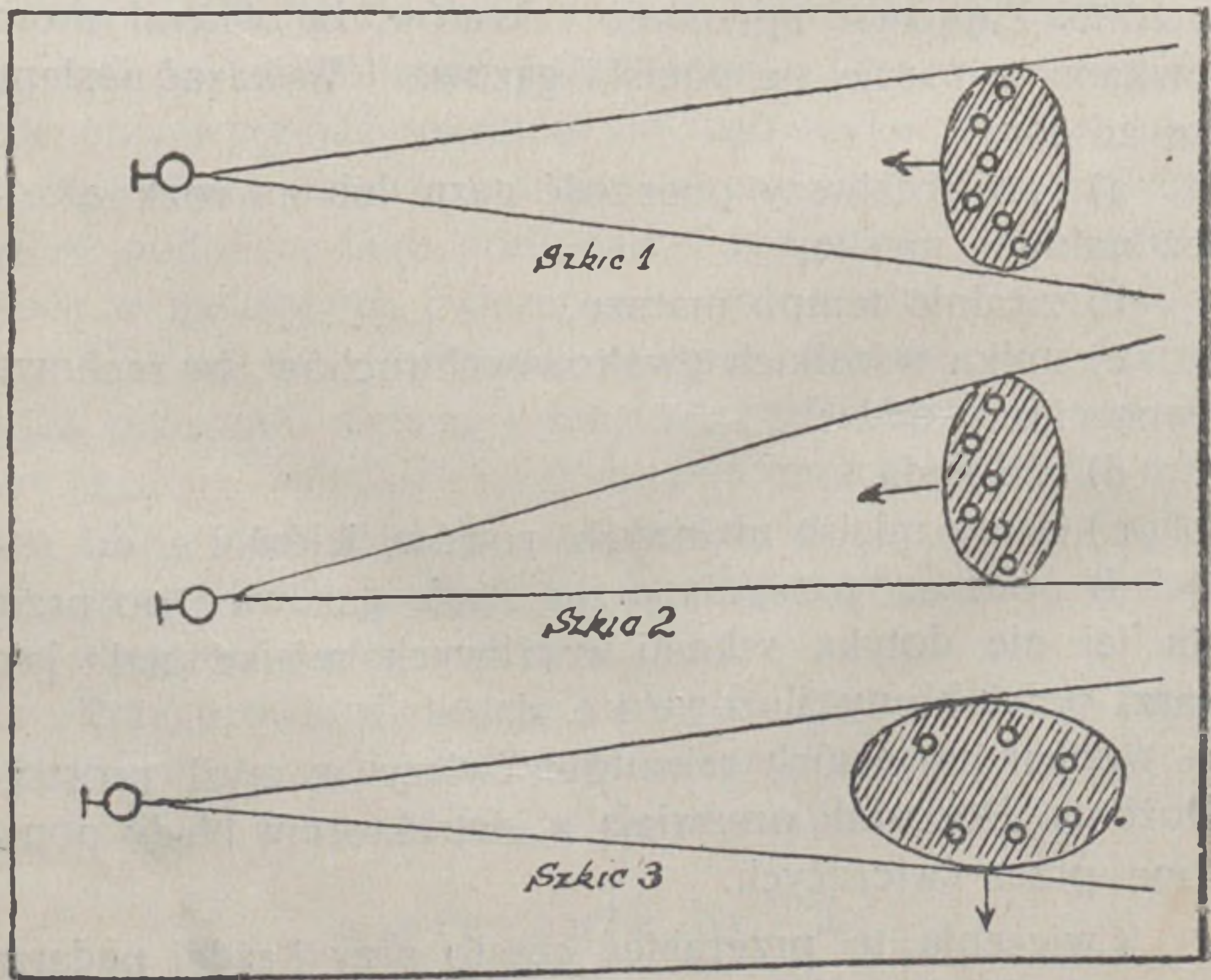

ci przed tem ćwiczeniem przechodzili już ćwiczenia w komorze gazowej.

Przygotowanie: Jak do ćwiczenia Nr. 27. oraz 4 żółte chorągiewki.

Ćwiczenie Nr. 29.

Treść: a) Zapoznanie żołnierza z rodzajami ognia piechoty ze względu na broń piechoty — karabiny: ręczny, ręczny maszynowy i ciężki maszynowy oraz ze sposobami pozorowania tego ognia.

Tabl. 23.

b) Zapoznać z rodzajami ognia piechoty ze względu na kierunek strzałów.

c) Pokazać posuwanie się w skutecznym ogniu piechoty.

Cel: Ćwiczenie to jest przygotowaniem do nauki wykorzystania terenu w ogniu piechoty.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 26.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

ad a) W krótkiej, popularnej pogadance zapoznać rekrutów z ogniem karabinowym, ręcznego karabinu maszynowego oraz ciężkiego karabinu maszynowego. Podać właściwości tych ogni oraz odległości na jakie są one skuteczne (kb. do 400 m., r. k. m. do 600 m., c. k. m. do 1200 m.). Ponadto przy pomocy szeregowców starszego rocznika pokazać sposoby pozorowania tych ogni.

1) Strzały karabinowe pozoruje się ślepami nabojami albo też pojedynczym uderzeniem ręcznej stukawki (desezczki z młotkiem).

2) Stanowisko ręcznego karabinu maszynowego pozorujemy przepisaną tarczą, unoszącą się podczas strzelania i opadającą w przerwie. Strzały — ślepą amunicją, kółką, trajkotką, skrzynią blaszaną ze śrutem, wreszcie werblem. Kierunek ognia — jedną czerwoną chorągiewką, poruszaną równolegle do osi strzałów.

3) Stanowisko ciężkiego karabinu maszynowego pozorować przepisaną tarczą, ukazującą się tylko podczas strzelania, strzały — jak przy r. k. m., kierunek — dwoma chorągiewkami, z których jedna wskazuje kierunek, druga strzał.

Pokazy pozorowania ognia przeprowadzać dla każdej broni z odległości normalnej. Naukę pozorowania — na miejscu przy ćwiczącej grupie.

ad b) Zapoznanie rekrutów z rodzajami ognia pie-

Tabl. 24.

choty, ze względu na kierunek strzałów, przeprowadzić następująco :

Upozorować dwa źródła ognia (r. k. m. lub c. k. m.) z normalnej odległości. Dla lepszego zrozumienia, wy-

tyczyć małemi chorągiewkami kierunek strzałów w terenie. Ogień wywołuje instruktor w miarę potrzeby za pomocą zgóry ustalonych znaków. W miejscu, gdzie grupa ćwiczy, umieścić kilku (6) rekrutów w tyraljerze, poczem poddawać ich kolejno pod działanie ogni:

Tabl. 25.

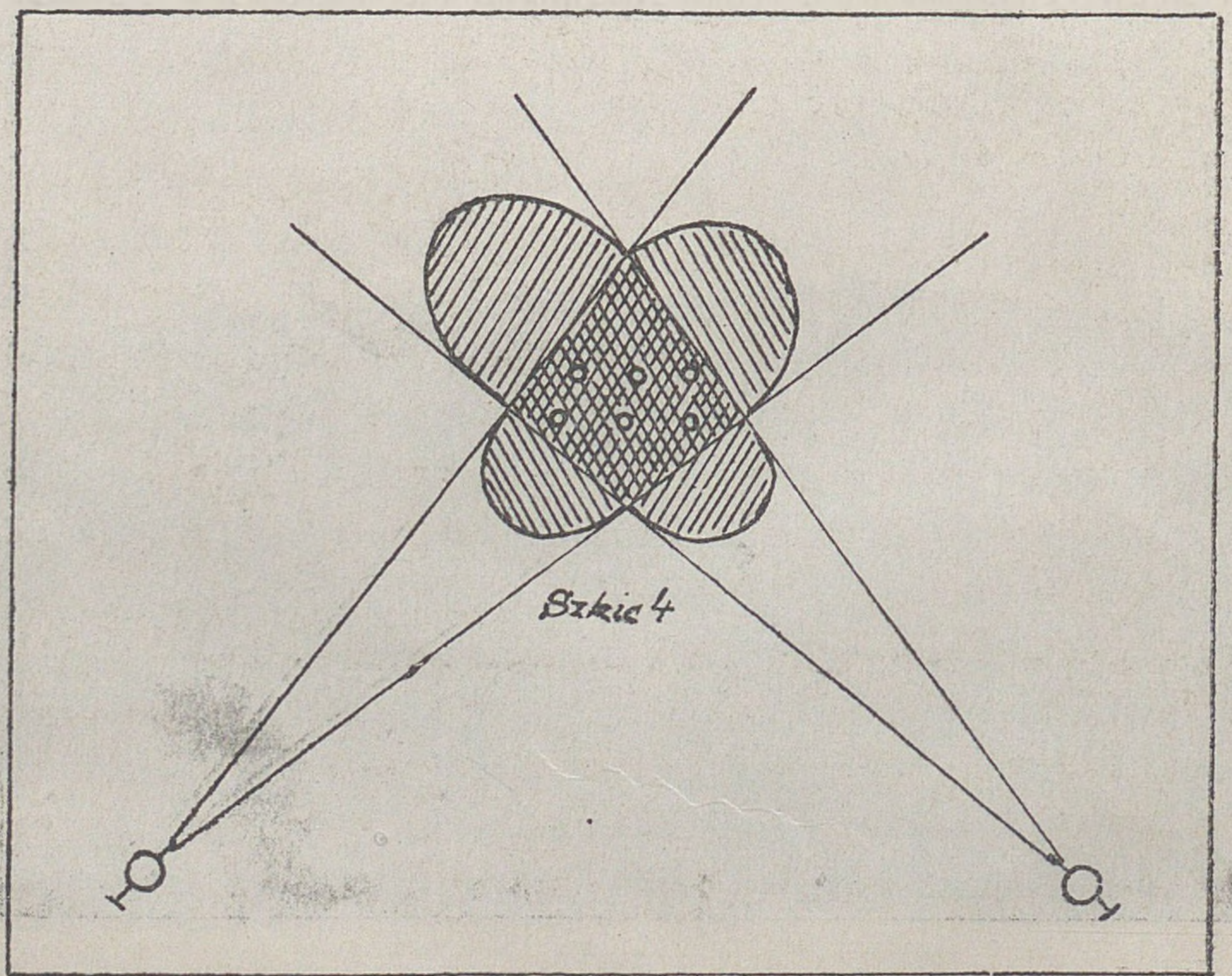
czołowego (tablica 23, szkic 1, tablica 24),
skośnego (tablica 23, szkic 2),
bocznego (tablica 23, szkic 3, tablica 25),
krzyżowego (tablica 26 i 27).

W pogadance pytaniowej wyjaśnić właściwości każdego ognia i stopień niebezpieczeństwa jego dla tyraljery. Jedno-

częściej przekonać się bardzo sumiennie, czy ćwiczenie zostało przez wszystkich uczniów zrozumiane.

ad c) Pokaz sposobów posuwania się w ogniu piechoty będzie miał na celu nietylko właściwą jego treść. Winien on być tak zorganizowany, by przez wzorowe wy-

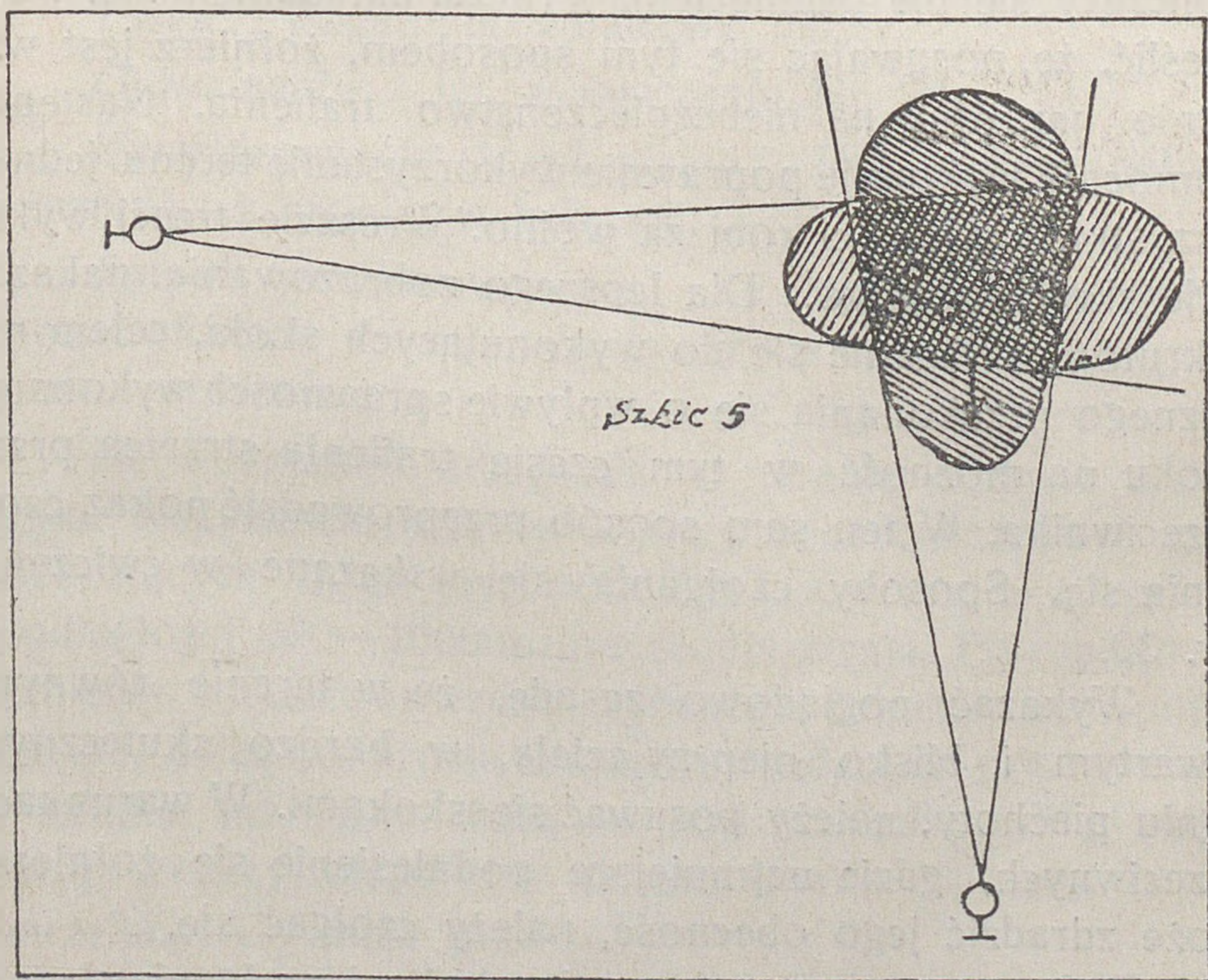

Tabl. 26.

konanie zachęcił młodego żołnierza do właściwego, z jednoczesnym wykorzystaniem terenu, wykonania skoku czy czołgania się. Chcąc pokazać rekrutom wzorowe wykonanie skoku, należy umieścić w terenie za osłonami trzech

pomocników w umundurowaniu i uzbrojeniu polowem, w hełmach. Ustawić naprzeciw nich na normalnej odległości źródło ognia. Grupę umieścić z boku i w pewnym odstępie od źródła ognia, frontem w ten sposób, ażeby mogła dokładnie obserwować skoki wykonywane przez

Tabl. 27.

instruktorów, jak również, aby widziała stanowisko i kierunek pozorowanego ognia. W krótkiej pogadance wyjaśnić rekrutom, że walczący żołnierz pomimo ognia i niebezpieczeństwa, musi za wszelką cenę iść naprzód. Czyni to skokiem lub czołganiem się.

Po pogadance następuje pokaz, który przeprowadzają na znak instruktora pomocnicy umieszczeni w terenie. Najpierw pokazać skok wykonany wybitnie źle, a więc: podnoszenie się niedbałe, właściwy skok powolny i niezdecydowany, bez wykorzystania terenu i przerw ognia, kończący się nie padnięciem, a raczej układaniem się. Podkreślić, że, posuwając się tym sposobem, żołnierz jest wybitnie narażony na niebezpieczeństwo trafienia. Następny pomocnik wykonuje poprawnie wykorzystanie terenu, jednak wszystkie czynności robi za wolno. Wreszcie trzeci wykonuje skok wzorowo. Dla lepszego zobrazowania nakazać rekrutom składanie się do wykonujących skoki, celem nacznego przekonania się o wpływie sprawności wykonania skoku na możliwość w tym czasie trafienia strzelca przez przeciwnika. W ten sam sposób przeprowadzić pokaz czołgania się. Sposoby czołgania się wskazane w ćwiczeniu Nr. 30.

Wykazać poglądowo zasadę, że w terenie równym, otwartym i blisko nieprzyjaciela, w bardzo skutecznym ogniu piechoty, należy posuwać się skokami. W warunkach przeciwnych, gdzie najmniejsze podniesienie się żołnierza może zdradzić jego obecność, należy czołgać się.

Wskazanem jest wykonanie skoku i czołgania się pokazać rekrutom zbliżka.

Przygotowanie :

tarcze km.	2
chorągiewki czerwone	4
ślepa amunicja, kołatki (blaszanki)	2
2—3 pomocników w umundurowaniu i uzbrojeniu połowem.	

Ćwiczenie Nr. 30.

Treść: Nauka posuwania się i zachowania w ogniu piechoty (kb., k. m.) z wykorzystaniem terenu.

Cel: Ukrycie się przed ogniem piechoty.

Teren: Bogato urozmaicony, łatwy.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 25.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe, w pełnym rynsztunku z bronią, w hełmach.

Sposób przeprowadzenia: Ze względu na wielką wagę, ćwiczenie to wymaga bardzo starannego przygotowania i prowadzenia.

Na normalnej odległości w terenie ustawić źródło ognia. Wskazanem jest, by w pierwszych ćwiczeniach przy pozorujących ogień był podoficer. Ćwiczenie rozpocząć z odległości 800—1000 m. od źródła ognia. Po zapoznaniu żołnierzy z treścią ćwiczenia wyznaczyć jednego roztropnego rekruta, dając mu proste założenie z zadaniem posuwania się w terenie marszem zbliżania pod przypuszczalną obserwacją nieprzyjaciela. Po pewnej chwili ćwiczący zostaje ostrzelany. Co musi robić?

- a) pada, jeśli ogień jest, lub może być skuteczny,
- b) rozpoznaje kierunek strzałów,
- c) obiera najbliższą i skuteczną osłonę,
- d) jeśli ta osłona jest blisko, podbiega do niej i za nią się chroni,
- e) jeżeli rozkazu do strzelania nie otrzymał — leży nieruchomo, by się nie zdradzić.

Dążyć do tego by rekrut możliwie sam doszedł do wykonania tych czynności. Gdy nie może instruktor dopomaga i naprowadza za pomocą pytań. Następnie instruktor daje ćwiczącemu założenie i zadanie tej treści:

„Z tamtego pagórka strzela do was nieprzyjacielski karabin maszynowy.“

Dla lepszego zobrazowania obrzucić ćwiczącego grudkami ziemi, by mu upozorować skuteczność ognia.

„Posuwajcie się naprzód.“

Tabl. 28.

Drogą odpowiednio postawionych pytań wykazać żołnierzowi oraz ćwiczącej grupie następujące zasady:

- a) żołnierz pomimo ognia musi posuwać się naprzód,
- b) obserwując nieprzyjaciela obiera następną osłonę i drogę do niej,
- c) przekłada karabin z prawej ręki do lewej,
- d) opiera się na prawej dłoni pod prawą pierś i przyciąga prawe kolano możliwie blisko do tułowia, nie odrywając w tym czasie ciała od ziemi,

Tabl. 29.

- e) wybiera chwilę, kiedy ogień nieprzyjacielski osłabnie lub się przerywa, albo własny karabin maszynowy zacznie, strzelać, co należy upozorować (tablice 23 i 29),

Tabl. 30.

- f) błyskawicznie przy pomocy kolan i dłoni odrywa się od ziemi,
g) wykonuje szybki skok, zginając się, by nie przedstawiać dużego celu.

Pozostała część grupy omawia z instruktorem, krytykuje, podkreśla błędy. Dążyć do tego, aby każdy rekrut kilkakrotnie przerobił te czynności. Przy omawianiu zwrócić uwagę na najdrobniejsze uchybienia i wytykać je, dążąc

Tabl. 31.

do zmechanizowania czynności formalnych, by zyskać czas na decyzję taktyczną (obranie miejsca, drogi).

Jeżeli teren na to zezwala używać czołgania, które wymaga specjalnie długich ćwiczeń dla wprowadzenia się.

Przy czołganiu należy dążyć do tego, aby strzelec nie przedstawiał większego celu niż w postawie leżącej, a nawet mniejszy.

Istnieją trzy sposoby czołgania:

Tabl. 32.

1) Ciało przywarte do ziemi. Czołgać się przez dociąganie kolejno jednego kolana i przenoszenie całego korpusu wprzód, przeciwna noga wyprostowana, wewnętrzną stroną stopy przywarta do ziemi, karabin w lewej ręce

i pod prawem ramieniem gałką do góry. Broda prawie dotyka karabinu (tablice 30. i 31.).

2) Ciało wyprostowane, nieco naprężone—czołganie na łokciach i końcach palców obu nóg. Kolana nie doty-

Tabl. 33.

kają ziemi, korpus tuż przy ziemi i równoległe do niej, karabin w obu rękach gałką wprzód podchwytem lub za pas w zębach, przyczem pięści kolejno przeciwdziałają zbyt-
nym wahaniom karabinu (tablice 32. i 33.).

3) Ciało dotyka ziemi, nogi wyprostowane i zwarte, czołganie przez wyciągnięcie łokci wprzód i powłóczenie korpusu. Karabin w obu rękach podchwytem i gałką wprzód.

Przy wszystkich trzech sposobach środkowa część ciała nie powinna unosić się w górę (tablice 34 i 35.).

Tabl. 34.

U w a g a : Ćwiczenie to przerabia się w ciągu kilku lekcji i tak długo, aż żołnierz w zupełności opanuje sposoby posuwania się w terenie pod ogniem piechoty.

Przygotowanie: Tarcze ciężkich karabinów maszynowych (własne i nieprzyjacielskie) — 2, czerwone chorągiewki — 4, naboje ślepe (kołatki). Ustalić kodeks znaków.

Tabl. 35.

Ćwiczenie Nr. 31.

Treść: Orientowanie się w terenie z nauką utrzymywania kierunku.

Cel: Nauczyć utrzymywania kierunku.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch. Forma:

pogadanka oraz rozwiązywanie przez uczniów samodzielnych i prostych zadań.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

a) Ćwiczenie przygotować następująco. W szerokim pasie terenu wybrać kilka znacznych przedmiotów terenowych (kierunkowych) na odległości 1000 — 1200 mtr. od miejsca, z którego mamy rozpocząć ćwiczenie. Koło każdego z obranych przedmiotów ukryć pomocnika. Grupę podzielić na kilka (3—4) części, zależnie od ilości obranych przedmiotów kierunkowych. Dać każdej grupie następujące zadanie: „Koło tego pojedynczego drzewa ukrył się nieprzyjacielski żołnierz. Maszerować tam, odnaleźć go i przyprowadzić do mnie.“

W każdej grupie wyznaczyć roztropniejszego rekruta jako dowódcę. Ćwiczenie to wyjaśni żołnierzowi pogładowo pojęcie kierunku, przedmiotów kierunkowych oraz znaczenie utrzymania w walce kierunku.

b) Po wykonaniu zadania przez poszczególne grupki instruktor zbiera całą grupę i w krótkiej pogadance wyjaśnia sposoby orientowania się w terenie za pomocą:

- 1) słońca (strony świata),
- 2) kompasu (pokazać i zaznajomić),
- 3) księżyca (w czasie ćwiczeń nocnych),
- 4) gwiazdy polarnej (w czasie ćwiczeń nocnych),
- 5) wskazówek przyrodniczych: śnieg pozostaje najdłużej na stokach zwróconych na północ, drzewa rosnące na równinach są pochylone w kierunku południowo-wschodnim, gałęzie drzew są lepiej rozwinięte od strony północnej, starsze kościoły mają wielki ołtarz zwrócony na wschód,

wieża stoi po stronie zachodniej, cerkwie mają wejście od strony zachodniej i t. d.

c) Podczas pogadanki pomocnicy instruktora ukrywają się w terenie. Odnalezienie ich powinno nastąpić z dalszych odległości, przy pomocy pośrednich przedmiotów kierunkowych. Instruktor dzieli grupę na części, jak przedtem, wyznacza każdej grupie dowódcę i daje zadanie tej treści:

„Po dojściu do tego pagórka zobaczycie przed sobą krzaki. W tych krzakach ukryty żołnierz nieprzyjacielski. Maszerować tam, odnaleźć go i przyprowadzić do mnie.”

Po wykonaniu zadania przez wszystkie grupki instruktor zbiera całą grupę i wyjaśnia pojęcie pośrednich przedmiotów kierunkowych.

Przygotowanie: Dnia uprzedniego:

- ad a) obrać przedmioty kierunkowe,
- ad b) obmyśleć pogadankę o stronach świata i orjentowaniu się,
- ad c) obrać pośrednie przedmioty kierunkowe.

Ćwiczenie Nr. 32.

Treść: Nauka utrzymywania kierunku w ruchu z jednoczesnem wykorzystaniem terenu.

Cel: Nauczyć utrzymywania kierunku.

Teren: Pocięty.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch. Forma: rozwiązywanie przez uczniów małych zadań bojowych w ramach działania pojedynczego szeregowca.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia :

a) W półkolu na obranym do tego ćwiczenia terenie ustalić kilka punktów obserwacyjnych z możliwie dobrym wglądem na teren, w którym zostanie przeprowadzone ćwiczenie. Na punktach obserwacyjnych umieścić szeregowców starszego rocznika. Zaznaczają oni, ruchami chorągiewek, błędy popełniane przez rekrutów przy wykorzystaniu terenu. Ćwiczącym rekrutom podać pewien ściśle określony kierunek. Będzie nim odległy przedmiot terenowy widoczny z podstawy rozpoczęcia ćwiczenia. Przedmiot ten w ciągu ruchu żołnierzy będzie widoczny lecz również w pewnych momentach będzie znikał z oczu wykonującego ćwiczenie. W ramach pewnego bardzo prostego założenia dajemy rekrutom następujące zadanie :

„Maszerować w kierunku na ten róg lasu na horyzoncie tak, byście nie byli widoczni dla nieprzyjacielskiego obserwatora znajdującego się w... (określić) A.“

Wymieniony rekrut maszeruje (broń na pasie) a z tyłu za nim, kryjąc go, pomocnik (w późniejszych ćwiczeniach rekrut), który kontroluje utrzymanie kierunku. Ilekroć ćwiczący staje się widoczny dla obserwatora, daje on znak kolorową chorągiewką. Ćwiczącego rekruta należy zatrzymać, by zorjentował się w terenie i wybrał odpowiednią drogę. Do prostowania błędów, względnie do wyszukania odpowiedniej drogi, pociągać innych rekrutów, przyczem instruktor pod koniec ćwiczenia pokazuje właściwe rozwiązanie.

Po pewnym czasie przedmiot kierunkowy znika. Drogą pytań należy naprowadzić ćwiczącego, by ten obierał sobie punkty kierunkowe pośrednie i to zawczasu, przedtem nim

podany przedmiot kierunkowy zniknie. Kierunek marszu ustalić taki, by na drodze marszu uczeń spotkał przeszkodę trudną do przejścia np.: mokradło, bagno, wysokie wzgórze. W razie gdy rekrut trzyma się ściśle kierunku, należy tak jemu, jak też i pozostałym wykazać zasadę, że żołnierz, który utrzymuje kierunek, nie musi kurczowo trzymać się jego przez cały czas, a nawet niekiedy wskazanem będzie zboczyć z tego kierunku. Zboczenie takie nastąpić może za cenę ukrycia się przed wzrokiem lub ogniem nieprzyjaciela i w wypadku napotkania przeszkód trudnych do przejścia, z tem jednak, że należy błąd ten naprawić i po wyminięciu przeszkód wejść na właściwy kierunek. Podczas ćwiczeń zmieniać często kierunki oraz ćwiczących rekrutów powołując do kontrolowania nakazanego kierunku innych rekrutów.

b) Podobne ćwiczenie można przeprowadzić, nakazując utrzymanie pewnego kierunku i posuwając się w ogniu artylerji, lecz tylko wtedy, gdy rekrut pozna już zasady posuwania się w tym ogniu. Stopniowanie trudności uskutecznić przez przeprowadzanie ćwiczeń w coraz to trudniejszym (pokrytym) terenie i przez podawanie coraz to mniej wyraźnych i widocznych przedmiotów kierunkowych.

To ćwiczenie ze względu na trudność przerobić kilkakrotnie.

Przygotowanie: Zawczasu obrać punkty obserwacyjne oraz przedmioty kierunkowe, także pośrednie, udzielić szczegółowych instrukcji co do zaznaczania błędów przy wykorzystaniu terenu, przygotować sprzęt: 2—3 chorągiewki czerwone, 4—8 białych do pozorowania ognia artylerji, a) 4—8 gwizdków.

ROZDZIAŁ V.

Stanowisko ogniowe i prowadzenie ognia.

Rozdział ten, ze względu na swoją wagę, wymaga specjalnej skrupulatności w nauce i przeprowadzaniu ćwiczeń.

Ponieważ prowadzenie ognia przez dowódcę w szczegółach rzadko kiedy w warunkach rzeczywistej walki będzie możliwe, dążyć należy do tego, by wyszkolić wszystkich szeregowców na samodzielnych strzelców.

Ćwiczenie Nr. 33.

Treść: Zapoznanie żołnierza z warunkami wzorowego stanowiska ogniowego oraz nauka wyboru stanowisk ogniowych w terenie.

Cel: Osiągnąć umiejętność wyboru stanowisk ogniowych.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Grupami od jednej do dwóch drużyn. Forma pokazu, pogadanki oraz rozwiązywania przez uczniów prostych zadań w terenie.

Umundurowanie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

a) W terenie ustawić kilkanaście celów (figur lub pomocników), jedno na wzorowym polu ostrzału, inne w martwych polach. Wybrać z każdej grupy po jednym celu i kazać wszystkim rekrutom złożyć się najpierw do jednego (umieszczonego w dobrym polu ostrzału), potem do drugiego, (umieszczonego w martwym polu) celu. Cel umieszczony w martwym polu żołnierz zobaczy, przyj-

mując wyższą postawę, natomiast nie widząc celu w postawie najniższej, nie będzie mógł się do niego złożyć. Drogą pytań naprowadzić rekrutów na właściwy cel tego ćwiczenia, t. zn. na zrozumienie istoty pola ostrzału. By wyrobić w rekrutach trafną ocenę pola ostrzału, przerobić kilkakrotnie wskazane ćwiczenie.

b) Umieścić rekruta na stanowisku ogniowem nie zamaskowanym (w terenie otwartym) i kazać mu oddać ślepy strzał do umieszczonego w terenie pomocnika, pozorującego strzelca nieprzyjacielskiego. W chwili oddania strzału przez rekruta pomocnik instruktora również oddaje ślepy strzał kierując go na ćwiczącego rekruta.

Instruktor: (do ćwiczącego rekruta) „Nim zdołaliście oddać strzał, nieprzyjaciel zobaczył was, uprzedził, a może i trafił. Czy byliście bezpieczni?”

Rekrut: — „Nie byłem bezpieczny na tem miejscu, gdyż nieprzyjaciel mnie widział.”

I.: — „Wskażcie inne miejsce, z którego moglibyście strzelać do tego celu, a które dawałoby wam osłonę przed wzrokiem i ogniem nieprzyjaciela.”

R.: — „Ten krzak osłoni mnie od wzroku, ten nasyp od ognia.”

I.: — „Dobrze. Widzicie więc, że znaleźliście właściwe miejsce, z którego możecie strzelać. Miejsce takie powinno mieć nie tylko dobry ostrzał w kierunku celu, ale również powinniśmy tam być dobrze ukryci, by nieprzyjaciel nas nie widział i nie mógł trafić.

Dwa są więc warunki najważniejsze i konieczne, by miejsce z którego strzelamy do nieprzyjaciela było dobre:

1) powinno ono mieć dobry ostrzał,

2) być osłonięte od wzroku i pocisku nieprzyjacielskiego.

Oprócz tych dwóch najważniejszych rzeczy, musicie pamiętać jeszcze i o innych. Jak powinno wyglądać miejsce, z którego strzelamy, czyli t.zw. stanowisko ogniowe—zaraz wam pokażę.“

Tu instruktor pokazuje zajęte przez pomocnika i przygotowane uprzednio wzorowe stanowisko ogniowe.

Winno ono odpowiadać następującym warunkom:

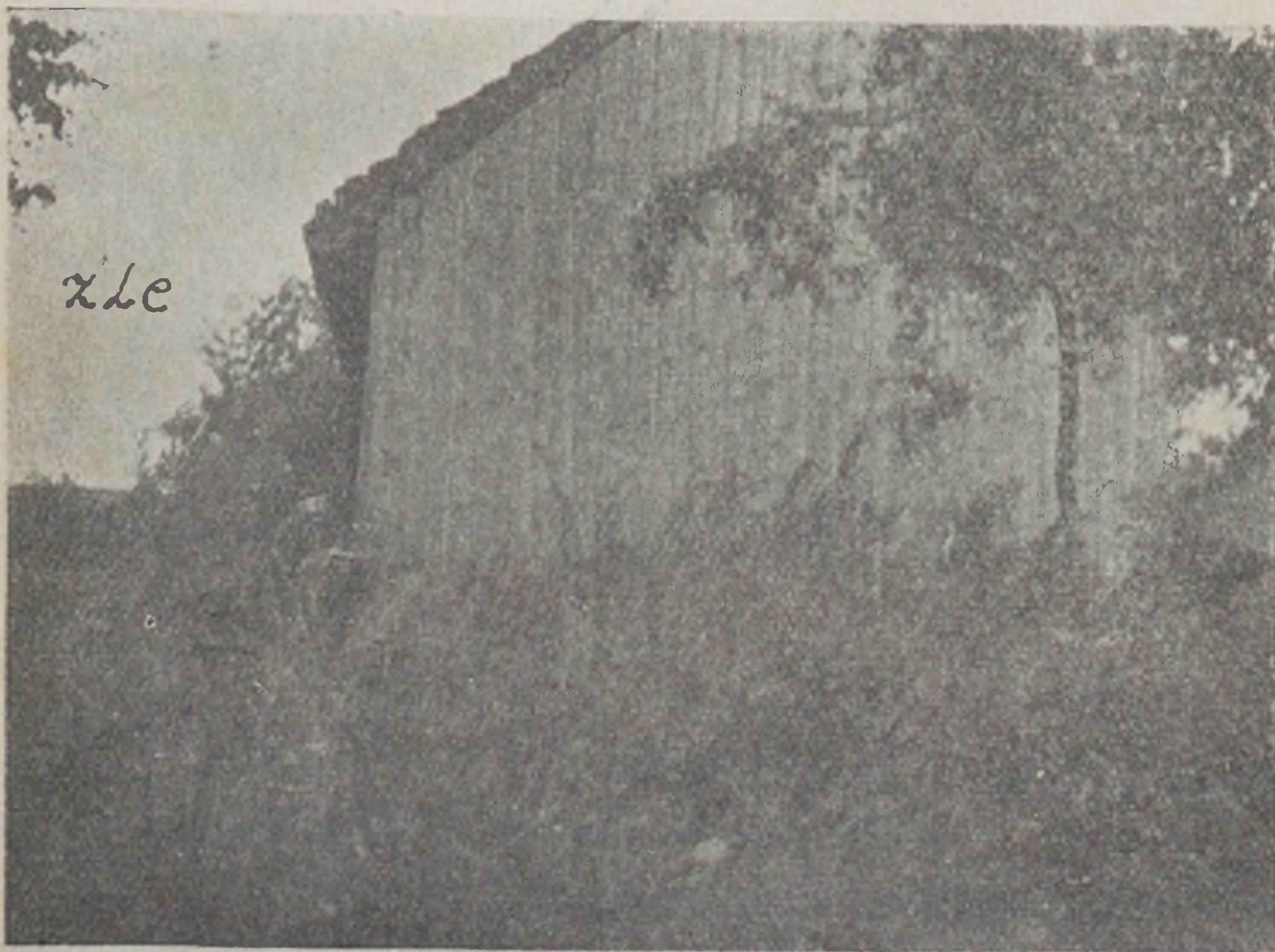
1) mieć dobry ostrzał (§ 26 Reg. Piech. Cz. II),

Tabl. 36.

- 2) mieć osłonę przed wzrokiem i ogniem nieprzyjaciela,
- 3) mieć podpórkę dla broni,
- 4) mieć przed sobą teren zlekka pochyły ku nieprzyjacielowi,
- 5) mieć dobry dostęp od tyłu (dla komunikacji i dostarczania amunicji),
- 6) mieć osłonięte boki od ognia bocznego,
- 7) mieć dobre pole rażenia (unikać szczytów, wzniesień i dlaczego).

Tabl. 37.

c) Po zapoznaniu rekrutów z warunkami wzorowego stanowiska ogniowego, przystąpić do nauki wyboru stanowiska. W terenie odpowiednio urozmaiconym dawać rekrutom do wykonania cały szereg prostych zadań :

Tabl. 38.

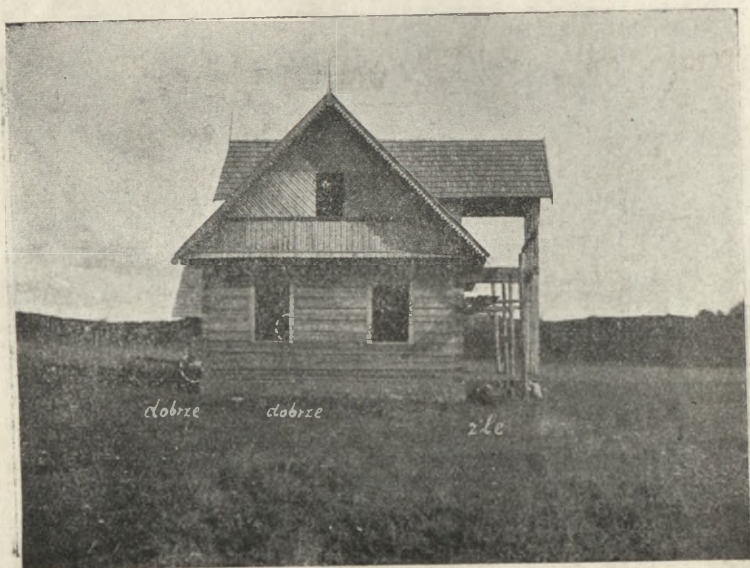
1) „Znajdźcie miejsce skąd możecie oddać strzał do nieprzyjacielskiego żołnierza idącego tą drogą.”

2) „Znajdźcie stanowisko z ostrzałem na tą dolinę, ale takie, byście sami nie byli widoczni.”

3) „Nieprzyjacieli na tym pagórku. Znajdźcie stanowisko ogniowe z ostrzałem na ten pagórek“ i t. d.

Każdy żołnierz wyszukuje dla siebie stanowisko ogniowe. Instruktor bada każde z osobna, przyczem żołnierze,

Tabl. 39.

których stanowisko instruktor omawiał, łączą do grupy i omawiają stanowiska obrane przez kolegów.

W tem ćwiczeniu należy położyć specjalny nacisk na wykorzystanie przedmiotów terenowych, jako stanowisk ogniowych, uwzględniając w ćwiczeniu, że :

1) Jako stanowiska ogniowe należy obierać te przedmioty terenowe, które mając przed sobą dobre pole ostrzału, dają zakrycie przed wzrokiem i ogniem, a nie wpadają zbyt w oko nieprzyjacielowi (tablica 36.).

Tabl. 40.

2) Nie zajmować stanowiska z boku zabudowania, gdyż takie jest łatwe do wykrycia; lepiej przed zabudowaniem, we wnętrzu i w cieniu jego (tablice 37 i 38.).

3) Strzelać z głębi okna, drzwi, ze strychu po usunięciu dachówki lub cegły (tablice 39, 50.).

4) Zajmując stanowisko na skraju lasu cofnąć się wgłąb jak daleko swoboda strzelania i obserwacja na to pozwoli; jeśli zarośla staną na przeszkodzie, raczej wysunąć się przed las. Nigdy nie obierać stanowiska na skraju

Tabl. 41.

lasu, gdyż karabin maszynowy bardzo łatwo skraj lasu ostrzela (tablice 40, 41, 42.).

5) Strzelać z za drzewa i z jego prawej strony:

a) grube drzewa stanowią zasłonę i ułatwiają strzał dając podpórkę pod karabin przez przyłgnięcie do nich (tablica 43.),

b) cienkie drzewa, aczkolwiek osłony przed ogniem nie dają, to jednak ułatwiają strzał, dając podpórkę pod karabin w ten sposób, że żołnierz przylega przedramieniem i podudziem do drzewa, a trzymając się lewą ręką drzewa, robi podpórkę z wielkiego palca (tablica 44).

Tabl. 42.

6) Kłaść się z prawej strony pagórka, by wykorzystać osłonę. Kładąc się za pagórkiem, jeśli jest on nieduży, zbytnio nie wysuwać głowy. Mały rąbek przestrzeni

między daszkiem hełmu a linią ognia najzupełniej wystarczy (patrz tablice 36 i 11).

7) Unikać rowów przydrożnych jako stanowisk ogniowych, gdyż te są obserwowane i widoczne.

Przygotowanie:

ad a) Umieścić kilkanaście celi w dobrym i złym polu ostrzału,

Tabl. 43.

ad b) umieścić pomocnika nawprost niezamaskowanego stanowiska i obrać wzorowe stanowisko ogniowe,
ao c) opracować w terenie odpowiednią ilość zadań.

Tabl. 44.

Ćwiczenie Nr. 34.

Treść : Nauka zajmowania stanowiska ogniowego.

Cel : Utrwalić zasady wyłuszczone w ćwiczeniu Nr. 33. Nauczyć zajmowania stanowiska ogniowego w warunkach walki oraz czynności z tem związanych.

Teren : Urozmaicony.

Umundurowanie i uzbrojenie : Polowe, w pełnym rynsztunku z bronią i łopatką.

Sposób przeprowadzenia : Obrać teren ze stanowiskiem dla sekcji i drużyny. Nawprost stanowiska ogniowe-

go umieścić pomocnika instruktora, który jako nieprzyjacielski strzelec będzie zaznaczał ślepym strzałem każdy widoczny dla niego błąd, popełniony przy zajmowaniu przez rekruta stanowiska ogniowego. Grupie dać założenie i zadanie tej treści:

— „Nieprzyjaciół z tamtego wzgórza (pokazać miejsce gdzie ukryty pomocnik) silnie strzela w kierunku tego wzgórza, przed którym stoimy. Z powodu silnego ognia nieprzyjacielskiego, dalej posuwać się nie możemy. Co będziecie teraz robić, A.?” — Wskazać na mniej rozwiniętego rekruta.

Tabl. 45.

Tabl. 46.

A.: — Będę strzelał.

Instruktor: — Dobrze. Zajmijcie stanowisko ogniowe.

Rekrut robi niezręcznie, pomocnik oddaje strzał (tablice 45 i 46).

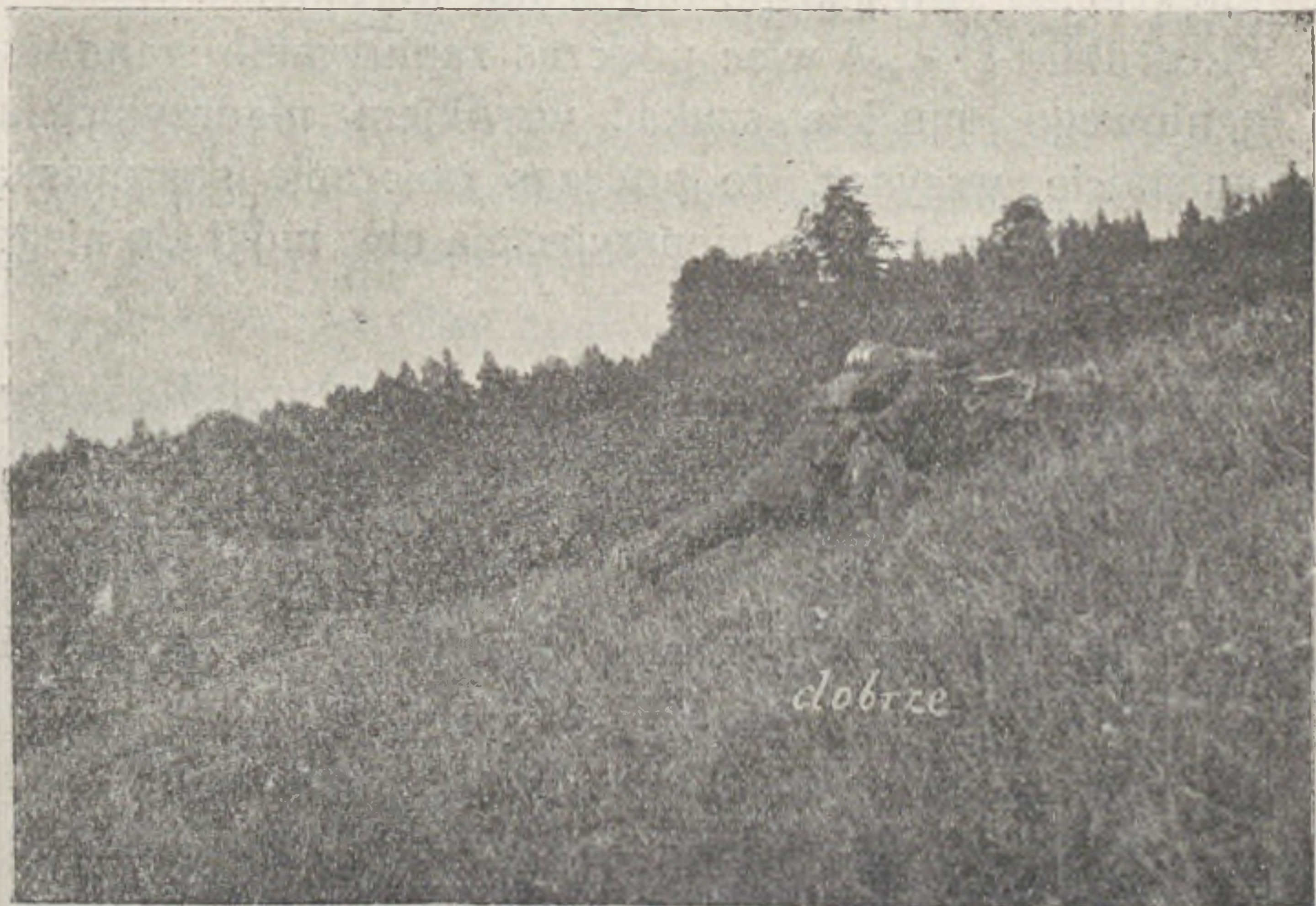
Instruktor: — Co usłyszeliście?

Rekrut: — Usłyszałem strzał.

Instruktor: — Jak myślicie, dlaczego nieprzyjaciół strzelił?

Rekrut: — Nieprzyjaciół strzelił, gdyż zobaczył mnie zajmującego stanowisko.

Tabl. 47.

Instruktor: — Jak więc należy podczas walki zajmować stanowisko?

Rekrut: — Stanowisko podczas walki należy zajmować skrycie (tablice 47 i 48).

Instruktor: — Wykonajcie to. O czym będziecie myśleć wybierając stanowisko?

Rekrut: — Będę myślał o ostrzale i ukryciu się.

Instruktor: — W jakim celu obieracie stanowisko ogniowe?

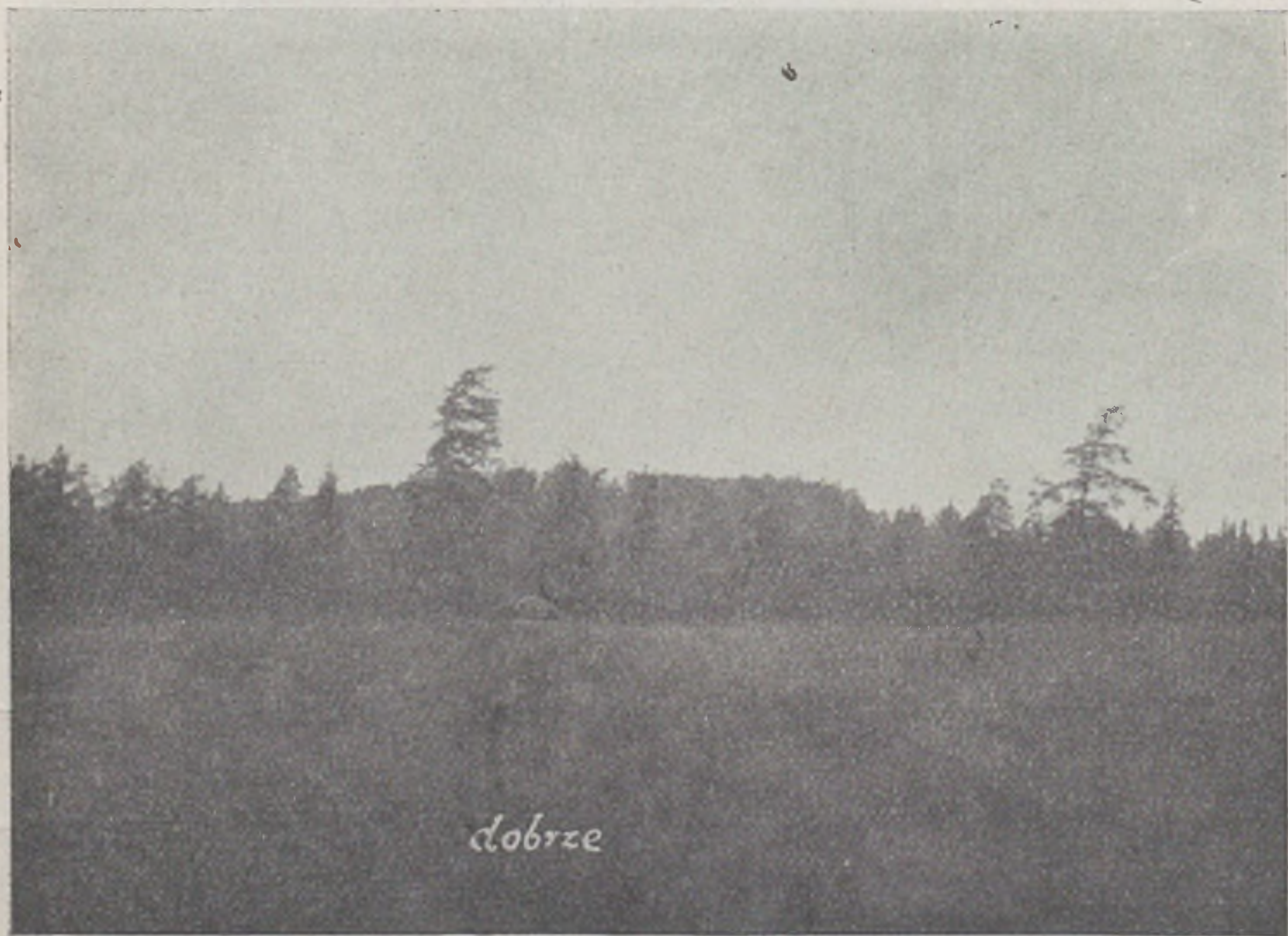
Rekrut: — Obieram stanowisko ogniowe aby strzelać do nieprzyjaciela.

Instruktor: — Gdzie nieprzyjaciół?

Rekrut: — (Wskazuje lub szuka wzrokiem).

Instruktor: — „A więc podczas zajmowania stanowiska ogniowego musicie szukać wzrokiem nieprzyjaciela. Zapamiętajcie wszyscy, że podczas obierania stanowiska żołnierz musi uważać na nieprzyjaciela aby mógł do niego strzelać.“

Tabl. 48.

Gdy rekrut obrał stanowisko, instruktor omawia je, poczem każe rekrutowi złożyć się.

Instruktor: — Czy wygodnie wam strzelać?

Rekrut: (ćwiczący albo inny) — Nie. Brak mi oparcia dla broni.

Instruktor: — A jaki sprzęt macie do sporządzenia oparcia?

Rekrut: — Mam bagnet, łopatkę, menażkę.

Instruktor: — „Wyciągnijcie swoją łopatkę.“ Rekrut wyciąga łopatkę, pomocnik oddaje strzał.

Instruktor: — Czy dobrze on to zrobił?

Rekrut: — Źle.

Instruktor: — Jak i kiedy trzeba wydostać łopatkę?

Rekrut: — Łopatkę trzeba wydostać albo wcześniej albo niewidocznie.

Instruktor: — „Pamiętajcie więc, że przed zajęciem stanowiska pod ogniem strzelec winien mieć łopatkę w pogotowiu w lewej ręce lub za pasem. Wykonać to, rekrut B.“ i t. d.

Instruktor drogą pytań wykazuje następujące zasady:

- 1) żołnierz zajmując stanowisko ogniowe („na linję“) musi mieć karabin w prawej ręce, łopatkę w pogotowiu,
- 2) myśli o uzyskaniu dobrego pola ostrzału,
- 3) stara się być niewidocznym dla nieprzyjaciela,
- 4) stale obserwuje nieprzyjaciela,
- 5) sporządza podpórkę dla broni,
- 6) maskuje się,
- 7) ulepsza stanowisko aby uzyskać jaknajwiększą ilość jego dobrych warunków,
- 8) jeśli cel odnalazł — określa odległość i nastawia celownik,
- 9) uważa na dowódcę,
- 10) oczekuje rozkazu do otwarcia ognia.

Po ustaleniu w ten sposób wymaganych od rekrutów czynności i upewnieniu się, że zrozumieli oni istotę tych czynności, instruktor przerabia ćwiczenie z każdym rekrutem pojedynczo lub po dwóch. Początkowo aby zmusić rekrutów do stopniowego i logicznego myślenia wskazaniem jest żądać równocześnie z wykonaniem tych czynności nazywania ich półgłosem, a więc: „Przygotowuję się do skoku na linję... przygotowuję łopatkę... robię skok... wybieram ostrzał... kryję się... uskutecz-
niam podpórkę... obserwuję przedpole... ulepszam stanowisko... widzę cel... 350... nastawiam celownik.. uważam na sekcyjnego i sąsiadów“... i t. d.

Gdy rekruci nabiorą pewnej wprawy, zaniechać nazywania czynności. Reszta grupy bacznie obserwuje ćwiczących, podkreśla błędy, poprawia. Ćwiczenie to przerabiać w ciągu kilku lekcji.

Przygotowanie :

- a) obrać stanowisko ogniowe dla sekcji lub drużyny,
- b) umieścić pomocnika, udzielając mu szczegółowych instrukcji,
- c) ukryć w terenie kilka celów, które w miarę potrzeby należy pokazywać.

Ćwiczenie Nr. 35.

Treść: Nauka prowadzenia ognia.

Cel: Drogą najprostszych ćwiczeń wpoić w rekrutów zasady prowadzenia ognia, wyłuszczone w Reg. Piech. Cz. II. (§§ 10, 11, 25, 26, 35), oraz tym sposobem wyrobić ich na samodzielnych strzelców.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Grupami od sekcji do drużyny. Forma pogadanek oraz samodzielnego rozwiązywania przez uczniów w ramach najprostszego założenia małych zadań ogniowych.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

a) „Gdy tyraljer znajdzie się już na stanowisku, z którego ma rozpocząć ogień, musi się przygotować do strzału. Nie wolno mu jednak bez rozkazu otwierać bezpiecznika i ognia.” (Reg. Piech. Cz. II. § 10).

Umieścić w terenie kilka celów na odległościach skutecznego strzału karabinowego. Ćwiczącemu rekrutowi nakazać zajęcie stanowiska ogniowego oraz przygotowanie się do strzału, jak w ćwiczeniu Nr. 34. Po pewnym czasie cele wywołać. Drogą pytań w obecności całej grupy wykazać, że chociaż cele są ważne i możliwe do zniszczenia, strzelcowi w sekcji nie wolno otworzyć ognia, zanim nie otrzyma rozkazu. Gdyby bowiem strzelec samowolnie bez rozkazu dowódcy począł strzelać, zdradziłby przede wszystkim przedwcześnie swoje stanowisko ogniowe nadto uniemożliwiłby dowódcy należyte prowadzenie i wykorzystanie ognia.

b) „Zasadniczo strzela się do celu, znajdującego się nawprost.” (Reg. Piech. Cz. II. § 11).

Ukryć w terenie trzy jednakowe cele na przykład: popiersie—nawprost stanowiska, w prawo i w lewo wskos. krutowi nakazać zajęcie stanowiska ogniowego i przygotowanie się do strzału. Po chwili ujawnić równocześnie wszystkie trzy cele, podając w tym czasie rozkaz do otwar-

cia ognia. Rekrut nastawia celownik i oddaje strzał. Drogą pytań wyjaśnić, że w tym wypadku strzał powinien być oddany do celu, znajdującego się nawprost strzelca.

c) „Zmienić cel wolno tylko na rozkaz, albo gdy też ukaże się cel niebezpieczniejszy, niż uprzednio zwalczany.“ (Reg. Piech. Cz. II § 11).

Ukryć w terenie dwa cele, w granicach skutecznego strzału, na jednakowej odległości. Jeden mniej ważny taktycznie (np. popiersie), drugi ważniejszy (ręczny karabin maszynowy). Rekrut na stanowisku ogniowem przygotowuje się do strzału. Ujawnić cel mniej ważny i podać rozkaz do otwarcia ognia. Po pewnym czasie, gdy rekrut odda kilka strzałów, ujawnić cel ważniejszy. Drogą pytań skierowanych do ćwiczącego i całej grupy wyjaśnić, że w tym wypadku wolno strzelcowi samodzielnie zmienić cel i dlaczego.

d) „Bez rozkazu tyraljer zmienia linję strzału wtedy, gdy zagraża naprzód wysuniętemu koledze.“ (Reg. Piech. Cz. II. § 11.).

Na stanowisku dwaj rekruci strzelają do ujawnionych celów. Każdy do celu położonego nawprost. Po pewnej chwili jednemu ze strzelców nakazać wykonanie skoku tak, aby wszedł w linję strzału kolegi. W tym celu wybrać odpowiedni teren. Drogą pytań wyjaśnić, że w takim wypadku żołnierz pozostający w tyle nie powinien strzelać do swego celu, gdyż może trafić kolegę, nie powinien również leżeć bezczynnie. Winien zmienić linję strzału lub stanowisko ogniowe.

e) „Na wielkie odległości strzela się tylko wyjątkowo i tylko wtedy, kiedy sytuacja bojowa tego koniecznie wy-

maga, gdy cel jest odpowiednio wielki, obserwacja ognia pewna i dużo amunicji". (Reg. Piech. Cz. II. § 28.).

Strzelec na stanowisku ogniowym. Ujawnić popiersie na odległości 200—250 m., podać rozkaz do otwarcia ognia. Po chwili taki sam cel ukazać na odległości 500 m.; uprzedni cel schować. Drogą pytań wyjaśnić dlaczego żołnierz nie powinien do tego celu strzelać. Następnie ukazać ciężki karabin maszynowy na 500 m. Wyjaśnić, że do tego celu należy oddać strzał. Dać żołnierzowi 5 naboí ślepych jako ostatni zapas amunicji w walce. Ujawnić ten sam ciężki karabin maszynowy. Drogą pytań naprowadzić dlaczego teraz nie wolno mu strzelać.

Tą drogą wpoić w rekrutów wszystkie te zasady odnośnie prowadzenia ognia, jakie podaje Regulamin Piechoty Cz. II. Po przeprowadzeniu z rekrutami wszystkich tych ćwiczeń, bez żadnego większego wysiłku osiągniemy znajomość samodzielnego prowadzenia ognia przez pojedynczego szeregowca i przygotowujemy go do strzelań bojowych pojedynczego strzelca. Wszystkie te drobne ćwiczenia nie musi przerabiać każdy żołnierz, gdyż zajęłoby to dużo czasu. Wystarczy, jeżeli przy przeprowadzeniu i omówieniu każdego ćwiczenia będzie obecna cała grupa. Aby jednak zbytnio nie znudzić ćwiczących, wskazaniem jest zwracać uwagę na urozmaicenie tych ćwiczeń przez ściśle bojowe zachowanie się celów, przez wydanie do ćwiczeń dużej ilości amunicji ślepej, przez pociąganie do rozwiązywania poszczególnych zadań nietylko ćwiczących, lecz i innych uczniów i t. d. Równocześnie powtarzać dla wprawy: zajęcie stanowiska ogniowego, wybór stanowiska ogniowego, przygotowanie się do strzału, skoki w ogniu, zmianę sta-

nowisk ogniowych, naukę wykorzystania przedmiotów terenowych jako stanowisk, użycie łopatk, nastawianie celownika, maskowanie, mylenie nieprzyjaciela i t. d. Ćwiczenie to przerabiać w ciągu 3—4 lekcji.

Przygotowanie:

Figury: popiersie, r. k. m., c. k. m., naboje ślepe chorągiewki do wywoływania celów.

ROZDZIAŁ VI.

Współdziałanie.

Ćwiczenie Nr. 36.

Treść: Współdziałanie dwóch strzelców w obronie.

Cel: Wpojenie w żołnierza zasady regulaminowej: „Szybkość ognia tyraljer reguluje na podstawie obserwacji nieprzyjaciela i skutku swojego ognia. Tyraljerzy muszą się wzajemnie wspomagać udzielając sobie spostrzeżeń o nieprzyjacielu“ (Reg. Piech. Cz. II. § 11. j.).

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 35.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Dwóch strzelców na stanowisku ogniowym we wnętrzu lub rowie strzeleckim. W terenie ukryć cele, przedstawiające fazę nacierającego nieprzyjaciela, w ten sposób, jak pojawiają się one w czasie rzeczywistej walki (natarcia). Naprzykład: pojawienie się stopniowo 8—9 celów w czasie odpowiednim do postępowania natarcia i tak: pierwszy cel—żołnierz idący na odległości 500 — 600 m., drugi — żołnierz przebiegający na

odległości 400 m., trzeci cel—żołnierz pełzający, czwarty—popiersie na odległości 200 m. i t. d. Większość celów pojawia się w granicach skutecznego strzału, kilka poza tą granicą. Instruktor podaje założenie dla sekcji grenaderskiej w obronie. Jeden strzelec obserwuje, drugi jest zajęty czyszczeniem broni, amunicji, ulepszaniem stanowiska i t. d. Po pewnej chwili instruktor mówi do strzelca obserwującego: „Do zamka nasypał się wam piasek.”

Odpowiedniami pytaniami, zmuszającymi rekrutów do rozumowania, instruktor dąży do tego, by strzelec obserwujący przeczyścił broń, zaś strzelec zajęty czyszczeniem amunicji, obserwował. Po chwili wywołać cel.

Instruktor: — Co zauważyliście?

Rekrut:—(pierwszy obserwujący)—„Prosto przed nami, koło rozłożystego drzewa, nieprzyjacielscy żołnierze.

Rekrut: — (drugi, zajęty czyszczeniem broni) „Widzę.”

Instruktor: — „Podajcie odległość.”

Rekrut: — (pierwszy) „550 m.”

Rekrut: — (drugi) „Nie strzelam. Za daleko.”

Pierwszy obserwuje, drugi czyści broń. Po chwili instruktor wywołuje następny cel.

Rekrut: — (pierwszy) „Popiersie koło krzaku, 250 m. Strzelam.”

Rekrut: — (drugi) „Obserwuję... Nieprzyjaciel przebiega... 300... Strzelam” (oddaje strzał).

Rekrut: — (pierwszy) „Obserwuję. Poprawiam podporękę.”

Rekrut: — (drugi) „Obserwuję” i t. d.

Instruktor wywołuje następne cele, ćwiczący rekruci

rozumując podają sobie wzajemnie wskazówki co do ważności celu, współdziałają w zwalczaniu celi, uważają przytem na rozkazy dowódcy i t. d.

Gdy rekruci pojmą istotę współdziałania zaniechać nazywania czynności. Instruktor bacznie śledzi kolejność wykonania czynności, krytykuje, poprawia, omawia z grupą, zmieniając co pewien czas ćwiczących.

Ćwiczenie to zależy wykorzystać do powtórzenia zasad regulaminowych wyłuszczonych w uprzednich ćwiczeniach, a więc :

- a) wybór, do jakiego celu należy strzelać, ze względu na jego ważność, odległość oraz położenie w stosunku do strzelającego,
- b) trafną ocenę odległości,
- c) nastawianie celownika,
- d) zachowanie się na stanowisku ogniowem,
- e) wyszukiwanie i określanie celów i t. d.

Przygotowanie :

Zorganizować odpowiednio do przyjętego założenia manewr tarcz, przygotować należyłą ilość celów bojowych oraz ustalić kolejność ich pojawiania się. Udzielić pomocnikom szczegółowych instrukcji, przygotować odpowiednią ilość naboji ślepych. W razie braku można naboje ślepe zastąpić ćwiczebnymi, jednak nie daje to tak dobrych rezultatów jak przy użyciu naboji ślepych.

Od szczegółowego opracowania sposobu porozumiewania się z tarczowymi podnoszącymi figury zależy duża część pomyślnych wyników ćwiczenia, to też przed przystąpieniem należy się upewnić, czy niema jakich usterek i z miejsca je poprawić.

Ćwiczenie Nr. 37.

Treść: Współdziałanie dwóch strzelców w natarciu.

Cel: Wpoić zasadę regulaminową: „Z reguły będą strzelcy walczyć w grupkach, często skupieni koło broni automatycznej wykorzystując siłę jej ognia. Strzelcy takiej grupki muszą się wzajemnie wspomagać. W ogniu jeden z nich obserwuje wynik strzału sąsiada; jeżeli trzeba się okopać, to jeden pracuje łopatką, podczas gdy drugi osłania go ogniem“ i t. d. (Reg. Piech. Cz. II § 21).

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 35.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Upozorować figurami (lepiej żywymi celami) nieprzyjacielską komórkę oporu, przy czym pojawienie się celów powinno być odpowiednie do założenia i samo przez się winno tłumaczyć sytuację. Dać krótkie założenie w ramach sekcji lub drużyny, np. ruch naprzód sekcji fizyljerskiej wspartej ogniem ręcznego karabinu maszynowego. Stanowisko ręcznego karabinu maszynowego zaznaczyć ustawiając bądźto ręczny karabin maszynowy z obsługą, bądźteż pozorować chorągiewkami dając kierunek ognia ręcznego karabinu maszynowego.

Dwóch rekrutów z karabinem w prawej ręce, z łopatką w lewej (jak przy zajmowaniu stanowiska ogniowego) posuwa się naprzód tak długo, aż ogień z komórki oporu zmusi ich do ukrycia się. Ujawnić ogień ręcznego karabinu maszynowego lub ciężkiego karabinu maszynowego, zaznaczając moment otwarcia ognia ślepym strzałem. Strzelcy kryją się. Instruktor: „Na linję.“ Strzelcy zajmują stanowiska ogniowe jak w ćwiczeniu Nr. 34. Nieprzyjacielska

komórka ujawnia ogień ręcznego karabinu maszynowego, który kieruje na ćwiczących. Instruktor każe okopać się. Jeden strzelec obserwuje, drugi okopuje się. Wszyscy głośno nazywają czynności.

Do takiego podziału czynności instruktor naprowadza rozumowaniem i odpowiednio postawionymi pytaniami. Stopniowo następuje zmiana czynności w obserwowaniu i okopywaniu się. Po pewnej chwili instruktor: „Do następnego stanowiska, na linję tego pagórka przed nami — skook..... biegiem marsz.“ W tym czasie wskazanem jest otworzyć ogień własnego ręcznego karabinu maszynowego, aby rekrutom ułatwić wybór chwili do wykonania skoku. Pierwszy rekrut: „Biegiem marsz“ (i wykonuje skok). Zwrócić uwagę na czynności przy wykonaniu skoku. Drugi: „Obserwuję lub przygotowuję się do skoku.“ Jeżeli rekruci nie potrafią samorzutnie współdziałać instruktor ułatwia rozumowanie za pomocą pytań zwróconych do całej grupy. Pierwszy strzelec po przybyciu na miejsce: „Obserwuję“ lub „Okopuję się“, drugi wykonuje skok i obserwuje, pierwszy „Okopuję się.“ Instruktor podaje rozkaz do otwarcia ognia, potem do skoku. Strzelec nabija i — „Strzelam“ drugi: „Okopuję się“, pierwszy: „Obserwuję — strzelam“, drugi: „Robię skok“ i t. d. Instruktor szeregiem pytań ułatwiających rozumowanie, naprowadza ćwiczących na coraz to nowe trudności, powoduje współdziałanie, poprawia, rozwija samodzielność w prowadzeniu ognia i posuwaniu się naprzód. Dążyć do tego, by żołnierz nie czekał stale na rozkaz dowódcy, a działał w myśl jego intencji i wspólnie ze swoimi kolegami. W chwili przerwy ogniowej powinien żołnierz z wła-

snej inicjatywy poderwać się naprzód wykorzystując ogień własnego ręcznego karabinu maszynowego.

Specjalną zwrócić uwagę na nieregularne skoki oraz wzajemne wspieranie się ogniem. Żołnierz musi nauczyć się uzgadniać zarówno działanie ognia jak i osłony.

W ciągu tego ćwiczenia nadarza się sposobność do powtórzenia następujących ćwiczeń:

- a) zajęcie stanowiska ogniowego,
- b) prowadzenie ognia,
- c) posuwanie się w ogniu piechoty.

Przygotowanie: Jak do ćwiczenia Nr. 36.

Uwaga do rozdziału VI.

Przytoczone ćwiczenia współdziałania nie wyczerpują całkowicie tematu, jak również nie są szematem, którego się należy ściśle trzymać; są one natomiast przykładem zawierającym minimum, które należy przerobić z rekrutami. Pewna odmiana w przeprowadzeniu takich ćwiczeń, a przede wszystkim zorganizowanie ćwiczenia tak, aby zainteresowało od pierwszej chwili i potęgowało zainteresowanie przez cały czas przeprowadzenia, zawsze będzie pożądaną.

ROZDZIAŁ VII.

Obserwacja.

Ćwiczenie Nr. 38.

Treść: Nauka wyboru punktów obserwacyjnych.

Cel: Wpoić umiejętność wyboru takich punktów, z których dany odcinek terenu jest najlepiej widoczny a miejsce w którym znajduje się obserwujący zupełnie niewidoczne i możliwie skryte.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch. Forma pogadanek oraz rozwiązywanie przez uczniów samodzielnych zadań.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

a) Obrać w terenie kilkanaście, zależnie od ilości uczniów, odcinków obserwacyjnych. Po przyjsciu w teren przydzielić każdemu uczniowi jeden odcinek obserwacyjny (lub jeden na dwóch) i pas, w którym mają wyszukać punkt obserwacyjny dla obserwacji przydzielonego terenu. Co drugiemu uczniowi dać zadanie tej treści: „Znajdźcie

miejsce, skąd najlepiej będzie można obserwować tą szosę od zakrętu na lewo do wąwozu na prawo włącznie.“ Po otrzymaniu zadania wyznaczeni udają się na swój pas terenu, obierają według ich mniemania najlepszy punkt obserwacyjny i zaznaczają go chorągiewką. Następnie wracają do instruktora i meldują o wykonaniu. Instruktor z resztą grupy obchodzi kolejno wszystkie punkty, omawia, krytykuje i poprawia wybór.

b) Po skontrolowaniu każdego punktu instruktor pozostawia tam nowego ucznia i każe mu obrać miejsce dla obserwującego tak, by nie był widoczny z określonego kierunku, jednak miał jaknajwięcej wglądu.

Zadanie: „Umieśćcie się na tym punkcie obserwacyjnym tak, byście mogli obserwować odcinek terenu od... do..., sami jednak musicie być zupełnie niewidoczni.“ Następnie instruktor, postępując jak w ćwiczeniu pod a), kontroluje szczegółowo każdego ucznia, który otrzymał zadanie.

W następnych lekcjach należy oba te ćwiczenia łączyć ze sobą, przyczem zawsze stopniować trudność przez przerabianie zadań w terenie coraz to trudniejszym tak pod względem obserwacji jak i obrania punktów obserwacyjnych. Specjalny nacisk kłaść na ukrycie się obserwatora. Używać do kontroli podoficerów, którzy na błędy popełnione przez ćwiczących zwrócą uwagę poruszaniem chorągiewką.

Ćwiczyć również zajęcie punktów obserwacyjnych.

Przygotowanie: Obrać odcinki obserwacyjne i pasy terenu, przygotować szereg zadań.

Ćwiczenie Nr. 39.

Treść: Szkolenie obserwatora w miejscu.

Cel: Wyrobić zdolnych i samodzielnych obserwatorów.

Teren: Mieszany i urozmaicony z dużą ilością uczęszczanych linii komunikacyjnych oraz miejscowości zamieszkałych.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 38.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Obrać odcinek możliwie ruchliwy, urozmaicić go poruszającymi się celami jak: gońiec nieprzyjacielski, osoba cywilna, mały patrol nieprzyjacielski i t. d. Uczniom nakazać wybranie punktu obserwacyjnego i stanowiska dla obserwatora, poczem dać zadanie: „Obserwujcie odcinek od pojedynczego drzewa na prawo, do wzgórza z wieżą na lewo. O każdym ruchu, o każdej zmianie, o wszystkim co zauważycie — meldować! A.” Wyznaczony żołnierz A. udaje się na punkt obserwacyjny i tam się umieszcza. Po zajęciu przez ćwiczącego się stanowiska, przystąpić do właściwej nauki obserwacji. Zwracać uwagę na szczegóły, powodować zmiany ruchu celów w terenie, pomagać uczniom na podstawie zauważonych zjawisk w rozumowaniu i wyprowadzaniu wniosków.

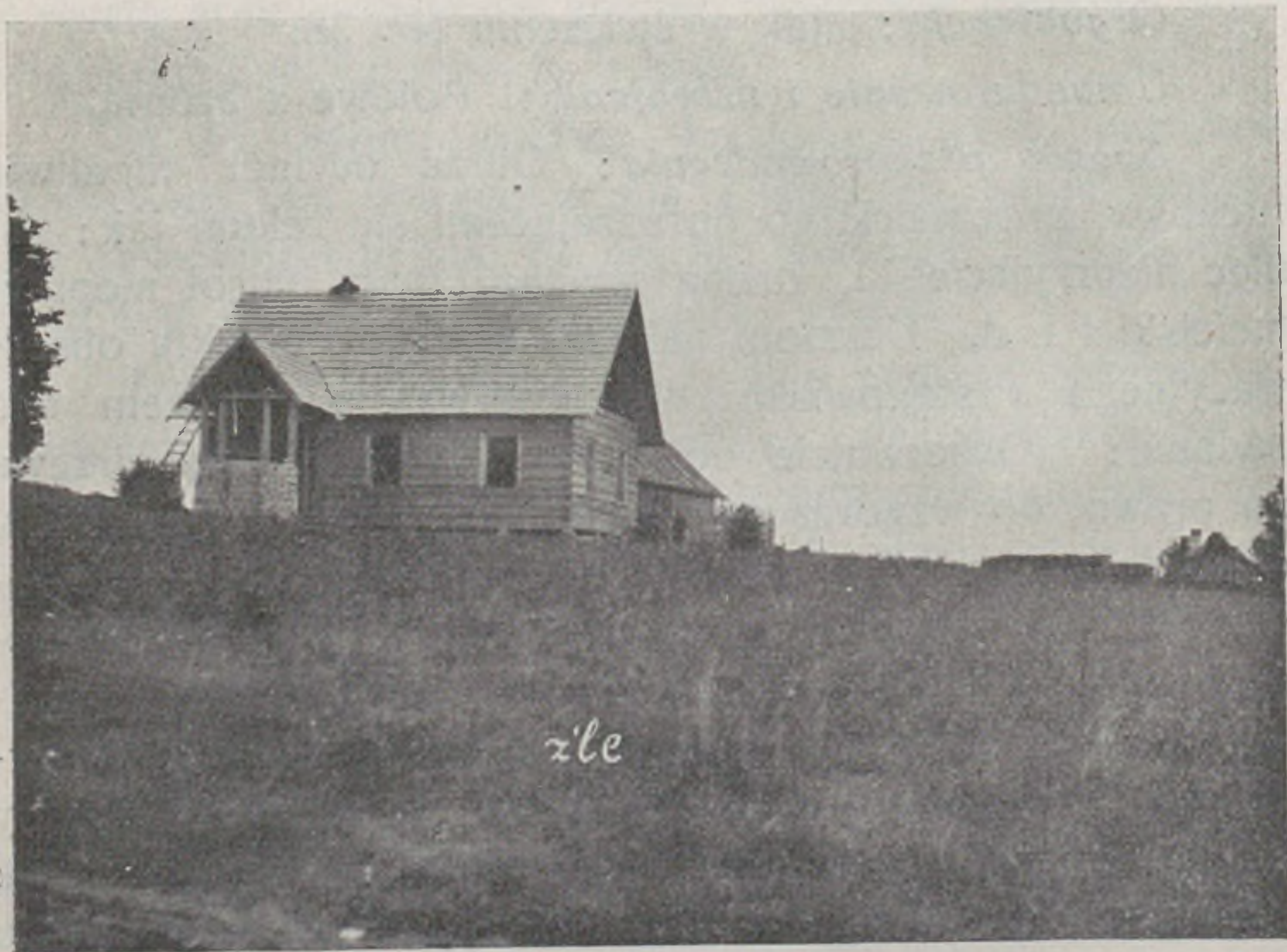
Obserwacji uczyć w myśl zasad zawartych w ćwiczeniu Nr. 4., pozatem przez pogadankę. W ciągu ćwiczeń wpoić następujące wytyczne dla obserwatora:

a) obserwator wpaja sobie w umysł obraz miejscowości przez dokładne jej przestudjowanie (zapamiętanie) jak w ćwiczeniu Nr. 8.,

b) zwraca mniejszą uwagę na przedmioty w terenie, które już powinien zapamiętać, co należy przez zmianę frontu sprawdzić, większą na zmiany i ruchy jakie na nim zachodzą,

c) specjalnie patrzy na te przedmioty terenowe, w których może się nieprzyjaciel ukryć,

Tabl. 49.

d) poddaje szczegółowej obserwacji te miejsca, gdzie może być ukryty nieprzyjacielski obserwator,

e) zachowuje się tak, ażeby nie zdradzić swojej obecności i pamięta o tem, że i on może być obserwowany,

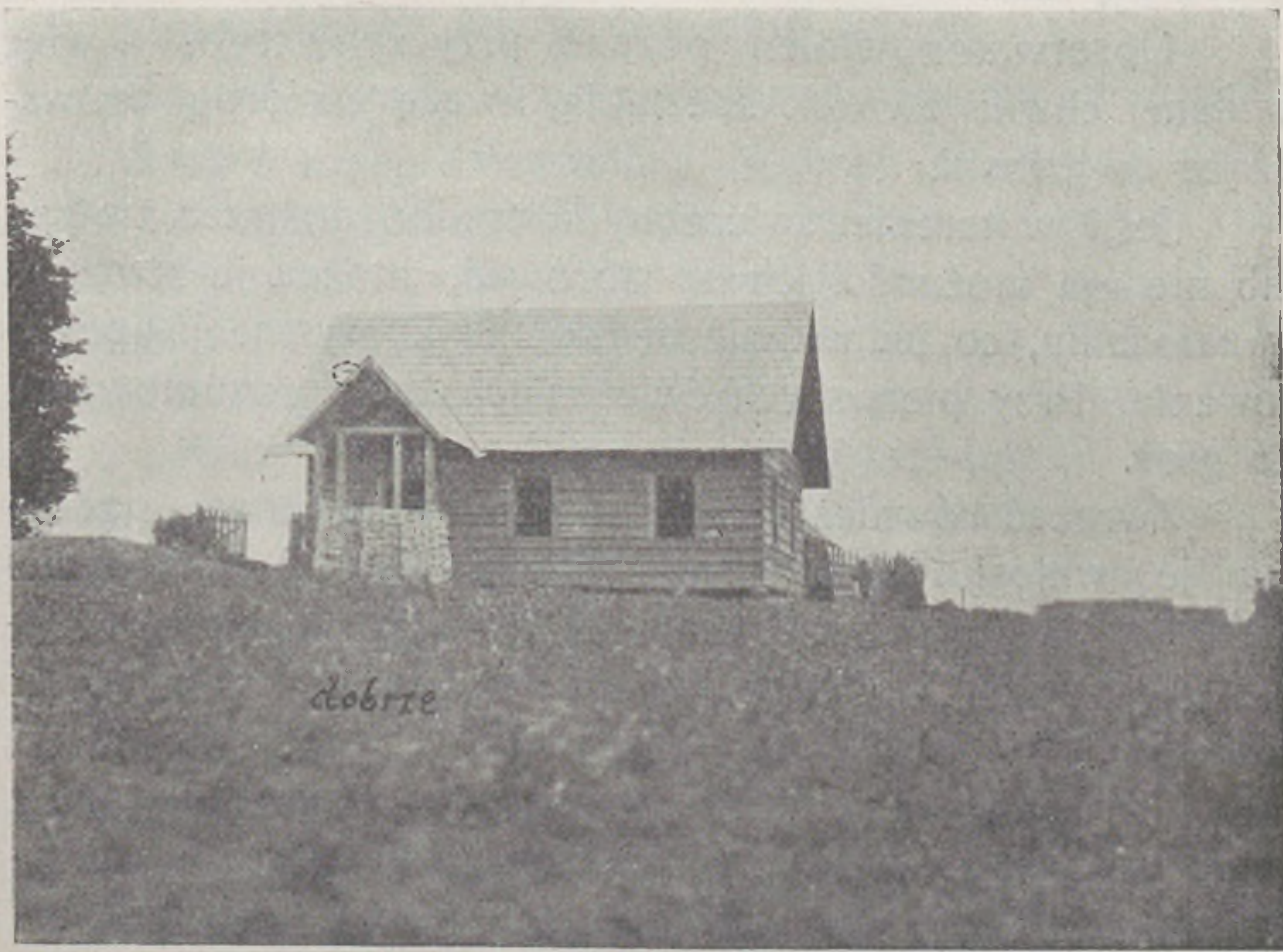
f) jeśli został zauważony, myli nieprzyjaciela,

g) maskuje swoje stanowisko w szczegółach (tablice 49. i 50.),

h) pamięta o tem, że nieprzyjacielski obserwator może być również dobrze zamaskowany,

i) wyteża słuch,

Tabl. 50.

j) o wszystkich swoich spostrzeżeniach natychmiast melduje dowódcy, wykorzystując do tego wszystkie możliwe środki łączności (połączenie telefoniczne, umówione znaki, sygnały głosowe, meldunek pisemny).

Zmiany zachodzące podczas obserwacji w terenie,

instruktor drogą pogadanki z uczniami, by nauczyć ich wnioskowania dla obserwacji, poddaje szczegółowej analizie. Naprzykład: w odcinku obserwacyjnym jest wieś. Zwykle bydło przebywa na pastwisku. Ludność spędza trzodę do wsi. Wnioskować można, że zauważono kolumnę wojska, która się zbliża do wioski.

Obserwator winien poznać przyczynę tego, a więc w danej chwili zwrócić specjalną uwagę na drogi prowadzące do wioski.

Jeśli w terenie ćwiczebnym trudno dostrzec zmiany lub nie ma możliwości ich upozorować, można je stwarzać w założeniu, co jednak nie będzie tak korzystne jak pozorowanie. Przy pierwszych ćwiczeniach żądać rozumowania na głos.

Zwracać również uwagę na zmiany słuchowe, poddając je wnioskowaniu. Naprzykład: słysząc szczekanie psów w dalekiej wiosce, do wioski wszedł prawdopodobnie nieprzyjaciel. Należy o tem natychmiast zameldować dowódcy.

Ćwiczenia takie starannie przeprowadzone, prócz właściwego celu, świetnie rozwijają umysł żołnierza i przygotowują go do służby ubezpieczeniowej. — Wskazaniem jest przerobić je kilkakrotnie zmieniając teren i sytuację.

Przyjąć w tem ćwiczeniu zasadę, że wyniki obserwacji trzeba ująć krótko (pisemnie lub ustnie), rozdzielić ściśle przypuszczenie od stanu faktycznego oraz podać miejsce i czas obserwacji.

Przygotowanie: Jak do ćwiczenia Nr. 38; ponadto obmyśleć i upozorować zmiany w terenie jak również ustalić znaki do ich wywoływania.

Ćwiczenie Nr. 40.

Treść: Szkolenie obserwatora w ruchu.

Cel: Wyrobić uczniów na zdolnych obserwatorów również w ruchu.

Teren: Urozmaicony.

Organizacja: Jak w ćwiczeniu Nr. 38.

Umundurowanie i uzbrojenie: Ćwiczebne z bronią.

Sposób przeprowadzenia: Wybrać o pewnej szerokości i o dużej głębokości odcinek terenu. Ukryci w różnych postawach pomocnicy, ukazują się w miarę posuwania się i zbliżania obserwatora — rekruta. Nawiązując do uprzedniego ćwiczenia dać rekrutom następujące zadanie: „Maszerować w kierunku... obserwować uważnie teren, o wszystkich zmianach i spostrzeżeniach meldować”, poczem wyznaczyć rekruta, który ma to zadanie wykonać. Łatwo przewidzieć, że rekrut początkowo nie da sobie rady. Nie należy jednak od razu udzielać mu wskazówek, natomiast drogą rozumowania jego lub innych rekrutów, naprowadzać na następujące zasady obserwacji w ruchu:

- 1) obierać kolejno na osi marszu punkty obserwacyjne oraz możliwie niewidoczną drogę do nich,
- 2) obserwować przeważnie na punktach obserwacyjnych zatrzymując się tam na chwilę,
- 3) przestrzeń pomiędzy punktami przebywać jak najszybciej i możliwie niewidocznie, wykorzystując po drodze teren oraz nie zatrzymując się,
- 4) na punktach obserwować w myśl zasad ćwiczenia Nr. 39 punkt b, c, d, h, i.

5) opuszczając jeden punkt obserwacyjny, zapamiętać jaki teren był z niego niewidoczny. Czynić to, celem zapobieżenia pominięciu nieobserwowanego terenu, na następnym przystanku czy punkcie obserwacyjnym.

W ciągu ćwiczeń instruktor musi powodować zmiany w terenie, stwarzać sytuację bojową i w związku z tem, żądać odpowiedniego zachowania się obserwatora. Ćwiczących rekrutów często zmieniać. Ćwiczenie wykorzystać dla powtórzenia przerobionych już ćwiczeń, a więc:

- a) marszu na kierunek,
- b) wyboru drogi,
- c) wykorzystania terenu w ruchu,
- d) zapamiętywania terenu,
- e) wyszukiwania przedmiotów terenowych ważnych dla celów wojskowych.

Przygotowanie: Obrać odpowiedni teren i zorganizować go. Przygotować pomocników ustalając kolejność pozorowania, opracować pogadankę, mającą na celu wpojenie zasad obserwacji w ruchu.

ROZDZIAŁ VIII.

Ubezpieczenie marszu.

(Szperacze).

Ćwiczenie Nr. 41.

Treść: Szkolenie elementów szpicy (szperaczy).

Cel: 1. Ogólnie zaznajomić żołnierza z pracą poszczególnych elementów szpicy (jądro szpicy, szperacze czołowi i boczni).

2. Nauczyć go służby szperaczy:

a) czołowych,

b) bocznych,

oraz przez stwarzanie sytuacji bojowych wyszkolić uczniów w tej służbie.

Teren: Przydrożny, urozmaicony.

Organizacja: Grupami od drużyny do dwóch. Forma pogładowej pogadanki oraz rozwiązywania przez uczniów najprostszych zadań bojowych szperaczy.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia:

I. Pogadanka.

Ćwiczenie rozpocząć od pogadanki, w której drogą umiejętnie stosowanych pytań wyjaśnić żołnierzowi istotę i cel ubezpieczenia w marszu.

Pogadankę przeprowadzić następująco :

Instruktor: —Wszyscy będąc jeszcze u siebie w domu widzieliście nieraz napewno ślepego człowieka, który szedł drogą. Opowiedzcie nam, jak szedł ten ślepy? A.

Rekrut: — Taki ślepy człowiek szedł ostukując przed sobą drogę długim kijem.

Instruktor: — Dobrze, ale czy tylko przed sobą? B.

Rekrut: — Nietylko przed sobą, lecz i po bokach.

Instruktor: — Napewno wszyscy widzieliście u siebie w sadach czy ogrodach ślimaka pełzającego w trawie. Opowiedzcie nam jak on pełźnie?

Rekrut: — Ślimak gdy pełźnie wysuwa dwie macki do przodu.

Instruktor: — Dobrze. A co robi człowiek wchodzący do ciemnego pokoju?

Rekrut: — Wchodząc do ciemnego pokoju człowiek wyciąga ręce do przodu.

Instruktor: — Widzicie więc, że ślepiec szuka drogi, kijem, ślimak wysuwa macki, człowiek po ciemku bada przed sobą przestrzeń rękami. Dlaczego oni tak postępują? E.

Rekrut: — Bo ślepy człowiek obawia się by nie wpadł do rowu, by się nie natknął na kamień, by się nie uraził.

Instruktor: — A ślimak? F.

Rekrut: — Ślimak bada drogę za pomocą macek, aby uniknąć niebezpieczeństwa i wczas się schować do skorupy.

Instruktor: — A człowiek w ciemności?

Rekrut: — Człowiek wchodząc do ciemnego pokoju obawia się natknąć na jakiś sprzęt.

Instruktor: — Dobrze. A czy żołnierz na wojnie również może się na coś natknąć?

Rekrut: — Żołnierz na wojnie może się natknąć na nieprzyjaciela.

Instruktor: — Bardzo dobrze. Dlatego więc żołnierz maszerując na wojnie musi mieć jakieś macki. Widzicie sami codziennie, że maszerując na ćwiczenia śpiewamy. Jak myślicie, czy na wojnie w pobliżu nieprzyjaciela można tak maszerować? I.

Rekrut: — Na wojnie i w pobliżu nieprzyjaciela nie można tak maszerować. Tam trzeba iść cicho i spokojnie by nieprzyjaciel nas nie widział i nie usłyszał.

Instruktor: — Ale przecież ślimak idzie również cicho a jednak macki wysuwa. Czy wystarczy iść tylko cicho?

Rekrut: — Nie wystarczy. Nieprzyjaciel dobrze ukryty może na nas napaść znienacka.

Instruktor: — Jak myślicie więc, co trzeba zrobić, by odrazu całym plutonem czy kompanją nie natknąć się na nieprzyjaciela? K.

Rekrut: — Jabym wysłał tak jak to robi ślimak na-przód macki t. j. kilku żołnierzy, aby wypatrywali nie-przyjaciela i w razie gdyby go zauważyli dali nam wcześ-niej znać.

Instruktor: — Tak jest. Bardzo dobrze zrobilibyście. Tak się na wojnie robi zawsze. A więc sami doszliście do tego, co wam chciałem powiedzieć. Na wojnie, by się nie natknąć znienacka na nieprzyjaciela, trzeba się ubez-

pieczyć kilkoma żołnierzami. Ponieważ jednak nie zawsze wiemy skąd na nas nieprzyjaciel może napaść, musimy takich żołnierzy wysłać naraz w kilka stron. Przedewszystkiem z przodu, potem z boków, a często nawet i do tyłu, bo przecież jak to mówią: „rak i z tyłu ma oczy.“ O tem ubezpieczeniu się w czasie marszu chcę wam dziś więcej powiedzieć i pokazać, jak się w marszu osłaniamy, czyli ubezpieczamy przed nieprzyjacielem. Wiecie o tem, że im większy ślimak, tem większe ma macki, więc też im większy oddział, tem więcej żołnierzy musi wysłać na ubezpieczenie. Kompanja wyśle na ubezpieczenie pluton, pluton—drużynę, ta zaś wyśle do przodu, a czasem i na boki kilku żołnierzy t. zw. szperaczy. Taka drużyna najdalej wysunięta wprzód, nazywa się po wojskowemu szpicą. Jak drużyna, która jest szpicą wygląda i jak ona maszeruje, zaraz wam pokażę.

Instruktor ma już przygotowaną zawczasu drużynę złożoną z żołnierzy starszego rocznika. Jej dowódcą jest podoficer, sekcyjnymi starsi szeregowcy. Znają oni swoje zadanie, gdyż dzień przedtem przerobili ćwiczenie pod kierownictwem oficera-instruktora. Instruktor podaje krótkie założenie: „Nasz pluton ma się posuwać tą drogą z tego lasu do wsi N., w której prawdopodobnie jest nieprzyjaciel. Sierżant X., — pójdziecie ze swoją drużyną jako szpicą wzdłuż tej drogi“ i t. d.

Drużynowy, dowódca szpicy, powtarza głośno zadanie, poczem instruktor daje rozkaz: „Wykonać.“ Drużynowy przeprowadza odprawę szpicy, powtarza zadanie dla całej szpicy, wyznacza zastępcę, sprawdza umundurowanie, wyekwipowanie, broń, amunicję, wyznacza szperaczy, ustala

znaki porozumiewawcze i t. d. Następnie ustawia drużynę w szyku przepisany dla szpicy, sam udaje się na przepisane miejsce i zarządza marsz. Instruktor zatrzymuje szpicę aby udzielić na przykładzie wyjaśnień.

Pokazuje on uczniom uszykowanie szpicy i poszczególnych jej elementów, omawia szczegółowo zadanie, sposób posuwania się, trzymania broni, utrzymania łączności i t. d.

Nazwę szperaczy uzasadnić tak: „Są to żołnierze, którzy szperają, t. j. szukają w terenie nieprzyjaciela.“ W ćwiczeniu tem należy dążyć tylko do tego, by uczniowie pojęli istotę ubezpieczenia w marszu oraz zaznajomili się ze znaczeniem poszczególnych elementów szpicy. Szczegóły pracy opanują drogą rozwiązywania szeregu zadań podczas właściwych ćwiczeń.

II. A. Szperacze czołowi.

Następną lekcję poświęcić na szkolenie szperaczy czołowych. Przeprowadzić ją następująco: po przyjsciu w uprzednio obrany teren, zorganizować z rekrutów drużynę, wyznaczając na dowódcę jej podoficera, na sekcyjnych starszych szeregowców. Nawiązując do ćwiczenia poprzedniego, dać proste założenie i zadanie dla szpicy. Po wyznaczeniu szperaczy czołowych, („A. i B. jako szperacze czołowi — wystąpić“) przystąpić do właściwej nauki. Drogą odpowiednio ułożonych pytań wydobyć z rekrutów następujące zasady pracy szperaczy:

- 1) broń naładowana i w pogotowiu (nie na pasie),
- 2) bagnet na broni,
- 3) marsz bokami drogi, wykorzystując teren przydrożny,

4) starszy szperacz, a wskazanem jest by takiego wyznaczyć, cokolwiek w tyle (tablice 51 i 52),

5) posuwają się od punktu obserwacyjnego do punktu obserwacyjnego, nie zatrzymując się w międzyczasie,

Tabl. 51.

6) obserwują: prawy szperacz nawprost i w prawo, lewy — nawprost i w lewo (przy przechodzeniu ciałnin — jak droga leśna — prawy nawprost i w lewo, lewy nawprost i w prawo) oraz wzajemnie obserwują siebie,

7) o spostrzeżeniach meldują dowódcy za pomocą znaków.

Dążyć, aby do ustalenia powyższych zasad uczniowie doszli przez rozumowanie: unikać narzucania. Naprzykład chcąc wykazać zasadę, że szperacze powinni posuwać się w pewnym odstępie i odległości od siebie, a nie obok

Tabl. 52.

siebie, pozwolić początkowo na dowolne uszykowanie się. Przy sposobności upozorować zaskoczenie, aby wykazać wadę tego uszykowania czyli trudność przyjscia jeden drugiemu z pomocą, gdyż jednocześnie zostają zaskoczeni przez nieprzyjaciela.

To samo ćwiczenie przeprowadzić w rozmaitych sy-

tuacjach terenowych. Pozorować sytuacje bojowe żądając od rekrutów logicznego rozumowania. Unikać rozwiązywania zadań tylko przez instruktora a pociągać do wnioskowania wszystkich rekrutów.

Przykłady:

1) badanie przydrożnych zabudowań, (tablica 53),

Tabl. 53.

2) badanie przydrożnych lasków, krzaków i t. d.,
3) zachowanie się szperaczy wobec kilku pojedynczych strzałów,

- 4) zachowanie się szperaczy w razie zetknięcia się z placówką nieprzyjacielską (ogień karabinu maszynowego),
- 5) zachowanie się szperaczy w razie zetknięcia się z patrolem (pieszym, konnym),
- 6) zachowanie się szperaczy, którzy badają przydrożne zabudowania i natknęli się w nich na nieprzyjacielski patrol,
- 7) zachowanie się szperaczy w razie zauważenia nieprzyjacielskiego lotnika,
- 8) zachowanie się szperaczy w razie stwierdzenia na drodze marszu jakiejś przeszkody (zepsuty most, barykada),
- 9) zachowanie się szperaczy w razie zatrzymania się szpicy przedostającej się przez gąszcze i t. d.

Sytuacje pozorowane muszą być zbliżone jaknajwięcej do rzeczywistych. Ćwiczący spostrzeżenia swoje melduje za pomocą znaków umówionych lub ustnie.

Przy końcu tego ćwiczenia poświęcić specjalnie parę minut na ćwiczenie meldowania, za pomocą znaków regulaminowych lub też przez dowódcę (instruktora) ustalonych.

II. B. Szperacze boczni.

Przy następnej ćwiczeniu wprowadzić bocznych szperaczy, którzy w miarę potrzeby będą wysyłani na ubezpieczenie boków. Zasady pracy szperaczy bocznych są takie same jak czołowych, z tą różnicą, że:

- 1) otrzymują oni ściśle określone zadanie (cele do osiągnięcia),
- 2) po wykonaniu wracają jaknajszybciej do jądra szpicy,
- 3) po dołączeniu meldują o wynikach,

4) maszerują w dość znacznym odstępie (do 200 kroków) od jądra szpicy,

5) utrzymują z dowódcą ścisłą łączność wzrokową.

Sposób przeprowadzenia ćwiczeń pozostaje taki, jak dla szperaczy czołowych.

U w a g a: Ponieważ w tych ćwiczeniach chodzić będzie tylko o wyszkolenie szperaczy a nie szpicy, wskazanem jest, by przy ćwiczeniu i omawianiu była obecna, w pobliżu uczniów przerabiających, cała grupa. Dla zachowania ram całości ćwiczenia, jądro szpicy pozorować tarczą. Wszystkich rekrutów prowadzić przy szperaczach.

Przygotowanie:

ad I. — opracować pogadankę, omówić pokaz z podoficerami w terenie,

ad II. — opracować tematy do poglądowego wpojenia zasad. Obmyśleć w terenie i omówić z pomocnikami sytuacje terenowe i bojowe, ustalić znaki porozumiewawcze.

Ć w i c z e n i e Nr. 42.

Treść: Szkolenie łączników w marszu ubezpieczonym.

Cel: Nauczyć żołnierza służby łącznika w marszu ubezpieczonym.

Teren: Przydrożny, urozmaicony.

Organizacja: Grupami od 1—2 drużyn. Forma: popularnej pogadanki oraz samodzielnego rozwiązywania przez uczniów najprostszych zadań z zakresu służby łącznika w marszu ubezpieczonym.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią.

Sposób przeprowadzenia :

1) Ćwiczenie rozpocząć pogadanką, w której metodą pytaniową wyjaśnić uczniom istotę i cel służby łącznika w marszu ubezpieczonym. I tak :

Instruktor : — Jak postąpi woźnica, chcąc nawrócić furmankę w prawo lub w lewo ?

Rekrut. — Skieruje ją końmi za pomocą lejca.

I. — Jak się nawróci wóz ?

R. — ~~Przednie~~^{Prze} koła za pomocą dyszla skierowują wóz w odpowiednim kierunku.

I. — Dlaczego tylne koła pójdą w ślad za przednimi ?

R. — Tylne koła pójdą w ślad za przednimi, gdyż są z nimi połączone rozworą.

I. — Widzicie więc, że aby wóz skierować w określonym kierunku, woźnica ma lejce, konie z dyszlem łączą naszelniki, które znowu za pomocą dyszla działają na przednie koła. Te ostatnie łączą się rozworą z tylnymi kołami. Podobne połączenie musi być również w marszu ubezpieczonym między częściami kompanji rozdzielonej na oddziały. Gdyby te oddziały nie były połączone między sobą oraz z dowódcą kompanji, szpica poszłaby jedną drogą, pluton maszerujący za nią w pewnej odległości inną drogą, reszta kompanji również by zbłądziła. Powiedzcie mi jak postąpić, by te drobne oddziały, na które kompanja dzieli się w marszu ubezpieczonym, były połączone między sobą i z dowódcą kompanji, podobnie jak to jest urządzone w pojazdach konnych. A., B., C...

Gdy rekruci odnajdą właściwe rozwiązanie tego zagadnienia, instruktor wyjaśnia formalne szczegóły pracy

łączników na dwóch pomocnikach lub rekrutach ustawionych na drodze marszu jako łącznicy, a mianowicie:

- a) łącznicy pełnią służbę parami,
- b) maszerują podobnie jak szperacze po obu stronach drogi, wykorzystując teren przydrożny,
- c) mają broń na pasie, a w razie potrzeby, zakładają bagnet na broń, tak w lesie, zaroślach, jak i koło zabudowań,
- d) maszerują w takiej odległości od siebie, by mogli się porozumieć głosem (10—15 kroków),
- e) łącznik idący na przodzie uważa w zóid i co pewien czas ogląda się na kolegę idącego w tyle,
- f) łącznik tej samej pary idący w tyle, uważa na kolegę idącego w przodzie i co pewien czas ogląda się na łącznika idącego za nim,
- g) odległość między parami łączników — wzrokowa (50—70 kroków),
- h) pary łączników porozumiewają się ze sobą znakami. W razie potrzeby jeden udaje się biegiem do najbliższego łącznika sąsiedniej pary poczem powraca na swoje miejsce.

Dążyć do tego, by do odnalezienia formalnych zasad służby łącznika uczniowie sami doszli przy pomocy przeprowadzających pytań instruktora.

II. Gdy uczniowie formalnie opanują zasady służby łącznika, instruktor przystępuje do zasadniczego szkolenia. W tym celu organizuje ćwiczenie następująco: wyznacza z pośród rekrutów trzy pary łączników. Przy środkowej parze pozostaje sam, pozostałe powietrza do nauczania pomocnikom, to jest starszym podoficerom. Dając odpowiednie proste założenie, każe ćwiczenie rozpocząć. Łącznicy

posuwają się, instruktor i pomocnicy poprawiają popełniane błędy, pouczają, stawiając ćwiczących wobec całego szeregu sytuacji bojowych charakterystycznych dla łączników w marszu ubezpieczonym, a więc:

1) zatrzymanie się łączników w rozmaitym terenie: otwartym, pagórkowatym, na skrócie drogi, przed wzniesieniem i t. p.,

2) wykorzystanie przydrożnych przedmiotów terenowych podczas marszu i zatrzymania się,

3) przesyłanie rozkazów za pomocą znaków regulaminowych,

4) zmienianie odległości między łącznikami samodzielnie przez nich i zależnie od terenu,

5) zachowanie się łączników w razie spostrzeżenia nieprzyjacielskiego lotnika,

6) przejście łączników przez las, miejscowość zamieszkałą i t. p.,

7) zachowanie się łączników w razie stracenia chwilowej łączności do przodu lub do tyłu,

8) zachowanie się łączników przy rozstajach dróg,

9) zachowanie się łączników w chwili zetknięcia się oddziałów straży z nieprzyjacielem.

Uczniowie rozwiązują te zadania samodzielnie, instruktor poprawia błędy, naprowadza na poprawne rozwiązania, omawia. Pomocnicy otrzymują do przećwiczenia łatwiejsze tematy, przyczem marsz swój przystosowują do tempa marszu grupy idącej z oficerem-instruktozem.

Przygotowanie: Obrać odpowiedni teren, opracować pogadankę i sytuacje bojowe, omówić ćwiczenie z pomocnikami, dając im szczegółowe instrukcje.

ROZDZIAŁ IX.

Ubezpieczenie postoju.

Ćwiczenie Nr. 43.

Treść: Szkolenie czujki.

Cel: a) Zaznajomić żołnierza ogólnie z pracą poszczególnych elementów placówki,
b) nauczyć go służby czujki,
c) przez upozorowanie rozmaitych sytuacji bojowych wprowadzić żołnierza do służby na czujce.

Teren: Urozmaicony, możliwie przejrzysty.

Organizacja: Grupami od 1—2 drużyn. Forma: pogładowa pogadanka oraz rozwiązywanie przez uczniów prostych zadań bojowych z zakresu służby czujki.

Umundurowanie: Polowe.

Uzbrojenie: Poza normalnem — granaty.

Sposób przeprowadzenia:

ad a) Ćwiczenie rozpocząć pogładową pogadanką, w której wyjaśnić rekrutom istotę ubezpieczeń postoju. Instruktor po uprzednim przygotowaniu stanowisk dla placówki i czujek, organizuje pokazową drużynę złożoną z szeregowców starszego rocznika pod dowództwem pod-

oficera. Dowódca zaciąga placówkę na obranem stanowisku tak wcześnie, by z chwilą rozpoczęcia ćwiczenia ta była zaciągnięta. Nawiązując do ubezpieczeń marszowych, instruktor przystępuje do omówienia nowego tematu.

Instruktor: — Jak się przed złodziejami zabezpiecza przezorny gospodarz, gdy udaje się na nocny spoczynek?

Rekrut: — Na noc przezorny gospodarz zamyka wszystkie drzwi.

I.: — A jeszcze?

R.: — Zamyka bramę i spuszcza psa z łańcucha.

I.: — A w wielkich dworach, czy również wszyscy śpią podczas nocy?

R.: — (możliwie robotnik rolny) Nie. W wielkich dworach i u zamożniejszych gospodarzy, gdzie jest więcej dobytku, czuwa stróż podczas nocy.

I.: — A co ten stróż robi gdy spostrzeże, że się zakradają złodzieje?

R.: — Stara się sam ich złapać. Jeżeli nie może, zwłaszcza gdy złodziei jest kilku, alarmuje innych odpoczywających robotników.

I.: — A kto jest takim stróżem u nas w koszarach?

R.: — U nas w koszarach pilnuje wszystkiego podoficer służbowy.

I.: — Bardzo dobrze. A na wojnie, w pobliżu nieprzyjaciela, gdy kompanja zatrzyma się na odpoczynek, czy również wystarczy podoficer służbowy?

R.: — Nie wystarczy, gdyż nieprzyjaciel jest dość silny. Może on napaść na nas z nienacka i podoficer służbowy nic mu nie poradzi.

I.: — Tak jest. Pomyślcie teraz wszyscy, co każdy z was by zrobił, zatrzymując się na odpoczynek gdzieś blisko nieprzyjaciela, żeby uniknąć napadu znienacka? G.

R.: — Postawiłbym dookoła żołnierzy, z zadaniem pilnowania nas i w razie zauważenia nieprzyjaciela, zawczasu uprzedzenia, jak to czyni stróż lub pies.

I.: — Dobrzebyście zrobili. Tylko ci żołnierze mogliby nie zdążyć nas obudzić, gdyż nieprzyjaciel w nocy może podejść bardzo blisko i ich znienacka napaść. Jak temu zaradzić? H.

R.: — Tych żołnierzy wystawiłbym nieco dalej od miejsca gdzie kompanja odpoczywa, aby mieli czas obudzić nas krzykiem lub strzałami.

I.: — Tak jest, bardzo dobrze, właśnie na wojnie tak się postępuje. Jak szpicę czy szperaczy w marszu wysuwaliśmy nieco do przodu, tak samo odpoczywając w pobliżu nieprzyjaciela musimy się ubezpieczyć, wysuwając kilku żołnierzy do przodu. O tem właśnie chcę wam dziś opowiedzieć i pokazać jak to ubezpieczamy się przed nieprzyjacielem w czasie odpoczynku. Słusznie powiedział jeden z was, że podoficer służbowy nie wystarczy. Trzeba wysłać kilku żołnierzy do przodu i na boki, celem ochrony i zawiadomienia nas o niebezpieczeństwie. Pamiętajcie jednak, że kompanja na takie ubezpieczenie nie wysyła jednego czy dwóch żołnierzy, ale znacznie więcej, a to dlatego, by przedstawiali większą siłę mogącą stawić opór nieprzyjacielowi. Jak więc będzie ubezpieczać się kompanja? Dowódca kompanji wysunie naprzód, a nawet i na boki na odległość kilkuset i więcej metrów małe oddziały (drużyny) i postawi je w miejscach, skąd mogą dobrze

obserwować i stawić opór nieprzyjacielowi. (Tu instruktor poglądowo wyjaśnia rozlokowanie placówki).

„Popatrzcie się w tył na ten duży las. Tam teraz stoi nasza kompanja i odpoczywa. Nieprzyjaciel jest meldowany z tej strony (pokazać). Ja, jako dowódca kompanji wyszukałem miejsca dla drużyn, które będą ubezpieczać kompanję. Postawiłem je tam (wskazuje), wyznaczając każdej drużynie odcinek do obserwacji i strzeżenia. Takie drużyny, wysłane na ubezpieczenie kompanji na postoju, nazywają się placówkami. Tam na prawo od nas na wzgórzu placówka Nr. 1, ta gdzie stoimy — placówka Nr. 2, a tam na lewo pod lasem — placówka Nr. 3. Widzą się one wzajemnie zdaleka i porozumiewają się ze sobą i z dowódcą kompanji za pomocą wysyłanych od czasu do czasu żołnierzy. Jak placówka wygląda zbliska, jak jest rozmieszczona oraz jak zachowują się na niej żołnierze, zaraz wam pokażę.“

Instruktor obchodzi z grupą wszystkie człony placówki i w poglądowej pogadance, za pomocą pytań, wyjaśnia istotę jej służby zatrzymując się dłużej przy czujce, (tablice 54. i 55.).

ad b) i c) — W następny ćwiczaniu przystąpić do właściwej nauki. Przeprowadzić ją w sposób następujący. Zorganizować z rekrutów drużynę, na dowódcę wyznaczyć doświadczonego podoficera, na sekcyjnych starszych szeregowców. Wszyscy przepisowo ubrani i wyposażeni. Ćwiczenie zacząć od zaciągania czujek (ściśle w myśl Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 76), uważając już za dokonane zaciągnięcie właściwej placówki. Gdy żołnierze jednej czujki są już zaciągnięci, przystąpić do zorganizowa-

nia szeregu drobnych ćwiczeń, których treścią będą rozmaite sytuacje terenowe i bojowe, wypływające z odnośnych zasad Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 77 i 79 — 82.

1) „Żołnierze jednej czujki... o spostrzeżeniach swych donoszą dowódcy placówki telefonicznie, za pomocą zna-

Tabl. 54.

ków, wołaniem, albo też w ważnych wypadkach jeden z żołnierzy udaje się szybko z meldunkiem do placówki... Słabe patrole nieprzyjacielskie schwytać lub znieść" (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 77 i 79).

Upozorować zbliżających się z odległości 200—300 m.

szperaczy nieprzyjacielskich, którzy są odpowiednio ubrani (czerwone opaski względnie jakieś inne odróżnienie) i przepisowo się posuwają. Pytaniami naprowadzić rekrutów stojących na czujce do następującego rozwiązania: z chwilą zauważenia nieprzyjacielskich szperaczy, czuj-

Tabl. 55.

ka melduje o tem znakiem (lub innym sposobem) dowódcy placówki, sama zaś w największym spokoju i ciszy dalej obserwuje. Gdy szperacze nieprzyjacielscy podejną na najbliższą odległość, jeden z żołnierzy czujki zatrzymuje ich okrzykiem: „Stój—rzucić broń—cztery kroki w lewo marsz“

t. j. tak daleko aby nie zdradzili stanowiska czujki i nie mieli dostępu do odłożonej broni — „ręce do góry—w tył zwrot — padnij“ i czeka, z bronią gotową do strzału, nie spuszczając nieprzyjaciela z oka, aż do czasu przyjścia

Tabl. 56.

dowódcy. Ten przybywa szybko z jednym żołnierzem, czujka dalej pełni swoją służbę. Dowódca placówki zabiera porzuconą broń, rewiduje nieprzyjaciela. Podczas tych czynności, żołnierz przybyły z dowódcą placówki stoi lub klęczy z bronią gotową do strzału oraz z bagnetem na karabinie. Drugi żołnierz czujki stale obserwuje. Za-

trzymanych nieprzyjacielskich szperaczy dowódca zabiera do placówki. Jeśli szperacze nie usłuchają wezwania czujki i zaczną uciekać należy użyć broni.

2) „Osoby cywilne, zbliżające się od nieprzyjaciela, należy przytrzymać” (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 79).

Tabl. 57.

Przebrać jednego ze sprytnych szeregowców starszego rocznika w cywilne ubranie i na znak kazać mu się zbliżać spokojnie i wolno, z laską w ręce, od strony nieprzyjaciela ku czujce. Czujka zauważywszy go natychmiast melduje dowódcy. W tym czasie osoba cywilna się zbliża. Czujka podpuszcza ją na kilka kroków, poczem jeden

z żołnierzy czujki zatrzymuje: „Stój — ręce do góry — w tył zwrot — padnij.“ Po przybyciu dowódcy placówki czujka dalej pełni swą służbę (tablica 56 i 57).

3) „Żołnierze jednej czujki... o spostrzeżeniach swych donoszą dowódcy placówki telefonicznie, za pomocą znaków, wołaniem, albo też w ważnych wypadkach jeden z żołnierzy udaje się szybko do placówki z meldunkiem“ (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 77). „Zbytecznego strzelania unikać“.

Na odległości 1000 m. ukazać nieprzyjacielski patrol posuwający się wpoprzek obserwowanego odcinka. Czujka melduje natychmiast o tem dowódcy placówki i dalej obserwuje uważnie swój odcinek. Jeżeli taki patrol znika lub się oddala, czujka obserwuje jego ruchy, jednak nie strzela aby:

- a) nie marnować amunicji,
- b) nie zdradzić stanowiska swego i placówki,
- c) nie niepokoić oddziałów.

4) „Przy przepuszczeniu nazewnątrz obowiązują następujące zasady: dowódca placówki przepuszcza tylko tych, których bez wątpliwości poznaje jako bezpośrednich przełożonych, patrole lub oddziały wojsk własnych, których dowódcy mogą się wylegitymować odpowiednimi rozkazami.“ (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 80).

Upozorować patrol własny, który nie zauważywszy czujki, kieruje się w stronę nieprzyjaciela. Czujka zatrzymuje go, wzywa dowódcę placówki, który żąda od dowódcy patrolu wylegitymowania się, poczem daje rozkaz czujce przepuścić go. To samo ćwiczenie przerobić z pojedynczym żołnierzem z własnej kompanji udającym się w stronę nieprzyjaciela.

5) „Obecność przełożonych nie powinna przeszkadzać obserwacji, ani też zakłóceniu czujności. Czujki nie oddają honorów” (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 77). Do czujki zbliża się od tyłu dowódca plutonu w towarzystwie dowódcy placówki. Jeden z żołnierzy czujki szybko się ogląda i poznawszy swego przełożonego pełni służbę dalej. Gdy przełożony żąda wyjaśnień, czujka ma je udzielić, w tym jednak czasie, obserwacji swej nie przerywa i żadnych honorów nie oddaje.

6) „Do pojedynczych oficerów nieprzyjacielskich z nie-licznem otoczeniem, zazwyczaj w towarzystwie trębacza, którzy, zdaleka powiewając białą chorągiewką, oznajmiają, iż są parlamentarzami, nie należy strzelać. W towarzystwie parlamentarza może się znajdować jeden tłumacz, jeden grajek i jedna osoba niosąca chorągiew. Czujka zatrzymuje parlamentarza poza linjami i nakazuje mu odwrócić się tyłem do linii czat, przywołując uprzednio dowódcę placówki.” (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 81).

Upozorować nieprzyjacielskich parlamentarzy, którzy już zdaleka dają znać o sobie głosem trąbki. Po chwili wyłaniają się, maszerują spokojnie, rozglądają się i jakby szukają naszego wojska. Gdy podchodzą do linii czujek na odległość 8 — 10 kroków, jeden z żołnierzy czujki zatrzymuje ich: „Stój—ręce do góry—w tył zwrot—padnij.” Trzymając broń w pogotowiu oczekuje na przybycie dowódcy placówki. Drugi żołnierz czujki obserwuje w tym czasie cały odcinek. Gdy przybywa dowódca placówki, żołnierz obserwujący parlamentarzy wraca na swe poprzednie stanowisko a dowódca placówki zajmuje się parlamentarzami (tablica 58. i 59.).

Przy tem ćwiczeniu podkreślić, że na parlamentarzy wybiera się zwykle najsprytniejszych i najinteligentniejszych ludzi, celem wybadania i zaobserwowania stanowiska nieprzyjaciela, siły jego i t. d. Dlatego, w razie przybycia parlamentarzy, należy się mieć na ostrożności.

Tabl. 58.

7) „Czujki, do których zbliżają się zbiegowie nieprzyjacielscy, nakazują im złożyć broń i odstąpić od niej na kilka kroków, jeżeli zaś konno, zsiąść z konia i rozpuścić popręgi. W razie nieusłuchania rozkazu—strzelają. Z osobami wymienionemi nie wolno rozmawiać. Gdy

zdradzają wrogie zamiary lub chęć ucieczki — należy użyć broni“ (Reg. Sł. pol. t. I. rozdz. C. pkt. 82.).

Upozorować nieprzyjacielskiego zbiega, który z podniesionymi rękami do góry, w rozpiętym płaszczu, wystraszony, zbliża się do czujki. Jeden z żołnierzy czujki za-

Tabl. 59.

trzymuje go: „Stój — rzucić broń — cztery kroki w lewo marsz — w tył zwrot — padnij“, lub daje mu odpowiednie znaki ruchami. Upřednio przywołać dowódcę placówki (tablice 60. i 61.).

Upozorować również nieusłuchanie wezwania do zło-

żenia broni lub chęć ucieczki, żądając od czujki odpowiedniego zareagowania. Nakazać pomocnikowi pozorującemu zbiega, by starał się wszcząć rozmowę z czujką, poczem tak w jednym jak i w drugim wypadku, umiejętnie naprowadzić na regulaminowe zachowanie się czujki.

Tabl. 61.

Wszystkie przytoczone małe ćwiczenia nie wyczerpują całokształtu wyszkolenia rekrutów w tym dziale. Są one jednak pewnem minimum i wzorem jak należy uczyć żołnierza służby czujki. Każdy upozorowany epizod należy traktować jako żywy temat do pogadanki i zadanie

dla rekruta. Powinien on je rozwiązać według swoich zdolności i swego rozwinięcia. Im więcej błędów popełnią rekruci, tem łatwiej instruktorowi będzie naprowadzić ich na właściwe rozwiązanie każdego zadania. Rozwiązania nie narzucać; rekruci rozumują sami. Instruktor pomaga pyta-

Tabl. 62.

niami i uzupełnia tylko drobne szczegóły. Ćwiczenie to będzie tematem przynajmniej 2—3 lekcji.

Przygotowanie:

ad a) obrać teren dla pogadanki pogładowej, opracować pogadankę, przygotować drużynę pokazową.

ad b) omówić z pomocnikami każde ćwiczenie, przydzielić do pozorowania odpowiednią ilość szeregowców starszego rocznika, przygotować starannie rekwizyta do każdego ćwiczenia, ustalić znaki porozumiewawcze do wywołania poszczególnych epizodów.

Ćwiczenie Nr. 44.

Treść: Szkolenie podsłuchu.

Cel: a) Wyćwiczyć słuch żołnierza,

b) nauczyć zachowania się na stanowisku podsłuchowym,

c) przez połączenie a) i b) nauczyć żołnierza służby podsłuchowej.

Teren: Pokryty i pocięty.

Organizacja: Grupami od 1—2 drużyn. Forma ćwiczeń: rozróżnianie szmerów i odgłosów oraz rozwiązywanie przez uczniów prostych zadań bojowych z zakresu służby podsłuchowej.

Umundurowanie i uzbrojenie: Polowe z bronią i maską.

Sposób przeprowadzenia:

ad a) Ćwiczenie rozpocząć od zaznajamiania żołnierza z różnymi rodzajami szmerów i odgłosów. Ćwiczącą grupę umieścić przy uczęszczanej i ruchliwej drodze tak, by ta nie była dla ćwiczących widoczną. Przystąpić do charakteryzowania rozmaitych szmerów jak: marszu, biegu, pełzania pojedynczego, dwóch, trzech i t. d., żołnierzy, jadącego wozu, odgłosu końskich kopyt, (stępa, kłusem, galopem), po trawie, piasku, szosie, drodze polnej, szczęku

broni maszerującego oddziału, rozmów, szeptów i t. d. To samo ćwiczenie przerobić na gościńcu, w polu, w lesie, na śniegu. Sami uczniowie odgadują szmery i ich powody, jedynie w wyniku ujemnym rozwiązanie podaje instruktor.

Zaznajomić rekrutów z odgłosem strzału karabinowego, oddanego w naszym i przeciwnym kierunku. Wyjaśnić uczniom wpływy wilgoci, nocy, temperatury, wiatru, ukształtowania terenu i t. d. na donośność fal głosowych. Podczas tych ćwiczeń przyzwyczajać rekrutów do zachowania kompletnej ciszy, porównując zachowanie się pod słuchu na stanowisku do zachowania się psa myśliwskiego lub kota czyhającego na zdobycz. Uzupełnieniem i treningiem tych ćwiczeń będą odpowiednie ćwiczenia nocne.

ad b) i c) „Celem zwiększenia bezpieczeństwa i wczesnego powiadomienia czujek o zbliżaniu się nieprzyjaciela, wysuwa się przed linię czujek, zwłaszcza w terenie pokrytym i w nocy, podsłuchy. Umieszcza się je w zupełnym ukryciu w pobliżu miejsc, przez które nieprzyjaciel przejść powinien. Starają się oni jaknajciszej dostać na wskazane miejsce, zachowują tam zupełną ciszę, nie palą, nie rozmawiają, baczą czy nieprzyjaciel nie nadchodzi. Nikogo nie badają, ani zatrzymują. O spostrzeżeniach swych zawiadamiają placówkę za pomocą umówionych znaków lub przez wysłanego żołnierza.“ (Reg. Sł. Pol. tom I. rozdz. C. pkt. 86).

Dać założenie dla placówki, wystawić czujkę, obrać miejsce dla podsłuchu. Stanowisko należy tak urządzić, aby każde najmniejsze poruszanie się żołnierza pełniącego tą służbę zdradziło jego stanowisko. Użyć do tego dzwonków, blaszanek lub pudełek po konserwach, odpowiednio na-

pełnionych kamyczkami, szeleszczącego papieru i powiesić to na suchych gałęziach dookoła stanowiska podsłuchu. Instruktor wyznacza jednego lub dwóch rekrutów a dając im zadanie wysyła w charakterze podsłuchu do urzązonego stanowiska. Na przedpolu stanowiska podsłuchu upozorować szmery i odgłosy. Rekrut nadśluchuje, patrzy, o wynikach czuwania melduje do czujki za pomocą umówionych znaków. Instruktor z resztą grupy omawia błędy, nieumiejętne zachowanie się ćwiczącego, nieostrożne poruszanie się i t. d.

Zastosować i zademonstrować cały szereg środków łączności między podsłuchem a czujką tj. znaki umówione, kołatki lub blaszanki na sznurku do stanowiska czujki, znaki słuchowe, pokazywanie wiechci słomy i t. d. W trakcie ćwiczenia stworzyć kilka najcharakterystyczniejszych i odpowiednio upozorowanych sytuacji bojowych, a więc:

1) patrol nieprzyjacielski zobaczył stanowisko czujki i podkrada się do niej. Czujka nie wie o grożącym jej niebezpieczeństwie — podsłuch umówionym znakiem ostrożnie alarmuje czujkę, sam zaś obserwuje w ciszy i pozostaje na stanowisku jaknajdłużej,

2) patrol nieprzyjacielski podkradający się do stanowiska czujki natknął się na stanowisko podsłuchu. Podsłuch, widząc, że stanowisko jego jest odkryte a nieprzyjaciel spłoszony i może ujść, alarmuje placówkę strzałami. Rekruci, wobec tych sytuacji bojowych, muszą się szybko zdecydować na rozwiązanie, instruktor zaś podaje rozwiązanie wtedy, kiedy uczniowie jego nie dają trafnych odpowiedzi. Do ćwiczenia tego należy początkowo używać roztropniejszych uczniów.

Przygotowanie :

ad a) Obrać teren koło ruchliwej linii komunikacyjnej, upozorować szmery wymienione w ćwiczeniu,

ad b) i c) obrać stanowisko dla czujki i podsłuchu. Opracować pogadankę i sytuacje bojowe, omówić upozorowanie tych sytuacji z pomocnikami.

c) konieczność jaknajszybszego doreczenia rozkazu lub meldunku (wyjaśnić na przykładzie).

2) Zachowanie się gońca przy odbiorze rozkazu (meldunku):

- a) winien go powtórzyć, jeśli jest ustny,
- b) znać jego treść, jeśli pisany,
- c) jeśli czegoś goniec nie rozumie, prosi o wyjaśnienie lub powtórzenie,
- d) przed odejściem goniec powinien dokładnie zdać sobie sprawę:
  - dokąd ma iść,
  - jaką drogą,
  - jak prędko doreczyć meldunek i komu,
  - dokąd powrócić.

3) Mechanizm poruszeń gońca:

- a) jak trzyma broń,
- b) jak się porusza w terenie.

4) Zachowanie się przy doreczaniu:

- a) zameldować się i natychmiast doreczyć,
- b) prosić o potwierdzenie odbioru z zaznaczeniem czasu otrzymania,
- c) zameldować odejście.

A. Przygotować szereg rozkazów (meldunków) pisemnych i ustnych. Grupę podzielić na dwie części, które umieścić na odległości 300 — 400 metrów od siebie. Ćwiczą one jako gońcy dowództw (kompanji, baonu) w ramach prostego założenia. Każdy rekrut kolejno otrzymuje rozkaz (meldunek) pisemny czy też ustny i zadanie gońca. Instruktor, jako dowódca, poucza gońca wobec całej grupy, dorecza mu rozkaz (meldunek) i upewniwszy

się o należytem zrozumieniu, wysyła do pomocnika, który znajduje się przy drugiej części grupy i jest dowódcą odbierającym. Przy odbiorze rozkazów stawiać gońców w rozmaitych sytuacjach bojowych jak: przybycie gońca w czasie walki ogniowej, trudności przy odszukaniu właściwego odbiorcy i t. d. Żądać bojowego zachowania się i dokładnego powtórzenia treści rozkazu. W tem ćwiczeniu instruktor wymaga od rekrutów wyćwiczenia się w zapamiętywaniu treści i w umiejętnem zachowaniu się gońca przy odbiorze i doreczeniu rozkazu (meldunku). By wykorzystać czas, wskazanem będzie pod koniec ćwiczeń wysyłać mniej rozgarniętych rekrutów z rozkazem do koszar, postępując tak samo przy wymarszu na ćwiczenia wysyłając ich w znany teren. Nie żądać dosłownego powtórzenia ustnego meldunku, kłaść natomiast nacisk na nieprzekręcenie treści.

B. Gdy rekruci oswoją się już z zapamiętywaniem treści rozkazu (meldunku), urozmaicić ćwiczenie przez wprowadzenie, na drodze marszu gońca, sytuacji bojowych.

W tym celu obrać dla każdej ćwiczącej grupy drogę (1 — 2 km. długą), po której goniec ma się posuwać. Na drodze tej zorganizować odpowiednie fazy ćwiczenia, używając do tego pomocników (szeregowców starszego rocznika). Będą oni stwarzali nadchodzącym gońcom, ściśle określone i obmyślane zawczasu przez instruktora sytuacje bojowe, pozorując je tak, jakby one wyglądały w rzeczywistości.

Przykłady :

1) W odpowiednim miejscu na osi marszu gońca upozorować na wąskim pasie ogień artylerji, przyczem po-

mocnik kierujący pozorującymi ogień, objaśnia przybliżającemu się gońcowi sytuację:

„To miejsce, do którego się przybliżacie, jest ostrzeliwane przez nieprzyjacielską artylerię.” Goniec z obawy przed ranieniem, które przeszkodziłoby mu w wykonaniu zadania, względnie opóźniłoby je, stara się pas ostrzeliwany wyminąć.

2) Do nadchodzącego gońca oddać strzał z daleka. Pomocnik instruktora do gońca: „Zostaliście lekko ranni w prawe ramię.” Goniec udając rannego, wyciąga opatrunek osobisty, opatruje ramię. Ponieważ jest lekko ranny, dla zoszczędzenia czasu robi to w marszu i o ile możliwości myli nieprzyjaciela.

3) Upozorować daleki nieprzyjacielski patrol. Pomocnik instruktora objaśnia: „Patrzcie, tam pod lasem posuwa się patrol nieprzyjacielski.” Goniec powinien na chwilę zatrzymać się, obserwować gdzie się patrol znajduje, skąd i dokąd idzie, jeżeli ma zegarek notuje godzinę, w braku zegarka ustala, w jakim czasie po wyjściu z miejsca postoju dowództwa, dany patrol zauważył. Określa siłę jego oraz ustala jak szybko się patrol posuwał, poczem ostrożnie idzie dalej.

4) Nadchodzący goniec zostaje zaskoczony silnym ogniem kilku karabinów. Pomocnik instruktora do gońca: „Trafiliście w silny i skuteczny ogień piechoty nieprzyjacielskiej.” Goniec pada, kryje się. „Zostaliście ciężko ranni w prawą nogę.” — Goniec udaje rannego, podczołguje się do pobliskich krzaków przy drodze, opatruje ranę a ponieważ dalej iść nie może, stara się zwrócić na siebie uwagę najbliższych oddziałów własnych lub przechodzących obok żołnierzy, za pomocą strzału lub okrzyku.

5) Upozorować patrol nieprzyjacielski w sile 1 plus 2, który urządza zasadzkę na gońca i w odpowiednim miejscu zechce go schwycić. Goniec broni się wszelkimi sposobami i każdą bronią. Pisemny rozkaz (meldunek) stara się za wszelką cenę jaknajszybciej zniszczyć względnie połyka (tablice 62. i 63.).

6) Przy wyjściu gońca, z lasu lub z za wzgórza, upozorować względnie stworzyć sytuację, w której konny patrol nieprzyjacielski widząc gońca zdąży ku niemu. Goniec niszczy pisemny rozkaz (meldunek); jeżeli ma w pobliżu las lub zabudowania, ostrzeliwując, stara się tam ukryć.

7) Pomocnik do nadchodzącego gońca (podczas przechodzenia tegoż w terenie zakrytym): „Tu zbłądziliście.” Goniec zatrzymuje się, stara się zorientować, jeżeli nie może, udaje się drogą powrotną kilkaset kroków, starając się w ten sposób znaleźć utracony kierunek i następnie iść dalej. Jeśli usłyszy strzały lub odgłosy, a drogi nie jest pewien, udaje się w ich stronę.

8) Pomocnik do nadchodzącego gońca niosącego rozkaz (meldunek) ustny: „Zapomnieliście treść otrzymanego rozkazu (meldunku).” Goniec winien się zatrzymać i treść sobie przypomnieć. Czyni to, skupiając uwagę i uprzedmiotowiając sobie okoliczności towarzyszące otrzymaniu rozkazu, odtwarza w wyobraźni miejsce otrzymania rozkazu, sposób zachowania się dowódcy, jego i swoje ruchy oraz zachowania się osób przy tem obecnych. Jeśli to nie pomaga, zaniecha dalszej drogi, wraca do dowódcy wysyłającego i prosi o powtórzenie rozkazu, starając się przyspieszyć marsz wszelkimi sposobami, by jednak rozkaz (meldunek) na czas doręczyć.

9) Pomocnik do nadchodzącego gońca: „Jestem oficerem z waszej kompanji. Dokąd idziecie? Dajcie mi rozkaz do przeczytania.“ Ponieważ oficer jest mu znany, goniec powinien rozkaz pokazać, prosi jednak o potwierdzenie przeczytania rozkazu na odwrocie pisma.

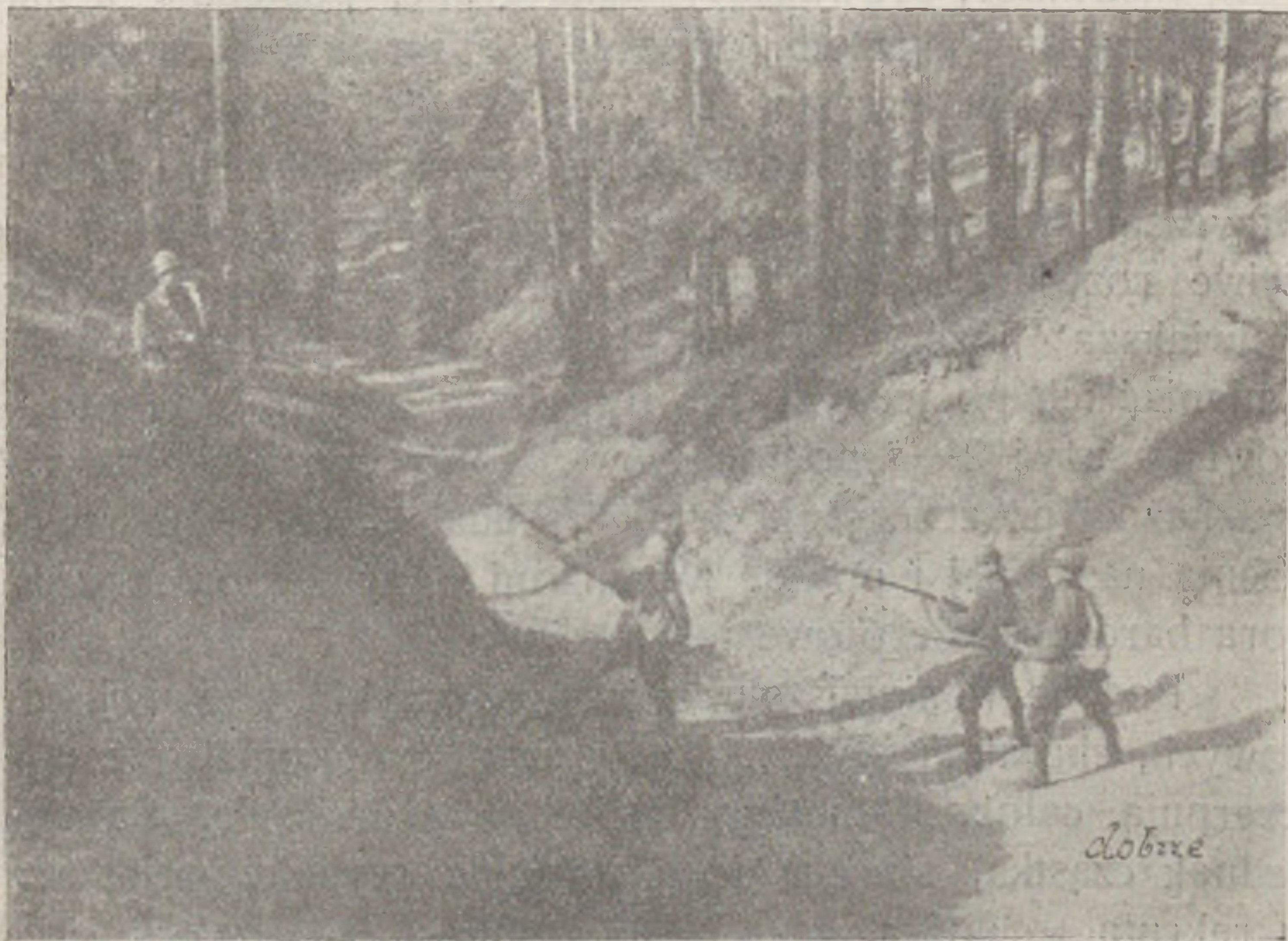

Tabl. 63.

10) Pomocnik do nadchodzącego gońca: „Jestem nieznanym oficerem ubranym w mundur, który po raz pierwszy widzicie. Dokąd idziecie? Jeśli macie jakiś rozkaz czy meldunek, pokażcie mi go.“ Ponieważ goniec nie jest pewien przynależności spotkanego oficera do wojsk

własnych, pisma nie pokazuje. Czyni to jednak taktownie, by nie wykroczyć z ram dyscypliny, nie przyznaje się, że jest gońcem i że posiada jakieś pismo. O spotkaniu melduje dowódcy odbierającemu.

Tabl. 63.

11) Pomocnik instruktora do gońca po przybyciu tegoż do miejsca postoju odbiorcy: „Dowiadujecie się, że dowódca, któremu macie rozkaz (meldunek) doręczyć, nie jest obecny. Wyjechał na kontrolę odcinka swego odległego o kilka kilometrów i wróci za godzinę.” Gонец winien rozkaz (meldunek) doręczyć zastępcy względnie adjutantowi. Gdy ich niema, stara się połączyć telefonicznie z szuka-

nym dowódcą. Po wyczerpaniu wszystkich środków do od-
szukania dowódcy, oczekuje na jego powrót. Wskazaniem
jest jednak, by o niemożności doręczenia na czas meldował
telefonicznie (po powrocie ustnie) dowódcy wysyłającemu.

Instruktor, prowadzący daną grupę, postępuje z nią
za ćwiczącym rekrutem. Wszyscy obserwują zachowanie
się gońca. Na przystankach, po każdej nowej sytuacji,
uczniowie omawiają rozwiązanie poszczególnych zadań,
przyczem instruktor stara się wydobyć od uczniów wła-
ściwe rozwiązanie, nie narzucając im swojego. Aby jak-
największa ilość rekrutów brała udział w ćwiczeniach,
zmieniać ich po jednym lub dwóch epizodach. Do pozo-
rowania użyć 2—3 pomocników, którzy podczas omawia-
nia każdej poszczególnej sytuacji oddalają się celem stwo-
rzenia następnej i nowej. Winni oni otrzymać od instruk-
tora bardzo szczegółowe instrukcje.

Podane w niniejszem ćwiczeniu przykłady sytuacji bo-
jowych, charakterystyczne dla gońca, bynajmniej nie wy-
czerpują całokształtu wyszkolenia w tym dziale. Są one
jednak częścią, służącą do wyrobienia szybkiej orientacji
u rekruta — gońca.

Przygotowanie: Opracować pogadankę,

ad a) przygotować szereg rozkazów (meldunków)
pisemnych i ustnych, omówić ćwiczenie z po-
mocnikami,

ad b) obrać w terenie ćwiczebnym oś marszu dla
gońca. Opracować sytuacje bojowe, przysto-
sować je do obranego terenu, udzielić po-
mocnikom szczegółowych instrukcji.

R O Z D Z I A Ł XI.

Marsze podrózne.

Ćwiczenie Nr. 46.

Treść: Marsz podróżny.

Cel: Nauczyć żołnierza przygotowania się do marszu oraz zachowania się w czasie marszu.

Teren: Przydrożny — jaknajwięcej urozmaicony.

Organizacja i sposób przeprowadzenia:

Uprzedniego dnia wieczorem należy zarządzić przygotowanie rekrutów przez drużynowych do marszu.

Przygotowanie będzie polegało na:

1) skonstatowaniu ilości niezdolnych do marszu z powodów zdrowotnych oraz na oględzinach ich przez sanitariusza kompani (szczególnie nogi),

2) nauce pakowania tornistra, dopasowania rynsztunku, nauce owijania owijaczy,

3) przeglądzie umundurowania, a zwłaszcza butów (gwoździe), czystości onuc, czystości nóg, paznokci i t. d.

4) napełnieniu manierek gorzką kawą, wodą,

5) odpowiednich zabiegach sanitarnych (wysmarowaniu nóg, w zimie policzków, nosa i uszu).

Po pobudce przed wymarszem :

- a) odesłaniu chorych do lekarza,
- b) przeglądzie ubioru, dopasowaniu pasów od tor-
nistra,
- c) przeglądzie przez oficerów.

Przeprowadzenie marszu winno się odbyć ściśle w myśl odnośnych przepisów Reg. Sł. Pol. tom I. Cz. IV. rozdział A. i D. Podczas marszu przerobić szereg epizodów, które nauczą rekruta karności w marszu. (Rozdz. 29. Reg. Sł. Pol. tom I. D.) Naprzykład: występowanie z kolumny, „prawa wolna“, zachowanie się szeregowego w razie zachorowania, obtarcia nogi i t. d.

Podczas odpoczynków drużynowi winni pouczyć rekrutów, jak się mają zachowywać. Nie siadać w razie zmęczenia na mokrej ziemi, kłaść się mając nogi wyprostowane i umieszczone wyżej niż głowa. Należy pouczyć, gdzie mogą załatwić naturalną potrzebę, na co mają zwracać uwagę przy poprawianiu rynsztunku i t. d.

Wszystkie te epizody należy przerobić plastycznie, w postaci małych i drobnych ćwiczeń, aby rekruci mogli zasady regulaminowe zrozumieć i zapamiętać. Szczególny nacisk kłaść na utrzymanie karności marszowej a zwłaszcza pod koniec marszu zwartości kolumny. Całokształt zachowania się żołnierza w marszu podróжным, w rozmaitych okolicznościach, pozostawia się inicjatywie dowódcy kompanji, gdyż wszystkich epizodów wyliczyć tu niepodobna.

Ponieważ marsz trwa kilka godzin, wskazanem jest wykorzystać czas ten na przerobienie niektórych ćwiczeń terenowych, a mianowicie :

- a) ćwiczenia pamięci t. j. opisywania z pamięci terenu

przydrożnego tak w czasie marszu jak i po powrocie do koszar lub na następny dzień,

b) ćwiczeń uwagi, które mają na celu nauczyć żołnierza patrzenia na otaczający go teren, nie tylko w czasie przeznaczonym do tego specjalnie, ale również podczas wykonywania innej pracy (w danym wypadku w marszu).

Ćwiczenia te należy przeprowadzić w sposób następujący:

Ułożyć szereg drobnych zadań, a więc nakazać:

- 1) zauważyć ilość spotkanych po drodze furmanek,
- 2) zauważyć ilość koni o gniadej maści,
- 3) zapamiętać ilość drogowskazów,
- 4) policzyć spotykane osoby płci męskiej,
- 5) obliczyć ilość domów murowanych w miejscowościach leżących przy drodze marszu,
- 6) zapamiętać nazwy wiosek i t. d.

Zadania te dają drużynowi poszczególnym rekrutom w swoich drużynach. Odpowiedzi na te zadania muszą drużynowi sprawdzać podczas drogi i po powrocie do koszar.

Po ukończeniu marszu zarządzić w koszarach przegląd drużyn przez drużynowych i sanitariusza kompanijnego.

W dalszych marszach przerobić fazę marszu forsownego.

U w a g a :

Na str. 164 należy poprawić Nr. tabl. na 60.

„ „ 165 „ „ „ „ 61.

„ „ 176 „ „ „ „ 62.

SPIS RZECZY:

	Str.
<i>Przedmowa</i>	1
<i>Wstęp</i>	3

Nr. ćwiczenia.   T r e ś ć   ć w i c z e n i a.

R O Z D Z I A Ł I.

Teren i jego znaczenie dla celów wojskowych.

1. Wprowadzenie żołnierza w teren	10
2. Opisywanie terenu	13
3. Wyszukiwanie przedmiotów terenowych ważnych dla celów wojskowych	15
4. Nauka patrzenia w teren	18
5. Ćwiczenie dokładności w patrzeniu	20
6. WYROBIENIE OSTROŚCI WZROKU	23
7. Ćwiczenie w dostrzeganiu, znajdowaniu i określaniu celów oraz kierunku	25
8. Opisywanie terenu z pamięci i zapamiętywanie terenu	26
9. Wyciąganie wniosków ze spostrzeżeń w terenie	27
10. WYROBIENIE UMIEJĘTNOŚCI OCENY TERENU dla poszczególnych działań pojedynczego żołnierza	30

R O Z D Z I A Ł II.

Wyszukiwanie i określanie celów polowych.

11. Zapoznanie żołnierza z różnymi rodzajami celów polowych	35
12. Zapoznanie żołnierza ze sposobami rozmieszczenia celów polowych w terenie	37

II

Nr. ćwic.	Str.
13. Nauka wyszukiwania celów polowych	38
14. Nauka określania zauważonych celów	39

R O Z D Z I A Ł III.

Ocena odległości.

15. Zapoznanie ze sposobami oceny odległości	43
16. Właściwa nauka oceny odległości	48
17. Nauka nastawiania celownika w warunkach walki.	48

R O Z D Z I A Ł IV.

I. Wykorzystanie terenu i osłony przed wzrokiem i ogniem nieprzyjaciela.

18. Zapoznanie z osłonami przed naziemną i powietrzną obserwacją nieprzyjacielską	50
19. Nauka krycia się przed naziemną i powietrzną obserwacją nieprzyjacielską	62
20. Zapoznanie z osłonami przed ogniem piechoty nieprzyjacielskiej	64
21. Nauka krycia się przed ogniem piechoty	67
22. Nauka krycia się przed wzrokiem i ogniem nieprzyjaciela.	68
23. Zapoznanie żołnierza z zasadami maskowania się.	69
24. Nauka mylenia nieprzyjaciela	72

II. Wykorzystanie terenu w ruchu z nauką utrzymywania kierunku.

25. Nauka posuwania się skrycie w terenie	74
26. a) Zapoznanie z rodzajami pocisków artylerji i ich działaniem, b) zapoznanie z różnymi rodzajami ognia artylerji, c) zapoznanie ze sposobami pozorowania ognia artylerji	76
27. Nauka zachowania i posuwania się w ogniu artylerji z wykorzystaniem terenu	80
28. Nauka przechodzenia przestrzeni ostrzeliwanej pociskami gazowymi	82

Nr. ćwicz.		Str.
29.	a) Zapoznanie żołnierza z rodzajami ognia piechoty ze względu na broń piechoty (karabinu ręcznego i maszynowego) oraz ze sposobami pozorowania tego ognia, b) zapoznanie z rodzajami ognia piechoty ze względu na kierunek strzałów, c) pokaz posuwania się w skutecznym ogniu piechoty.	84
30.	Nauka posuwania się i zachowania w ogniu piechoty (kb. km.) z wykorzystaniem terenu	91
31.	Orientowanie się w terenie z nauką utrzymywania kierunku	99
32.	Nauka utrzymywania kierunku w ruchu z jednoczesnem wykorzystaniem terenu	101

ROZDZIAŁ V.

Stanowisko ogniowe i prowadzenie ognia.

33.	Zapoznanie żołnierza z warunkami wzorowego stanowiska ogniowego oraz nauka wyboru stanowisk ogniowych w terenie	104
34.	Nauka zajmowania stanowiska ogniowego	114
35.	Nauka prowadzenia ognia	120

ROZDZIAŁ VI.

Współdziałanie.

36.	Współdziałanie dwóch strzelców w obronie	125
37.	Współdziałanie dwóch strzelców w natarciu	128

ROZDZIAŁ VII.

Obserwacja.

38.	Nauka wyboru punktów obserwacyjnych	131
39.	Szkolenie obserwatora w miejscu	133
40.	Szkolenie obserwatora w ruchu	137

IV

Nr. ćwic.

R O Z D Z I A Ł VIII.

Str.

Ubezpieczenie marszu.

41.	Szkolenie elementów szpicy (szperaczy)	. . . . .	139
42.	Szkolenie łączników w marszu ubezpieczonym	. . . . .	148

R O Z D Z I A Ł IX.

Ubezpieczenie postoju.

43.	Szkolenie czujki	. . . . .	152
44.	Szkolenie podsłuchu	. . . . .	166

R O Z D Z I A Ł X.

Służba meldunkowa.

45.	Goniec bojowy	. . . . .	171

R O Z D Z I A Ł XI.

Marsze podrózne.

46.	Marsz podróźny	. . . . .	179

Projekt programu.

P R O J E K T P R O G R A M U

wyszkożenia bojowego pojedynczego szeregowca

(przy przyjęciu 12-to tygodniowego okresu szkolenia).

Tydz. I.	Tydz. II.	Tydz. III.	Tydz. IV.	Tydz. V.	Tydz. VI.	Tydz. VII.	Tydz. VIII.	Tydz. IX.	Tydz. X.	Tydz. XI.	Tydz. XII.
Teren i jego znaczenie dla wojska.	Stopniowanie trudności ćwiczeń w patrzeniu w teren i opisywaniu go.	Cele polowe. Zapoznanie z celami polowemi.	O c e n a o d l e g ł o ś c i.								
			Wykorzystanie terenu w miejscu		Wykorzystanie terenu w ruchu.		Stanowisko ogniowe.	Współdzianie w obro- nie i natarciu.	Obserwacja.	Ubezpie- czenie marszu.	Ubezpie- czenie postoju.
			Ostony przed wzrokiem i ogniem nieprzyja- ciela.	Nauka kry- cia się przed wzrokiem i ogniem nieprzyja- ciela.	Nauka utrzymywania kierunku.						
					Posuwanie się w tere- nie.	Ogień pie- choty.					
Ogień ar- tyleryjski.	Orjentowa- nie się w terenie.	Zajmowanie stanowiska ogniowego.	Nauka na- stawiania celownika w warun- kach walki.	Obserwator w miejscu i w ruchu.	Łącznicy w marszu bojowym.	Szkolenie elementów placówki.					
							Nauka za- chowania się w ogniu artylerji.	Utrzymywa- nie kierunku.	Ćwiczenia marszów.	Ćwiczenia marszów.	Służba meldunkowa.
Godz.: 6	7	6	9	8	10	10					

U W A G A: Przy obliczaniu godzin wzięto pod uwagę przeciętny poziom umysłowy rekruta.

Razem godzin: 95.

18

74698/

17

